

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Çin'e yolculuk

toyg ar a k m a n

kaknüs
g e z i

TOYGAR AKMAN

Toygar Akman İstanbul'da doğmuştur. İlk yüksek öğrenimine Sosyal Bilimler alanında başlamış ve İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. İkinci yüksek öğreniminde Deneysel Psikoloji alanına geçmiş ve Prof. Peters yönetiminde doktora çalışmalarına yönelmiştir. Prof. Peters'in ülkemizden ayrılması üzerine, bu kez Prof. H. Ziya Ülken'in yanında ve Sistematik Felsefe kürsüsünde bilimsel çalışmalarını sürdürmüştür. Fizik Felsefesindeki çalışmalarını "Beşinci Boyut" tezi ile tamamlamış ve Doktor ünvanını almıştır.

Bu tezi ile "İnsanın", Şuuru, Sezgisi ve Tüm Bilgi Yapısı ile "Evrende Beşinci Bir Boyut" olduğunu, belirtmeye çalışmıştır. İstanbul Belediyesi'nde, Renault-Mais şirketinde müşavir olarak çalışan Dr. Toygar Akman, Gayrettepe Mühendislik Mimarlık Özel Yüksek Okulu kapanıncaya kadar, Müdür Muavini olarak öğretim görevi yapmıştır.

Sibernetik ve Astro-Fizik Felsefesi üzerindeki araştırmalarını TÜBİTAK'da, on yıl Bilim ve Teknik Dergisi'nde sürdürmüştür. Bugüne kadar 130 makalesi yayınlanmış olan Dr. Toygar Akman'ın yayınlanmış eserleri tarih sırası ile şunlardır:

Modern Fiziğin Getirdiği Realiteler ve Şuur Problemi. 1960; *Kâinatın Yaradılışı* (Prof. George Gamow'un *The Creation of The Universe* adlı eserinin İngilizceden çevirisi), 1961; *Elektronik Beyin* (Piyes), 1963; *Sibernetik Bilimde Devrim-Elektronik Beyin Hukukda Reform*, 1972; *Otomasyon Sistemi ve Bilgi Bankaları*. 1975; *Bilimler Bilim Sibernetik*, 1977-1982 (Üç Baskı); *Evren Boyutları ve İnsan*, 1978; *Beşinci Boyut*. 1981; *Dünyanın Sibernetik Oluşumu*, 1982; *Sibernetik Yaratıcılık*. 1984; *2000 Yılına Doğru Sibernetik*, 1988; *Datça Akşamları*, 1997.

Dr. Toygar Akman, Sibernetik konusundaki bilimsel çalışmaları nedeniyle Kültür Bakanlığınca 1991 yılında "Bilgi Toplumu Üstün Hizmet Ödülü" ile ödüllendirilmiştir.

Toygar Akman evli olup, üç çocuk ve üç de torun sahibidir.

ÇİN'E YOLCULUK

TOYGAR AKMAN

kaknüs yayınları: 79
gezi serisi: 4

ısn 975-6963-78-6

I. basım
şubat, 2000
istanbul

kitabın adı: *çin'e yolculuk*
yazarı: *toygat akman*

tashih: ahmed yüksel özemre
teknik hazırlık: betül biliktü
kapak düzeni: mustafa saldamlı
kapak&ıç baskı: tab ofset
cilt: dilek mücellit

kaknüs yayınları
kızkulesi kültür merkezi
selman ağı mahallesi, selâmi aliefendi cd., no: 11, üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 341 08 65 - 492 59 75
faks: (0 216) 334 61 48

İçindekiler

Çin'e Yolculuk	7
Yeni Bir Gezegen "Çin"	9
Beijing Caddelerinde Gezinti	17
Sokak Berberleri	21
Yasak Kenti Ziyaret	23
Çin'de Özerk Bölgeler	33
Özerk Uygur Bölgesi ya da Doğu Türkistan	39
Özerk Şincan - Uygur Bölgesi	45
Ürümçi'den Turfan'a	53
Azatlık Anıtı	57
Çin Çayı	65
Tapınakları Ziyaret	69
Çin'de Özel Teşebbüse Doğru İlginç Adımlar	81
Çin Seddi	87
Çin Sağlık Merkezi	91
İmparatorun Cennet Mâbedleri	97
Yankı Duvarı ve Dalgacıklar İleten Ağaç	103
İmparatoriçenin Yazlık Sarayı	107
Eski Başkent Şian'a Yolculuk	117
Kadınların Yönettiği 6000 Yıllık Kent	121
Şian'da "İlginç Mezarlıklar"	125
Türk Büyükelçiliği'nde 30 Ağustos Kutlaması	133
New York mu? - Hayır, Şankhay!	139
Saptanabilen "Büyük - Küçük Zıtlıklar"	147
Sonuç	151

Sergili Torunum Elifsu'ya

Çin'e Yolculuk

İnternet konusunda kurulmuş bir şirket olan “ Çin – Türk Ortaklığı”nda Genel Müdür olarak iki yıldan beri görev yapan öğlum Murat'ın, ısrarlı talepleri üzerine eşim Nezahet ile birlikte Başkent Beijing'e hareket ettik.

Burada bir durumu hemen belirtmem gerekiyor BEIJING adını Fransızlar Pekin diye telaffuz ettikleri için dilimize de öyle yerleşmiş. Ben gerçek duruma sadakat göstermek için kitapta daima Beijing adını kullandım.

Çin'deki beş haftalık ziyaret süremizce, uçakla 4 saat süren Uygurların Başkenti Ürümqi'ye oradan da Turfan'a gittik. Orada beş gün inceleme yaptıktan sonra Beijing'e döndük. Bu tarihi kentteki ziyaretlerimizi dolu dolu yaptık. Bu arada, yine uçakla 2 saat uzaklıktaki eski başkent Şian'a gidip, “Bronz ve Pişmiş Kilden Askerlerden Oluşan İlginç Mezarlığı” gördük. Orada iki gün kaldık. Döndükten bir süre sonra ise, bir liman kenti olan Şanghai'ya gittik. İki gün de orada kaldıktan sonra yeniden Beijing'e döndük.

Ziyaretlerimiz süresince bize eşlik eden, çok değerli Türk, Uygur ve Kazak ve Çinli mihmandarlarımız oldu. Ayrıca, uzun yıllardır Çin'de bulunan Türkler'den de bilgi edindik.

Edindiğim bilgilerimi ve gördüklerimi her akşam muntazam olarak kaydettim.Okuduğum kitaplardaki bilgilerle de karşılaştırdım.

İstanbul'a döndüğümde bu gezi notlarının küçük bir bölümü, Milliyet Gazetesinde (8 Kasım 1998 tarihinden - 15 Kasım 1998 tarihine kadar) bir hafta süre ile yayınlandı.

Bu notlarımın daha geniş bölümünü, resimleriyle birlikte işte bu kitapçık oluşturmaktadır. Gerek bu kitapçığın oluşmasında gerekse gezilerimizde, bütün bu imkanları sağlayan oğlum Murat Akman başta olmak üzere,

Beijing ve eski Başkent Şian'da,bize çok içten mihmandarlık yapan ve Çinceyi çok güzel konuşan Türk kızımız Yersu'ya;

Şincan Uygur bölgesinde bizi hiç yalnız bırakmayan Uygur Türk'ü Murat Atuş'a ve araştırmalarımın yakın ilgi gösteren ağabeyi Dilşat Atuş'a,

Kazak kızı Bahar'a ve erkek kardeşi Gulam'a;

Çinli dostlarımız Mr. Şow ve Mrs. Fu'ya;

Verdiği bilgilerle bize ışık tutan Hakkı Çağlar'a; teşekkürlerimizi sunuyor.

Almanya'da doğan ve Çin'in dört tarafını dolanarak tezini hazırlamakta olan bir başka Türk evladımız Kaan'a başarılar diliyorum.

Toygar AKMAN
Şubat 2000, İstanbul

Yeni Bir Gezegen “Çin”

Datça'daki değerli dostumuz Rukiye Apa'nın, 2. Dünya Savaşı sonunda, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin yönetimi altına giren Türk ülkesi Kazan'dan kaçmak zorunda bırakılmaları üzerine, Kıta Çin'ini nasıl boydan boya katederek Hong-Kong'a vardıklarını, ilgi ile dinlemiştim. Onun anlattıkları ile çeşitli sinema filimlerinden gördüklerim, benim hafızamda bir “Çin” tablosu resmetmişti. Oğlumun görev yaptığı Çin'e giderken, Çinlilerin hepsi, bu tablo içinde, başlarında kocaman hasır şapka, fakir giyimli ya da Mao'nun resmî kıyafeti olan basit dikimli gri elbiseler içinde, sâkin sâkin konuşan insanlar olarak yer almıştı!

Uçağımız, Çin'in başkenti Beijing'e yaklaşırken bir yandan servis yapan Çinli hosteslere bakıyor, bir yandan da hep bu düşüncelerimi tekrarlıyordum. Uçuşla ilgili olarak kaptan pilotun İngilizce anonslarının ardından Çinceleri de yapıyor ve konuşmanın sonucu “şe şe” diye tamamlanıyordu. Bu kelimenin, “teşekkür ederim” demek olduğunu öğrenir öğrenmez, yemek tabağımızı getiren genç Çinli hostese

- Şe şe!

diyerek duygularımı belirtmeyi ihmal etmemiştim. O ise yüzüme gülerek bakmış ve

- Bukaşı!

diye karşılık vermişti. Tamam!.. Daha Çin'e varmadan, ikinci kelime olan "bir şey değil"i de öğrenmiştim. Beijing'e iner inmez, alanda sağa sola koşuşan, mini etekli, dudakları rujlu ve elleri ojeli, tertemiz kıyafetli, küçücük kadınları görünce, bir an şaşırır gibi olmuşum. Bindiğimiz taksi bizi, gidiş ve gelişi ayrı ayrı üç şeritli ve kenarlarında da ayrıca bisikletliler için dördüncü bir şeriti olan geniş bir yol içinden kente doğru götürmeye başlayınca daha da şaşırmıştım. Alandan uzaklaştıktan 7-8 dakika sonra, önce 25 katlı, biraz sonra ise 30 ve 40 katlı yepyeni modern binalar, birer birer karşımıza dikilmeye başlamıştı. Kimisi, üçlü ya da dörtlü yıldız blok, kimisi yarım ay biçiminde; kimisi silindirik kimisi dikdörtgen ama çatısında bir ya da iki tane yuvarlak kulesi olan, kimisi ise iç bükey daire biçiminde ama arkası dikdörtgen; kimisi ise her katı ayrı basamaklar halinde yükselen ilginç mimari özellikte ve de güzellikte 35-40 katlı otel ve iş merkezlerini görünce bir an,

- Acaba, başka bir gezegene mi geldik?

diye düşünmekten kendimi alamamıştım. Çünkü, binaların üstünde, yazı olarak yan yana dizilmiş resimler ya da şekiller, bizim, başka bir gezegene inmiş olduğumuzu göstermek istercesine, birbiri peşi sıra dizilmeye başlamıştı. Neyse ki, biraz sonra, bu yazıların altında Lâtin harfleriyle, yukarıdaki resimlerin ne anlama geldiğini belirten İngilizce çevirileri görünmeye başladı da, başka bir gezegene inmemiş olduğumuza inanabildik.

Oğlumun kiracısı olduğu apartmana gelir gelmez, kendisine Çin ile ilgili sorularımı, birbiri arkasına sıralamaya başlayınca, vereceği cevapların yetersiz kalacağını belirterek, Çinle ilgili kitapları masama getirmiş ve

- Çin, öyle büyük ve değişik kültürlerle bezenmiş bir ülke ki, bir kaç soruya cevap almakla onu tanımış olamıyorsunuz! Ben, bu kitapları okuduktan sonra ülkeyi biraz tanıyabildim ve o ölçüde de daha iyi anlayabildim.

demişti. Bu haklı uyarı üzerine, ben de oğlumun yaptığını yapmaya karar verdim. Akşamları, kitapları incelemeyi, gündüzleri

de gözlemde bulunmayı uygun buldum. Gerçekten de yararını gördüm.

Çin'de tam 56 ayrı azınlık yaşıyor . Bunların her birinin ayrı dilleri, dinleri töreleri, kültürleri ve yaşam biçimleri var! Toplam sayıları yüz milyonu buluyor.

Bu azınlıklar dışında kalan ve büyük çoğunluğu oluşturan ve "Han Chinese" adı verilen Çinlilerin, kuzeyindekileri "Mandarin", güneyindekileri ise "Kanton" dili konuşuyor. Devlet "mandarin"ceyi, resmî dil olarak kabul ettiğinden bütün resmî yazışmalar bu dille yapılıyor. Ancak, televizyonda yabancı dil ile bir film oynatıldığı zaman, alt yazılar mandarin ve kanton dili konuşanların anlayacağı bir biçimde ayrı ayrı yazılıp oynatılıyor. Yabancı filimlerin Çinceye çevrilerek gösterilenlerin hepsi mandarin diliyle yapılıyor. Kıta Çini'ne yeni katılan Hong-Kong'un dili de "kanton".

Kitapdaki bilgilerden sonra, kendi gözlerinizle Çin'i tanımak için sokağa çıktığınızda, hızlı değişme gelişmeyi, kolayca görebiliyorsunuz.

Mao'dan sonra liberalist görüşlü Deng Xhiao Peng'in başkanlığa geçmesi ve binlerce öğrencinin ölümüne sebep olan ünlü Tianenmen olayları sonunda, Çin Yönetimi, serbest ekonomiye geçmeye karar vermiş. Her şeyden önce de 15 yıllık yepyeni bir imar programı saptamış. Bu programa uygun olarak ekonomik yönden gelişmiş batı ülkelerini ve Japonya'yı hatta Tayvan'ı bile, bu "yap -işlet-devret" imar programını uygulamaya çağırmış. Önce Japonlar gelmişler ve 30-40 katlı otelleri ve iş merkezlerini inşa etmeye başlamışlar. İnsan bu kadar kısa bir süre içinde meydana getirilmiş olanlarını görünce, gözlerine inanamıyor. Oğlumla beraber aynı şirkette görev yapan bir Beijing'li (Pekin) bana

- On yıl önce burada beş yıldızlı oteller parmakla sayılacak kadar azdı.Şimdi ise 200'ün üstünde beş yıldızlı otel var .Bir o kadarı da inşa halinde. Bir kaç yıl sonra 2002'de, 250 beş yıldızlı oteli daha açacağız!

demişti. Gerçekten de kaldığımız apartmanın 21'inci katının penceresinden çevreye baktığımızda, kaba inşaatı tamamlanmakta olan, her biri 35-40 katlı birçok otel ve iş merkezi açıkça görülüyordu. Sanki Beijing'in kendisi, kocaman bir şantiye gibiydi. Hemen her cadde başında ise Mac Donald'lar açılmış Çevreyi daha

fazla gezebilmek için üç kez öğlen sandöviçlerimizi orada yedik. Kalabalıktan dolayı ancak 15 dakika sonra oturacak bir yer bulabildik. Bir akşam, modern bir yapı olan Kunlun Otelinin 29 cu katındaki döner lokantasında yemek yedik. Hem yemeğimizi yedik, hem de dönen lokantadan çepeçevre Beijing'i tepeden seyrettik. Dünyada bir kaç tane olan, bir de 6 yıldızlı otelleri varmış! Yanından geçtik ama içine giremedik. İstanbul'da bir tane olan Carrefour, Beijing'de üç ayrı yerde açmış! Harıl harıl işliyor.

Televizyonun karşısına geçtiğinizde, Çin Resmi Televizyonları olan CC TV' ler 12 kanal halinde yayın yapıyor. Ülkenin tarihsel gelişimini hemen bütün kanallar veriyor. Bir kısmı spor, bir kısmı ise aktüalite ile ilgili haberler ve müzik yayınlıyor. Bir tanesi ise, imparatorluk zamanından bu yana gelen Çin Operalarını, o eski millî kıyafetleriyle sunuyor. Çinliler kusura bakmasın ama bu eski operalarda kadın şarkıcılar, şarkılarını o kadar ince bir ses tonu ile söylüyorlar ki, bana kedi miyavlaması gibi geldi! Genellikle Çin televizyonları millî marşları eşliğinde beden hareketleri yapan küçük kızların gösterileriyle açılıyor. Bizdeki meddaha ve orta oyununa benzeyen gösteriler de devamlı sunuluyor. Spor yayını yapan televizyon kanalı, 1936 Olimpiyatlarından bu yana, şampiyonluk kazanabilmiş ya da ikincilik ve üçüncülük elde edebilmiş sporcularının başarıları sergileniyor. Başarı kazandıkları an, sevinçten gözyaşları döken yaşlı Çinliler, tekrar tekrar gösteriliyor.

Burada ilginç olan bir başka durum ise, yerel televizyonların, hergün belirli bir oranda, "Çin Tarihi ve Kültürü" hakkında yayın yapmak zorunda olmaları! Bizim ülkemizde bugüne kadar uygulanmayan bir durumu Çin'de görünce hayret ettim. Bu yayınlarda düpedüz "Çin Milliyetçiliği" yapılıyor! Özel ve yerel televizyon yöneticilerinin hadlerine düşmüşse yayınlamasınlar bakalım!..

Çinlilerin iki ana dili (Mandarin ve Kanton) olduklarını söylemiştim.

Hangi dilden konuşturlarsa konuşsunlar, "seslerin ağız içinde şekillenmeleri yönünden" pek bir fark yok.

İyi anlatamadım galiba! Şöyle belirtmeye çalışayım.

İngilizce, genellikle dilin, üst çeneye sürmesinden ortaya çıkan seslerden oluşmuştur. (The, Three, There, This ..v.b.) gibi.

Fransızca ise boğazda şekillenen ve (r)leri gırtlak içinde (ğ)ye dönüştüren seslerle meydana gelmiştir. (renault yazıp göno şeklinde; registrar yazıp göjistğe şeklinde okumaları) gibi.

Türkçemiz ise, doğrudan doğruya ağızımız içinde oluşan ve dilimizin herhangi bir yere sürütmesine gerek kalmadan dudaklarımızdan ortaya çıkan kelimelerden meydana gelmiştir.

Çince'ye gelince: Mihmandarımızın belirttiğine göre, durum çok değişmekte ve bir tek ses ya da hece, çeşitli anlama gelmektedir.

"Ma" kelimesi, anne anlamına geldiği halde, tek heceli bu kelime eğer "Maa" şeklinde telaffuz edilirse, kullanıldıkları yere göre çok değişik. (çiçeklik, küp ya da dümdüz) anlamlara gelmektedir. Eğer aynı "Maa"yı fazla uzatmadan amma "a"ları inişli çıkışlı kullanırsanız "at" anlamına; yok eğer soru biçiminde hayretle seslendirerek kullanacak olursanız, o zaman "-misin?" anlamına gelmektedir.

"Bu şing" olarak ağızından çıkan ve "olmaz" anlamına gelen kelimeyi, eğer çok çabuk telaffuz eder ve "Bu şı" şeklinde söylerseniz "hayır, öyle değil" anlamına gelmektedir.

Mihmandarımın verdiği örnekleri buraya sıralamakla zamanınızı daha fazla almak istemiyorum. Ancak kendi gözlemlerimi hemen işaret etmek istiyorum.

Çinliler, konuşurken kelimeleri, genellikle ağızları içinde (sanki yuvarlaya yuvarlaya) şekillendiriyorlar.

Bazı kelimeleri ise, sanki genizlerinden çıkartıyorlar.

Bunu Çinlilerle karşılıklı konuşmaya başlayınca kolayca gözleyebiliyorsunuz.

Hani, Fransızların İngilizceyi, yumuşatıp incelterek konuşması ve İngilizce "You must undrestand" olarak yazılıp (yu mast andırstend) şeklinde telaffuz edilen cümleyi, (yü möst öndüğstend) şeklinde söylemesi gibi!.. Çinliler de İngilizce'yi biraz yumuşatarak telaffuz ediyorlar.

Ancak, hiçbiri benimle Türkçe konuşmadığı için dilimizi, nasıl telaffuz edebildiklerini saptayamadım.

Yalnız bir durumu hemen gururla belirtmem gerekiyor : İster kişisel yeteneklerimiz deyin; ister dilimizin çok çeşitli seslerden oluşmasından meydana geliyor deyin. Ne dersiniz deyin.

Biz Türkler, yabancı dilleri, (Fransızca, İngilizce, Almanca hatta Çince'yi) sanki yıllardır birlikte yaşıyormuş gibi konuşabiliyoruz. Onların kelimelerini, ağızımızın içinde, bize göre şekillendirip telaffuz etmiyoruz.

Tamamen “Dil Bilginleri”ni ilgilendiren bu konuda, onların alanlarına girme cüretimizi bir yana bırakalım ve yeniden “Çin’deki Diğer Gözlemlerimize” geçelim

Beijing, İstanbul gibi yedi tepe üstüne kurulmuş bir şehir değil. Dümdüz bir kent. Ana caddeler ve yollar çok geniş ve uzun. Viraj ve zig-zaglar çok az. Kent, modern bir trafik akışı ve mimarisini üzerine kurulmuş. Trafik aksamadan devam ediyor.

Özetle, Beijing’de araba kullanan biri, bizim İstanbul sokaklarında çok zor şöförlük yapar.

Çinde en ucuz kitle taşıma aracı (!) olan ve bu nedenle en çok kullanılan araç bisiklet olduğu için, trafikte öncelik sırası da bisikletlilere verilmiş. Dört yol ağzlarında trafik sıkışması olduğunda, sürücüler hiçbir uyarı olmaksızın kendiliğinden duruyor ve bisikletlilere yol veriyorlar. Yayalar da hemen bu fırsattan yararlanarak bisikletliler arasından karşıya geçmeye çalışıyorlar. Bisikletlilerden sonra otomobiller ve diğer ağır vasıtalar hareket edebiliyor. Halk zengin olmadığı için, burada bisiklete sahip olmak önemli bir özellik. Bisikleti olan bir memur ya da işçi, sanki bir araba sahibi olmuş gibi görünüyor. Sabahları iş saatleri başlamadan yarım saat önce, akşamları da mesai saatleri bitiminden sonra, bütün yollar yüzbinlerce bisikletliler tarafından dolduruluyor. O saatlerde de yukarıda belirttiğim öncelik kuralı nedeniyle trafik bayağı tıkanıyor. Bu yüzden de Çin’in eski başkenti Şian’a hareket edeceğimiz gün, sabah uçağını kaçırmış, ancak gece uçağına yer bulabilmiştik.

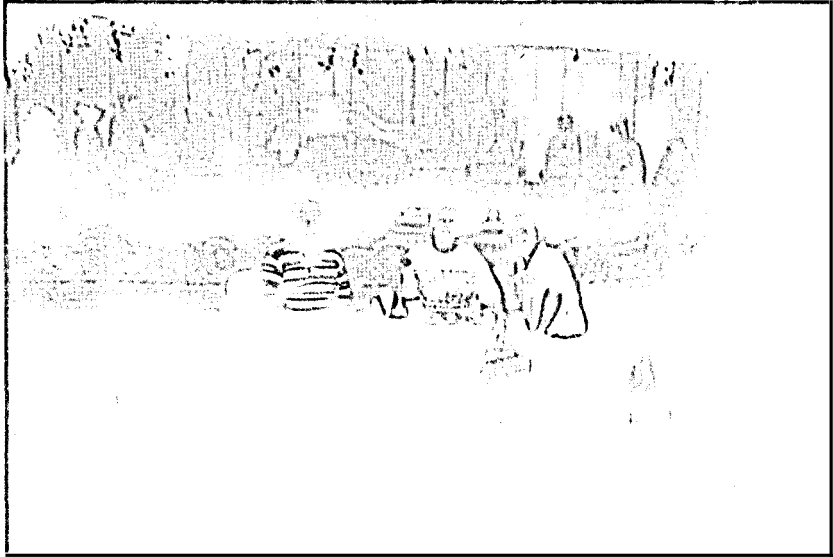
Beijing’in modern binaları ve tertemiz yolları ile bağdaşmayan iki şey insanı çok rahatsız ediyor. Bunlardan biri durmaksızın yollara tükürenler, diğeri de dilenciler. Hele dilenciler!.. Köşe başlarında, geçitlerin merdivenlerinden itibaren tüm geçitleri tutmuşlar. Üstü başı kirli, eski püskü kıyafetli dilenciler hemen çevrenizi sarıyor. Sarmak değil adeta yolunuzu kesiyor. Elindeki bakracı, içine para atmanız için size uzatıyor. Aldırış etmediniz mi?.. Hemen dürtüyorlar. Yine de aldırmadınız mı? Bu kez, kolunuzdan çekiyorlar! Eşimle ben, kaç kez onlardan kurtulabilmek için yol değiştirmek zorunda kaldık. Akıl alacak şey değil! Dilenci değil, sanki vergi tahsildarları! Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Clinton geldiğinde bütün dilencileri toplamışlar ve on gün sokağa bırakmamışlar. Bu temiz şehrin güzelliğinin bozulmaması için, keşke her hafta bir devlet başkanı Beijing’e gelse.

Çin'in bir başka özelliği de "Burçlar"ı.

"Çin Burçları", diğer ülkelerce tanınan burçlardan tamamen ayrı. Daha da ilginç'i, bu burçların her yıl, değişik biçimlerde ve adlarla tanımlanması!

"Ejderha Yılı", "Aç Kaplan Yılları" gibi.

Oğlum, bir gün bizi Çin'in ilk yapılan modern otellerinden "Beijing Oteli"ne çay içmeye götürdü. Oturduğumuz masanın tam arkasındaki havuzun çevresinde bu Çin Burçları'nın mermerden heykelleri sıra ile dizilmişti. Bu durumu bir fotoğrafla hemen tesbit etmeyi unutmadık.

Beijing Oteli'nde "Çin Burçları"

Beijing Caddelerinde Gezinti

Çin'i tanımak istiyorsanız, mutlaka sokağa çıkıp dolaşacaksınız. Eğer yanınızda Çince bilen bir tanıdığınız varsa şanslısınız demektir. Onun sayesinde çok şeyler öğrenebilirsiniz. Yolda dikkatinize ilk çarpan şey ise, Çinlilerin hiç de şişman olmadıklarıdır. Kadınları, incecik, küçük ve sevimli . Öylesine küçükler ki, servis yapan kızın ellerine baktım. Bir büyük insan eli değil de sanki küçük çocuk eli gibiydi. Erkekleri de zayıf. Hava sıcak olduğu için, sokakta bir çoğu belden yukarısı çıplak dolaşıyordu. Dikkat ettim. Erkekleri tüysüz. Hiç bıyıklı Çinli görmedim. Sakal bırakanların ise, (affedersiniz) keçi sakalı gibi, çenelerinden sarkan bir kaç telden ibaret bir durum!.. Bu küçük kızların, bir an batılı iri bir erkekle sokakta dolaştıklarını gözlerimde canlandırmaya çalıştım. Erkek, onu koluna mı takar, yoksa cebine mi sokar? diye aklım sıra kendime espri yaptım. Çinli kızların kaşları da incecik. Onu da beğenmiyorlar. Tamamen yok edip kalemle yeniden kaş çiziyorlar. Boyları ne kadar kısa ise o ölçüde yüksek topuklu ayakkabı giyiyorlar. Görünen o ki Çinli kızlar, kendilerine çok özen gösteriyorlar. Uzun eteklerinin tek yandan ya da iki yandan yırtmaçlı olmalarının nedenini anladım. Hem, hafiften

bacaklarının güzelliklerini göstermek istiyorlar hem de rahatça yürüyebiliyorlar. Aynı uzun etekleri giyen muhafazakâr Japon kızlarının neden küçük adımlarla pıtı..pıtı yürüdüklerini de böylece çözümleyebilmiş oldum! Komünizmin eski sertliği kaybolduğu için, çoğu mini etekli ve böylece de düzgün bacaklarını rahatça sergiliyorlar. Beijing'de yaşayan bir Uygur dostumuza, böyle bir Çin kızı gösterince, daha ben sormadan neyi kasdettiğini anlamış ve

- Daha bir kaç yıl önce böyle mini etek giyenleri hapse atarlardı. Şimdi Çin'de herşey değişti!
diyen sözleriyle karşılık vermişti.

Çindeki değişikliğin neden ileri geldiğini, uzun yıllardan beri Çin'de yaşayan Hollandalı yazar Willem van Kemenade, "China" adlı kitabında,özetle şöyle belirtiyor:

"..Mao Zedong'un düşüncesi, Marksizm-Leninizm biçiminde bir uygulama idi. Deng Xhiou Peng'in düşüncesi ise "Çin Karakterli bir Sosyalizm Teorisi" kurmaktı.¹

İşte bu "Çin Karakterli Sosyalizm", Çin'i, Sovyetler Birliği'ndeki komünizm uygulamasından uzaklaştırmış ve gitgide daha da koyulaşan "Çin Milli Karakterli ve Kültürlü Sosyalizm" biçimine dönüştürmüştü. Sonuçta da bugünkü ilginç "Serbest Ekonomili Çin Milli Sosyalizmi" durumuna gelmiş!.. Özelleştirme ölçüsünde de "Sosyalizm İçinde Yepyeni Gelişmeler" durumu ortaya çıkmış. Batılılarla ortak ticaret şirketleri kurulması aşamasına kadar gelinmiş. İşte, oğlumun genel müdür olarak görev yaptığı böyle bir "Çin – Türk İnternet Elektronik Ortaklığı"nın bulunduğu binayı ziyaret etmek için sokağa çıkmış, çevreye baka baka gidiyorduk. Birden yanımızda duran bir hanım, Amerikan İngilizcesiyle,

- Hello!.. Siz, Amerikalı mısınız?

diye soruvermişti.

- Hayır! Amerikalı değiliz. Türküz ve Türkiye'den geliyoruz! cevabını verince çok heyecanlanmıştı.

- Türksünüz demek! Ben de, Koreliyim!.. Üniversite öğrenimi Amerika'da yaptım. Bir de Türk arkadaşım vardı. Adı da

¹ Kamenade Willem van China, Hong-Kong Tayvan, Inc London. Little Brown and Company, 1998. S: 351-35

Yüksel idi. İstanbul'da oturuyormuş. Babası da Üniversite'de profesördü..

Koreli hanım, konuşmasını heyecanla sürdürüyordu. Eşim de ben de birdenbire oluşuveren bu sohbetten çok memnun kalmıştık. Beijing'de sokak ortasında bir Koreli hanımla ahbaplık kurmuştu. Çin'e hangi nedenle geldiğimizi sorunca da, oğlumun genel müdür olarak görev yaptığı ülkeyi tanımak için geldiğimizi ve onun iş yerini aradığımızı söyleyince, eliyle hemen uzakta duran bir binayı işaret etmişti.

- Bina işte şu! Demek ki oğlunuz bu şirketin genel müdürü! Ne kadar ilginç!

Doğrusu ya, bu sözlerden ana-baba olarak ne kadar gurur duyduğumuzu tahmin edersiniz. Koreli hanım, ertesi günü ülkesine dönüyormuş. Aynı sıcak ilgi ve karşılıklı dostluk sözlerinin ardından ayrılmıştık. Yirmi-yirmibeş metre gittikten sonra da dönüp birbirimize el sallamıştık. Sanki kırk yıllık dost gibi. Ayrılır ayrılmaz, eşime

- Bizim yabancı olduğumuzu nereden anladı? diye sorunca, eşim garip bir ifadeyle yüzüme baktıktan sonra,
- Tabii ki gözlerimizden! Biz de onları, çekik gözleriyle ülkemizde görünce Çinli ya da Japon olduklarını anlamıyor muyuz? karşılığını verince hafifçe gülümsemiştim. Hani, ben de kendimi akıllı sanarım ya!..

Yolda giderken süper marketlere baktık. Çin'de zeytin, peynir, zeytinyağı ve yoğurt yok! Beyaz peyniri, Bulgarlar; zeytinyağını İspanyollar; şekerli ve sulu yoğurdu ise Yunanlılar, Türkiye'nin üzerinden aşarak gelip Beijing'te açtıkları dükkanlarda satıyorlar. Neyse ki bir Lübnanlı burada açtığı dükkanda şekersiz yoğurt yapıyor. Bu dükkandan aldığımızla ağız tadıyla bir yoğurt yiyebildik.

Amma, nerede bizim ülkemizin çeşitli yoğurtları?.. Nerede Ayvalık-Gemlik zeytinlerinden yapılan sızma zeytinyağları?.. Bu nefis yiyecek maddelerini burada pazarlayacak dürüst tüccarlar, çok şey kazanabilirler. Hele Migros gibi bir büyük firma bu büyük pazarı daha fazla kaçırmazsa çok iyi olur. Hem de burada bazı Türk iş adamlarının bıraktığı kötü izlenimleri de ortadan kaldırmış olur.

Beijing'e çam sakızı imal etmek için gelen bir firmamız, fabrikanın temelleri atıldığı halde, sözleşme dışı harcamalar yaptığı

için sözleşmesi feshedilmiş! Banyo ve mutfak malzemeleri konusunda da bir firmamız kötü bir isim yapmış. İlk üç parti gönderdiği mallar beğenilince, "Bu Çinliler, nasılsa her malı yutar!" düşüncesiyle olsa gerek son parti olarak defolu mallarını kakalamaya kalkmış! Çinliler de, kapılarını bu firmaya kapatmış . İyi mi?

Bunun yanında iyi olanları da var. Vitra ile Çanakkale Seramik, Beijing pazarına biraz girebilmişler. Gönül istiyor ki, Eczacıbaşı, Paşabahçe vb. diğer dürüst ve ünlü firmalarımız bu konuyu daha büyük bir biçimde ele alsınlar. Hem ülkemiz iş adamları hakkındaki kötü izlenimleri yokederler hem de şirketlerine iyi bir gelir sağlarlar.

Haberiniz ola!.. Lâleli'deki "Bavul Turizmi" tamamen Beijing'e kaymış!.. Çarşıda pazarda Rus turistlerin ellerindeki bavullarla, büyük ölçüde alış veriş yapmakta olduklarını görünce çok şaşırmıştım. Çünkü, Çinliler ile Rusların arası hâlâ serin olduğu için, Çin'den, Rusya'ya uçaklar, çok sıkı kontrol altında. Ama, Çin'den, Uygurların başkenti Ürümqi'ye uçan uçaklarda böyle bir kontrol yok. Kazaklar da, Ürümqi'ye uçak seferleri kurmuşlar. Rus bavul turistleri, Beijing'den aldıkları mallarla, önce Ürümqi'ye uçuyorlar. Oradan da Kazakistan Hava Yolları'nın uçaklarıyla Kazakistan üzerinden Rusya'ya uçuyor ve Beijing'den satın aldıklarını, kendi ülkelerinde üç-beş misli fiyata satıyorlar.

Ticarete, en ucuz yol nereden geçiyorsa, akıllı tüccar onu uygulamakta bir an geri kalmıyor!

Sokak Berberleri

Eski İstanbul'da, özellikle “Yeni Cami Önündeki Berberler”i hatırlatan bir sahneyi, Beijing'in ana caddelerinin üstünde görünce şaşırmadan edememiştim.

Ana caddenin üstündeki parkta bir ağacın altında uyduruk bir tabure üstüne oturmuş ve boynunu meydana çıkaracak bir biçimde başını yukarıya kaldırmış bir Çinli oturuyordu. Önüne de beyaz bir önlük takılmıştı. Karşısında duran berber de sabunlu fırçası ile yüzünü sabunlamış olduğu bu şahsı, usturasıyla tıraş ediyordu. Berberin yanında ayakta duran bir kaç kişi daha vardı. Demek ki onlar da sıralarını bekliyordu. Asfalt yol boyunca akıp giden arabalardaki yabancılar, başlarını çevirip bu olaya hayretle baktıkları halde, Çinliler hiç de önemsemeden geçip gidiyorlardı.

Doğrusu biz de hayretle bakmaktan kendimizi alamamıştık. Beş yıldızlı otellerin ve değişik mimari yapıdaki modern binaların yer aldığı ana cadde üzerinde bu “sokak berberliği” büyük bir tezat oluşturuyordu. Ama, berberin de müşterisinin de bu durumdan memnun oldukları belliydi. Caddeden gelip geçeni seyrederek, dükkan kirâsı vermeden traş etmek ve çok ucuza traş olmak'

Zaten Beijing'in en büyük özelliklerinden birisi de bir çok çelişkili durumu birlikte yaşamakta olmasıydı.

Ana caddenin bir altındaki sokaklarda satış yapan Çinlilerin hemen hepsi, yemeklerini dükkânlarının önünde yere çömelerek yiyorlardı. Çoğu da kocaman bir tepsi içine konulmuş olan ortak yiyecekleri, ellerini tepsinin içine daldırıp tahta çubuklarıyla aldıklarını ağızlarına atarak birlikte yiyorlardı. Eğer, bu arada siz, onun dükkânından alış verişe gelmiş iseniz, hemen ayağa alkıp sizinle ilgileniyor, sonra da aynı biçimde yemeğine devam ediyordu.

Eh!.. Ana cadde üzerine “sokak berberleri”ni gördükten sonra, bu sahne pek de yadırganmazdı artık.

Cadde ve sokaklar üzerinde beni biraz rahatsız eden başka bir sahne de Çinli kadınların, yere çömelmiş ve oturuş biçimleriydi. Eteklerinin kenarlarını elleriyle tutup bacaklarına getirerek örtme ihtiyacı duymaksızın, olduğu gibi yere çömeliyor ya da oturuyorlardı!..

Bir yanda modern giyimli mini etekli şık Çinli kızlar, bir yanda da böylesine oturup çömelene Çinli kadınlar!

Anlaşılan oydu ki : Çin, ananeleri, duygu ve değer yargıları ve beşbin yıllık geçmişi olan tarihsel kültür ve gelişimi içinden, işte böylesine bir “Çin Karakterli Sosyalizm”ini yaşamayı sürdürüyordu.

Elbette, aynı durum, Batı Ülkeleri için de söz konusu olabilir. Londra'da da, Paris'te de, ana caddenin arkalarında sokak pazarları vardı. Oradaki pazarcılar da kentin soyluları gibi değil, kendi doğal yaşamlarıyla hareket etmekteydiler.

Ama ben, Beijing'i çok modern bir kent olarak gördüğüm için, bu sahnelerin, onun hızlı gelişimiyle bağdaşamaz bir durumda olması nedeniyle, burada böylece belirtmeyi de gerekli gördüm.

Yasak Kenti Ziyaret

Beijing'e geldiğimiz günden beri hep "Uygur Bölgesini", "Saklı Kent"i ve "Eski Başkent Şian"ı ziyaret etmeyi plânlamıştık. Ancak, Çin'de Çince bilen bir Türk mihmandar bulabilmek çok zor. Neyse ki, üç-yıldanberi Çinde yaşayan Türk kızımız Yersu sayesinde Beijing ve Şian'da inceleme yapabilmek ve bir Uygur olan Murat ile de Uygur Türklerinin bölgesine gidebilmek ve orada Ürümqi ve Turfan kentlerini tanıyabilmek imkânına kavuşabildik.

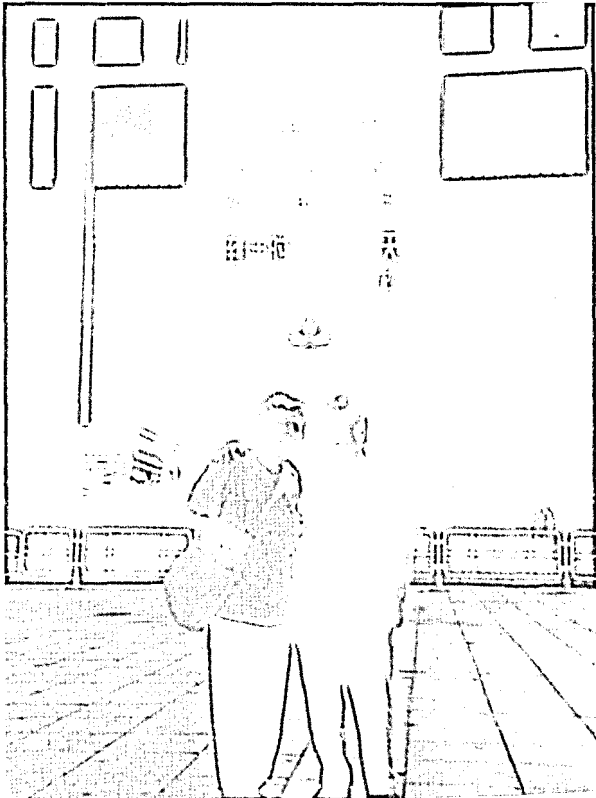
Beijing'in en ünlü yeri Tianenmen Meydanı. Hani, "özgürlük mücadelesi" için binlerce Çinli üniversite öğrencisinin hayatını kaybettiği meydan. Bu meydanın iki büyük özelliği var. Biri, çok büyük olması. Diğeri de, "Saklı Kent"in, hemen bu meydanın arkasında yer alması.

Bu meydana gelirken tam sağ tarafta Tarih ve Bilim Müzesi yer alıyor. Müzenin kapısının önünde yüksek bir pano var ve bu panonun üstünde iki sıra halinde yer almış renkli ışıklı sayılar sıralanmış bir durumda. Mihmandarımız Yersu açıkladı

- Üstteki sayı günleri gösteriyor. Alttaki sayılar ise saatleri dakikaları ve saniyeleri gösteriyor. Bu bir "Geri Sayımı Göstergesi"dir. Macao'nun, Portekizlerden geri alınacağı gün'e, nekadar zaman kaldığını gösteriyor. Bu renkli ışıklar, aynı şekilde Hong-

Kong'un, İngilizlerden Çin'e devredileceği güne kadar da, böyle geriye doğru saymıştı. Sayıların hepsi 000000000'ları gösterdiği zamanı, Hong-Kong da Çin'e devredilmişti. 1987 yılı Mayıs'ının o tarihi gününde, bu meydanda büyük şenlikler yapılmıştı!

Tianenmen meydanında bu "Geri Sayım Göstergesi"ne baktığımız gün, 1998 yılının Ağustos ayının 14. günüydü. Göstergeye baktım. Üstteki sayılar 493 gün gösteriyordu. Alttaki 42556496 sayıları ise, kaç saat, kaç dakika, kaç saniye ve kaç salise kaldığını işaret ediyordu . Bu ilginç anı, belirgin bir biçimde saptayabilmek için, eşimle birlikte panonun altında durarak resmimizi çektik. Nitekim, bizim bu durumu saptadığımız 14 Ağustos 1998'den tam 493 gün sonra, yani 19 Aralık 1999'da Macao da (tıpkı Hong-Kong'da olduğu gibi) merasimle Çin'e devredildi.

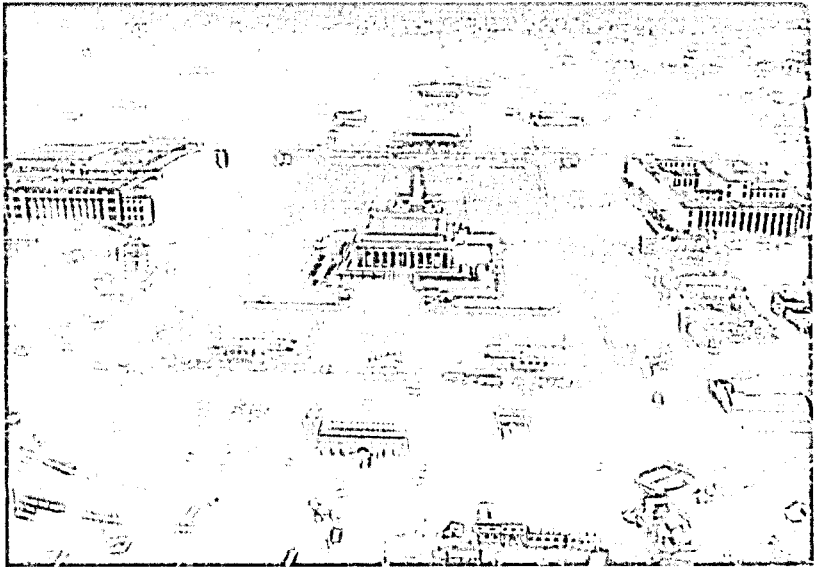
Burada uzun yıldan beri yaşayan ve Kıta Çin ile Tayvan'ı, yakından tanıyan yabancıların tahminlerine göre: yakın bir gelecekte, aynı "Geri Sayım Göstergesi" Tayvan'ın da, aynı şekilde, Çin'e katılmasına daha ne kadar süre kaldığını, günleri, saatleri ve dakikaları belirtecek bir şekilde, yine çalışmaya başlayacak!

"Yasak Kent"i ziyaret etmeye başlamadan, kapısının önünde, beklenmedik bir şekilde karşılaştığımız bu durum, çok ilginç geldiği için özellikle belirtmek istedim.

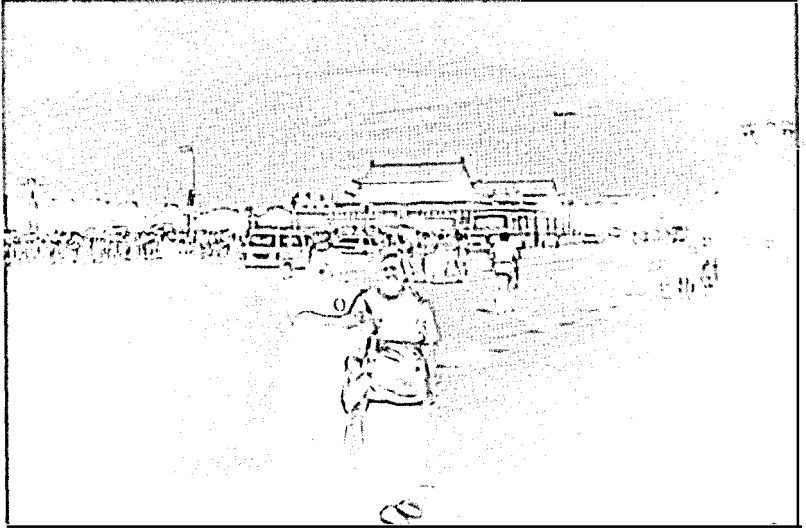
"Yasak Kent"e Tianenman Meydanı'ndan giriyorsunuz. Çin Ulusal Bayram günlerinde, merasimler bu meydanda bulunan tarihî binanın önünde yapılıyor. Bütün devlet erkânı, Mao'nun resminin asılı bulunan binadaki yerlerini alıyor. Önlerinden geçen askerleri selâmlıyorlar. Böylece de, bir anlamda hem balkonda bulunanlar selâmlanmış, hem de Mao'ya duyulan saygı belirtilmiş oluyor.

Burada çok ilginç bulduğum bir durumu hemen belirtmek istiyorum. Çin'in diğer kentlerine yaptığım gezilerin hiç birinde Mao'nun herhangi bir resim ya da heykeline rastlamadım!

Tianenman Meydanı'nın büyüklüğünü, aşağıdaki iki resim yeteri kadar belirleyecektir sanırım.

Tiananmen Meydanı'nın kuş bakışı görünümü

Eşim ile birlikte Tiananmen meydanındayız

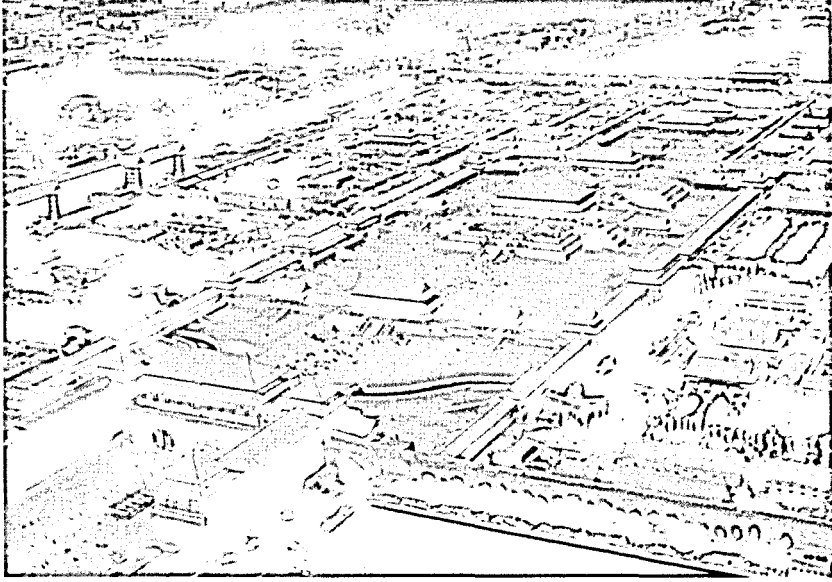
“Yasak Kent”e girdiğimiz andan itibaren ise yeni bir “Büyük Meydanlar” ve “Büyük Saraylar” dizisinin, birbirlerini takip ettiğini görmüştük. İnsan, burasını ziyaret ederken, bir yandan, tüm “İmparatorluk Tarihi”ni yaşamaya başlıyor. Diğer yandan da yeni bir sayı dizisi ile karşı karşıya geliyor. O da şu : 9999 Evet! Tam 9999. Yani 10.000 değil!.. Bu sayı ise imparatorluk sarayındaki tüm odaların kaç tane olduğunu bildiriyor. Bu da Çinlilerin başka ilginç yönü. Çünkü, onlar, 10.000’den yukarısını saymıyorlar. Çinliler için, yüz bin sayısı yok! Onun yerine on tane 10.000 var!..

“Yasak Kent”in bulunduğu alandan içeriye bir ücret ödeyerek giriyorsunuz. Yabancıardan üç-dört misli fazla ücret alıyorlar! İnanır mısınız, yerli ve yabancı her gün yüzbinlerce kişi burayı merakla geziyor? Ünlü, “Son İmparator” filminden sonra Çin Yönetimi, burasının ziyarete açılmasının, ülkelerine bir hayli döviz getireceğine inanmış . Şimdi bunun karşılığını görüyor. Kalabalık arasından biz de sarayın bahçesine girdik.

“Yasak Kent”in ne kadar büyük bir yer kapladığını, kuşbakışı olarak çekilmiş aşağıdaki fotoğraf kolayca göz önüne sermektedir.

Yasak Kent’te binaların arasındaki alana bahçe deniliyor! Bahçe değil, kocaman bir meydan! Meydana girişdeki merdiven-

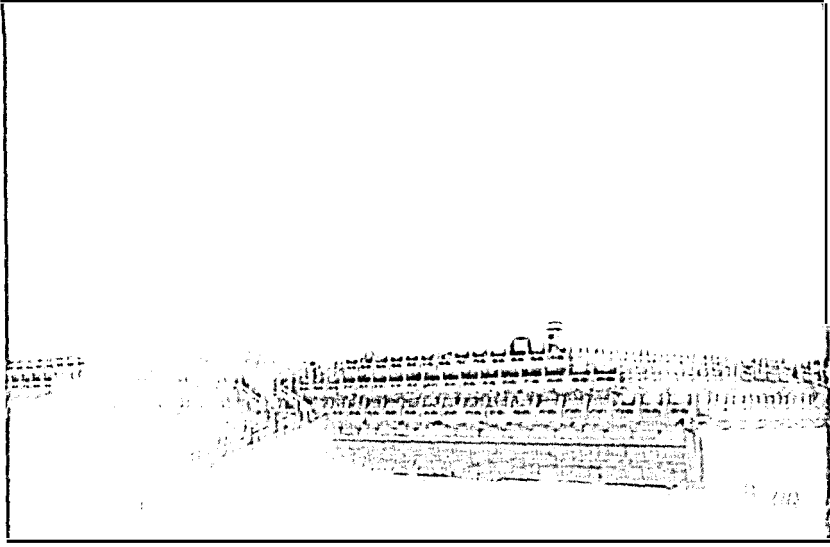
lerin yanındaki mermerler, yukarıdan aşağıya büyük bir sanat eseri desenlerle bezenmiş. Hangisine bakacağınıza şaşırıyorsunuz. Karşınızdaki saraya yaklaştıkça yine bir mermer işleme sanatı ile karşılaşıyorsunuz.

“Yasak Kent”in kuş bakışı görünümü

Merdivenleri çıkıp da saray ile yüzyüze gelince, binanın duvarlarını ve çatılarını süsleyen ince mimari sanata hayran kalıyorsunuz... Sarayları birbiri peşi sıra gezerken, çağlar boyu birbirlerini izleyerek gelmiş ve bütün bu eserleri meydana getirmiş olan değişik “Hânedanlar”ı hatırlamaya çalışıyorsunuz. Okuduğunuz kitaplardan, “Hânedanlar”la ilgili sayfaları gözünüzde bir kez daha yaşıyorsunuz.

En eski tarihlerden günümüze doğru, “Şang Hânedanı” (İ.Ö. 16-11. Yüzyıl), “Zhou Hânedanı” (İ.Ö. 1100-256), “Kin Hânedanı” (İ.Ö. 221-206), “Han Hânedanı” (İ.Ö. 206- İ.S. 220), “Tang Hânedanı” (618-907), “Song Hânedanı” (960-1279), Çin’e hâkim oluyorlar. Burada hemen bir hatırlatma yapalım. “Tang Hânedanlığı” dönemine kadar, Gök Türkler, Çin’in bütün kuzey bölgesine hâkimlermiş.

İmparatorluk sarayının büyük bir ahenkle bezenmiş duvarları

Bize Beijing'i tanıtan mihmandarımız Yersu ile birlikte

“Tang Hânedanlığı” yönetimindeki imparatorluk döneminin arkasından, kuzeyden gelen bir ordu, Çin’e yerleşiyor ve “Yuen Hânedanlığını” (1279-1368) kuruyor.. Bu “Yuen Hânedanlığı”, ünlü savaşçı Cengiz Han ve oğlu Kubilay Han’ın kurdukları İmparatorluk dönemini kapsıyor. Çin tarihi hakkındaki kitaplar ise Cengiz Han’ın, Türk değil Moğol olduğunu yazıyor.¹

Mermer işleme bakımından burada çok daha büyük sanat eseri ile karşılaşılıyorsunuz. Saray duvarlarının yanındaki basamaklar boyunca, yerden yukarıya doğru, üç metre eninde ve elli metre boyunca uzanan, çeşitli desenlerle bezenmiş büyük bir mermer işlemeciliği görüyorsunuz

Bu tür mermer işleme sanatı, hangi sarayın merdivenlerine gelmiş olursanız olun, ayrı bir güzellikte gözünüze çarpıyor.

Cengiz Han’ın kurduğu büyük İmparatorluk döneminden sonra bir başka ırktan gelen (bir Mançu olan) “Ming Hânedanı” (1368-1644) dönemi başlıyor ve Çin’i onlar yönetiyor. “Ming Hânedanı” döneminde, Moğol kökenli Yuenler 275 yıl, kuzey bölgesinde hükümlerlerini sürdürüyorlar. Son olarak da “King Hânedanı” (1644-1912) hüküm sürüyor. Bu tarihten sonra, yarı cumhuriyet yarı imparatorluk dönemine geçiliyor. Derken, 1937 yılında Japonların, Çin’i istilâsı başlıyor. Çan Kay Şek’in Kuomintang ordusu ile Mao Zedung’un ihtilâlcilerden oluşan ordusu, birlikte Japonlar’a karşı savaşıyorlar. Savaş sonunda ise, Mao, ünlü “Uzun Yürüyüş”ünün meyvalarını topluyor. Kuomintang kuvvetlerini yenerek 1949 yılında “Çin Halk Cumhuriyeti”ni kuruyor.

Bütün bu bilgileri hafızanızda canlandırınca gezdiğiniz sarayların her birinde o imparatorluk döneminin izlerini kolayca görebiliyorsunuz. Nitekim, son imparatorluk sarayının önüne gelip de başınızı kaldırdığınızda, sarayın üstünde, eski Çin harfleri yanı sıra farklı harflerle yukarıdan aşağıya doğru yazılmış iki ayrı yazıyı görüyorsunuz.

Bunlardan biri eski Çince, diğeri ise Mançuca!

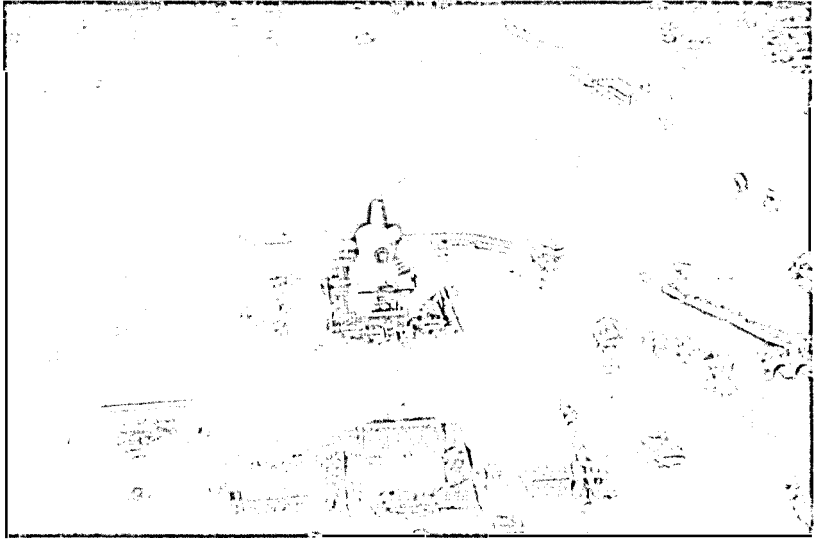
Ne ilginçtir ki, koskoca Mançurya bugün, 10 milyon kişi kadar kalmış Mançularıyla, “Çin Halk Cumhuriyeti” içinde yer al-

¹ *Insight Guide China* Apa Publication, 1998. S: 20-24;
Sincleir Kevin. *Po-Yee Iris Wong Culture Shock (China)*
Singapore, 1996. S: 89-90.

Bao he Dian önünde taş oyma bulutlar arasından ejderha

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Beihai Parkı

Beihai havuzu önünde yeni evli çinlilerle
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

miş olan diğer beş otonom bölge gibi bir “Otonom Bölge” durumunda dahi değil!

“Yasak Kent”in nilüferlerle bezenmiş Beihai Parkı ve küçük gölü kenarına gelince, yemyeşil bir doğa güzelliği ile karşılaşıyorsunuz.

Buraya, özellikle yeni evli Çinlilerin hatıra fotoğrafı çektirmek için geldiklerini gördük. Bu mutlu çiftlerden biri, ricamızı kırmadı ve kendileriyle birlikte resim çekmemize râzı oldu. Par-ka kadar gelişimiz çok güzeldi de farkına varmadan akşamı etmiş-tik! Anlaşılan o idi ki, “Yasak Kent” öyle bir günde gezilebilecek gibi değildi. Ne olursa olsun, oldukça bilgi edinmiş ve yeteri kadar da resim çekebilmiştik. Ancak, “Yasak Kent”ten çıkar çıkmaz ilk kavradığımız şey, yorgunluğumuz olmuştu. Çevremize bakınarak bizi taşıyabilecek çek-çekleri aramaya koyulduk. Neyse ki, onlar da kapının önünde, böyle yorgun müşterileri bekliyorlarmış. Çek-çeklere kurulduk ve “tarih” ve “sanat” ile bezenmiş “Yasak Kent”e vedâ ettik.

Aşırı yorgunluktan Yasak Kent'ten çek-çekle ayrılış

Çin’de Özerk Bölgeler

Toplam nüfusu 1.250.000.000 kişi olan ve 9.600.000 kilometre kare alanı kapsayan Çin’de, 56 ayrı dil, din ve karakter yapısına sahip azınlıklar yaşıyor.

Bu toplulukların bir kaç tanesi, Çin içine dağılmamış ve yaşadıkları toprak üzerinde kendi millî özelliklerini korumaya devam etmiş olduklarından, bunlardan beş tanesine Çin Halk Cumhuriyeti’nin otoritesi içinde kalmak kaydıyla, kısıtlı bir özerklik verilmiş. Bu kendisine özgü “Özerk” ya da “Otonom Bölgeler”in kendi okulları, üniversiteleri ve televizyon yayın merkezleri var. Ama, Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Almanya’da olduğu gibi, ayrı bir “Eyâlet Hükûmetleri” ve “Bakanlıkları”.. filân yok! Bu “Özerk” bölgeler şunlar :

- “Şıncan-Uygur Otonom Bölgesi”: Bu bölge, bütün Kıta Çin’inin altıda birini kaplıyor ve Türkiye’nin tam üç misli büyüklüğünde. Bu kendine özgü özerk bölgenin, Uygurca eğitim yapan okulları, üniversiteleri ve televizyonları var. Ama Belediye Başkanları bile seçimle değil, atama ile iş başına geliyor! Çin resmî kayıtları “Şıncan-Uygur Özerk Bölgesi”nde yaşayan Uygurların sayısını, 7.5 milyon olarak gösteriyor. Ancak, Uygurlar’a göre, bu

sayı 25 milyon. Bu sayıya, bu bölgede yaşayan Kazaklar, Özbekler ve Kırgızlar da dahil. Çinlilerin ise 1974 yılından önce bu bölgedeki sayıları 5 milyon kadarmış. Şimdi ise 40 milyonu bulduğu söyleniyor! Bu bölgeyi ziyaret etmek ve orada beş gün inceleme yapmak imkânına sahip olduğumdan, bu incelemelerimi ayrı bir bölüm halinde sunacağım.

- “İç Moğolistan Otonom Bölgesi” : Bu bölge de, Çin’in sekizde biri büyüklüğünde. Ama içinde yaşayan Moğolların sayısı 4 milyon. Bu bölgede yaşayan Çinlilerle birlikte, bölgenin tüm nüfusu 7.5 milyon. Ne kadar ilginç değil mi? Bir zamanlar tüm Asya’ya ve Avrupa’ya hükmeden Moğollar, bugün Çin’de sadece 4 milyon kadar kalmışlar. Bu bölgenin yukarısında olan Moğolistan’da ise sayıları 2.5 milyon. Rusya, Kazakistan ve Özbekistan ve Kırgızistan’da bulunan diğer Moğolları da toplarsanız, hepsi 10 milyon ediyor!.. Moğollar, çok mağrur bir ırk. Ben onları, Amerika’nın gerçek yerlileri olan Kızılderililerle karşılaştırıyorum. Onlar da çok mağrurdular! Beyazların üstün silâhlarına karşı, aynı gururla ok ve mızrakla savaştılar. Ama bugün sayıları, tüm Kuzey Amerika’da bir kaç milyon kadar! Burada ilginç bir nokta da Bejiing’de karşılaştığımız Moğolların, hâlâ da Çinlilere tepeden bakar bir biçimde konuşmaları!..

- “Şizang - Tibet Otonom Bölgesi”: Bu bölge de Türkiye’nin 2.5 misli büyüklüğünde. Ama içinde yaşayan toplam nüfus 5 milyon civarında; bunun 4.5 milyonu Tibetli, 200.000 Şiang da bu bölgede yaşıyor. Ancak, aynı bölgede yaşayan Çinlilerin ne kadar olduğu bildirilmiyor!

- “Ningsia - Huizu Otonom Bölgesi”: Türkiye’nin üçte biri kadar olan bu bölgede ise hepsi de Müslüman olan bir topluluk yaşıyor. Buranın halkı, 18. yüzyılda buraya gelip yerleşen Arap ve Fars tüccarların kurduğu bir topluluk! Zamanla bir yandan yakınlarını buraya getirmeleri, bir yandan da sık doğumlarla nüfuslarını çoğaltmaları sonunda sayıları 8 milyona ulaşmış. Dilleri, Arap-Fars karışımı. Çinliler, onlara “Huiler” diyor!

- “Guanşi – Chuangzu Otonom Bölgesi” : Bu bölge, hemen hemen Türkiye büyüklüğünde bir sahayı kaplıyor ve içerisinde de iki ayrı topluluk bir arada yaşıyor. Bunlardan biri, sayıları 15.489.000 kişi olan Chuanglar. Onların adları, “Zuangs” diye yazılıyor. Diğeri de, sayıları 7.400.000 kişi olan Miao’lar.

Bu “Otonom Bölgeler”de yaşayan yukarıdaki azınlıklar dışında, Çin’de otonom bölgeleri olmayan başka azınlıklar da var. Sayıları 10 milyona vardığı halde özerk bölgeleri olmayan Mançular. Çin’in değişik yerleşim bölgelerinde yaşayan Koreliler, Boyeliler, Donglar, Yaolar, Bailer, Naniler, Tujialar, Liular.. vb. türleri 55’e ve otonom bölgede yaşayanlarla birlikte toplam sayıları 100 milyona varan bir azınlık! Sayı büyük gibi gözüküyor Ama, 1.250.000.000 ‘luk Çin nüfusunun onda biri bile değil!

Bu azınlıklardan, “Otonom Bölgeleri” olmayanlarının çoğu, Çin kültürünün etkisi altına girmiş. Çinliler, sâkin ve sessiz biçimde bir “kültür asimilasyonu” uyguluyorlar. Görebildiğim kadarıyla tek direnenler Uygurlar, Mançular ve Moğollar. Ancak, Çin’in büyük nüfus oranı karşısında o kadar azınlıklar ki ..

“Bütün Çinliler birbirine benzer” sözünün ne kadar yanlış olduğunu Çin’e gelince anladım. Evet!.. Çinlilerin hepsi, sarı ırk kökenli, ve çizgi gibi çekik gözlü kemersiz basık burunlu..Ama hiç biri diğerine benzemiyor. Beyazların hepsi de yuvarlak gözlü ama, biri diğerine benziyor mu?

Uygurlar, esmer ırk özelliğini koruyor. Basık burunlu değil. Gözleri de Çinlilerinki kadar çekik değil.

Moğollar ise Çinliler gibi sarı ırk değil. Daha beyaz. Gözleri ise oyuk-çekik!

Bütün bunları Çin’de bulduğunuz süre içinde kolayca görebiliyorsunuz.

Uygurlar Müslüman; Moğollar Şamanist; Çinlilerin bir kısmı Budist, bir kısmı Taoist, bir kısmı Konfiçyüs mezhebinde, bir kısmı Hristiyan, bir kısmı da Müslüman . Daha birçok değişik inanç sahibi olanlar da var .

Çin yönetimi, özgürlüklere doğru açılma ve serbest ekonomiye geçişe uygun olarak “dinsel inançlar”ın, daha da gelişmesine izin vermiş. Yalnızca “Otonom Bölgeler”de değil, hemen tüm ülkede Müslüman ve Hristiyanların mâbedlerinin yenilenmesine ses çıkarmadığı gibi, Budistlerin ünlü tapınaklarının ziyarete dahi açılmalarına izin vermiş. Öylesine ki, Tibet’ten sonra dünyanın en büyük ikinci Budist tapınağı olan Budist tapınağına; İmparatorun Cennet tapınağına ve bir müze gibi korunan Konfiçyüs Okuluna, ancak belirli bir ücret ödeyerek girebiliyorsunuz!..

Karl Marx'ın "Din, bir afyonlaştırmadır!" sözünü hatırlıyorum da, bugünkü Komünist Çin yönetiminin, bu konuda ne kadar büyük aşama gösterdiğini, hayret ve şaşkınlıkla izliyorum.

Doğrusu, gözümle görmesem inanmazdım.

Bütün bu özerkliklere ve serbest ekonomiye geçiş çabalarına rağmen, Çin'de herşey, "devlet sembolü" olan "aslan"da bitiyor!. İmparatorluk Sarayları'nın kapısını süsleyen aslan heykeller, dün "Çin'in büyük bir devlet olarak sembolü" şeklinde ne kadar anılıyorsa, bugün de aynı şekilde tanımlanıyor. Çinli için "Devlet, herşey", "O, herşeyin en büyük gücü aslan"dır!..

Çağlar boyu İmparatorluk olarak aslan'dı.

Bir ara, imparatorla birlikte yarı cumhuriyet döneminde de aslan'dı.

Komünizm sistemi ile yönetimde de serbest ekonomi döneminde de yine "devlet", "aslan"dır!..

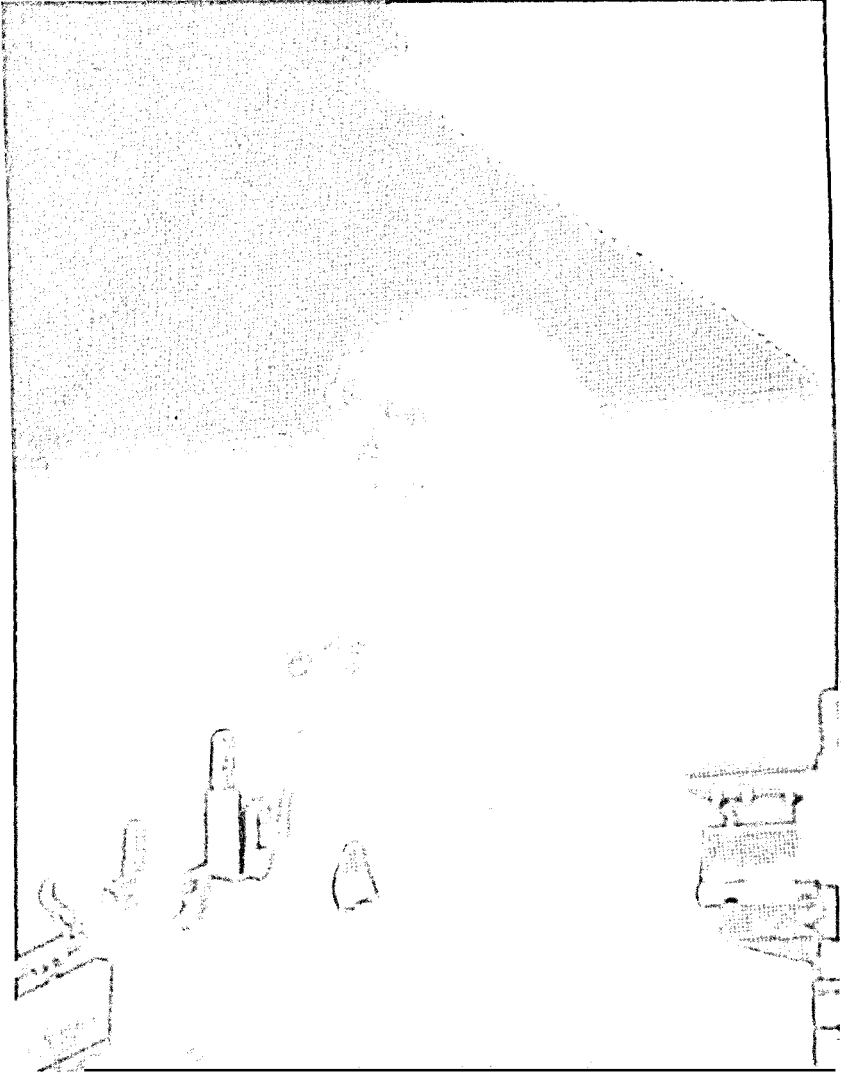
Eğer, yönetim, komünizmin katı sisteminden serbest ekonomik sisteme geçmeye karar vermiş ise, bu kararı doğrudur. Çünkü "aslan'ın gücü, böyle uygun bulmuştur"!

İmparator Ming'in türbesine giden yol

Biliyorum, bu felsefeyi bir batılı kafasının alması çok güç . Fakat Çinliler arasında uzun yıldan beri yaşayan araştırmacılar, bilim adamları ve gazeteciler, onların bu felsefesini çok güzel bir biçimde dile getiriyorlar. Kitaplardan pek bir şey anlayamadığınız anda, hemen sokağa çıkın! O zaman, bütün anlatılanları yakından gözleyebiliyorsunuz.

Çin'de, bu sembol “aslan”ın, “devletin gücü”nü ne derecede temsil ettiğini, Yasak Kent'i ziyaret ederken gözlemiştik. Çin İmparatoru Ming'in türbesine giden yolun iki tarafı da, eşit ölçülerde bronzdan yapılmış ve karşı karşıya gelen bir biçimde dizilmiş, “Çin burçları” da yine “aslan” heykeliyle başlıyordu. Sonra da fil gibi diğer güçlü hayvanların heykelleriyle devam ediyordu.

Aynı şekilde, “Ming Hânedanlığı Sarayı” olan, Tai He Men'in kapısının önünde yer alan ve bronz'dan yapılmış kocaman “aslan heykeli”, “Çin Devleti”nin bu güç simgesini, daha içeriye girmeden herkese hissettiriyordu.

Tai he Men kapısı önünde bronzdan aslan

Özerk Uygur Bölgesi ya da Doğu Türkistan

Çinliler'in "Özerk Şincan Uygur Bölgesi" diye tanımladıkları büyük alan, bizim "Doğu Türkistan" olarak adlandırdığımız ülke olduğundan, bu bölgenin tarihî gelişimini hatırlatmayı yararlı görüyorum.

Türkoloji bilginlerinin bildirdiklerine göre Hun Türkleri M.Ö. 220 yılında "Büyük Hun Devleti"ni kurdukları zaman "Uygurlar", bu devlet içinde yer almış ve Hun İmparatorluğu dağılıncaya kadar da boylarını korumuşlar.

Daha sonra, iktidar "Tabgaç Türkleri"nin eline geçmiş. M.S. 386 yılından M.S. 534 yılına kadar Uygur Türkleri 7 boyla bu birliğe de katılmışlar.

Göktürkler'in, büyük bir imparatorluk hâlinde oluşmaya başladığı M.S. 552 yılında, Uygur Türkleri, Tola Irmağının kuzey bölümünde yer almışlar. "Göktürk İmparatorluğu", iç ve dış etkilerle ikiye bölününce Uygurlar, M.S. 627 yılında Karluk, Basmıl ve Dokuz Oğuz Türkleri'ni de kendi saflarına çekerek 50 bin kişilik bir ordu teşkil etmiş ve M.S. 774 yılında da Göktürk İmparatorluğu yerine "Uygur Devleti"ni kurmuşlar.

Böylece ilk kez müstakil bir devlet olarak kurulan “ Birinci Uygur Devleti” M.S. 774 yılından 840 yılına kadar devam etmiş. Bu süre içinde bir çok fetihler yapmışlar. Hukuk, tıp ve astronomi biliminde büyük gelişmeler göstermişler ve büyük ölçüde de Budizm’i kabul etmişler. Ancak, bir yandan Kırgızlarla savaş; diğer yandan da büyük kıtlığa sebep veren şiddetli kış, Uygurları bozkırlardan göçe zorlamış.

Hakan’ın oğlu Pantık, Altay Dağları’nın batısına, Balkaş gölünün güney ve kuzey taraflarına ve Pamir Dağları’na göç etmiş.

Daha kalabalık olan ikinci kabile, Doğu Türkistan’ın Başbalık, Turfan, Kuçar ve Aksu taraflarına yerleşmişler. Burada M.S. 850 yılından 1250 yılına kadar devam eden “İdi-Kut ya da Kuçu Uygur Devleti”ni kurmuşlar.

Üçüncü kabile, eski yurtları olan Kansu’ya dönmüş. Dördüncü kabile de Sarı Irmak’ın kuzey tarafına yerleşmişler.

Kansu’ya (eski deyimiyle Kenğsu’ya) yerleşen Uygurlar ise M.S. 870 yılından 1125 yılına kadar süren “Kenğsu Uygur Devleti”ni kurmuşlar.

Altay Dağları’nın batısına göç eden Uygurlar, Doğu Türkistan’ın güneyine kadar gelen, Kaşgar, Yarkent ve Hoten Uygur Türkleri ve Karluk Türkleri ile kaynaşarak “Karahanlılar Devleti”ni kurmuşlar. M.S. 870 yılından 1213 yılına kadar süren bu devlet, İslâmiyet’i kabul ederek, Kaşgar, Yarkent, Kırıye, Karakorum ve Balasagun kentlerini imar ve ihya etmiş. Ünlü bilim adamlarından “Kutadgu Bilig” yazarı Yusuf Has Hacıp ile “Dîvân-ı Lûgati’t-Türk” adlı eserin yazarı Kaşgarlı Mahmut, bu devirde yaşamışlar. “Selçuklu Devleti”nin gelişmesi üzerine, Karahanlılar Devleti sona ermiş.¹

Cengiz Han’ın ortaya çıkması ve 1217 yılından itibaren Moğolistan’dan güneye ve batıya doğru akınlara geçmesi ve yüzbinlerce insanı öldürmesi, Turan ülkesi halklarına yeni bir felâket getirmiş.

Peçevî Tarihi’nin 2. cildinde, Cengiz Han’, “Kan içici ve kan dökücü bilinçsiz Cengiz” diye tanımlandıktan sonra, durum şöylece nakledilmektedir:

¹ Kaşgarlı S. Mahmut *Çağdaş Uygur Türkleri’nin Edebiyatı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1998. S: 1-8.

“..Bilginler, düşünürler ve tarihçiler, şu noktada görüş ve söz birliği halindedirler ki, Müslümanlar’a Hz Adem’den bu yana, bundan daha büyük felâket gelmemiştir. Belki de Nuh Tufanından sonra, bu kadar büyük bir olay vuku bulmamıştır. Derler ki, öteden beri Tanrı iradesine uygun olduğu üzere, sürekli olarak bin yıl insan doğsa ve bu sırada tek bir kimse ölme, İran ve Tü-
ran ülkeleri eski bayındırlığına kavuşamaz. O dinsiz zâlim, 1213 tarihinde Çin ülkesinden çıkarak Kaşgar ve Hotan kentlerini ta Fetak suyuna kadar bütün memleketleri zaptetti..”²

Anlaşıyor ki,Cengiz Han’ın zulmünden ve ülke halkının yok edilmesinden korunmak amacıyla, Uygurlar, kendisiyle savaşa girmeyerek 20 bin kişilik ordu ile Cengiz Han’a katılmışlar. Böylece de Uygur Türkleri, Moğol ordusunun generalleri, mühendisleri ve Güney Çin’in yöneticileri durumuna geçebilmişler.

Cengiz Han’ın ölümünden sonra Moğol İmparatorluğu parçalanmaya başlayınca, Uygur Türkleri, çeşitli hanları bir araya toplayarak yeniden devlet olmaya çalışmışlar. Çağatay oğullarından Said Han 1514 yılında “Saidiye Uygur Devleti”ni kurmuş.

Ne yazık ki, bu “Uygur Devleti” de 150 yıl kadar yaşayabilmiş bir yanda Mançular’ın diğer yandan da Çinliler’in istilâsına mâruz kalmış ve 1678 yılında sona ermiş.

Ancak 1863 yılında Doğu Türkistan’da Mançu ve Çin istilâsına karşı büyük bir direniş başlamış. Uygurlar, bu kez Yakup Bey’in önderliğinde savaşıarak “Doğu Türkistan İslâm Devleti”ni kurmuşlar. Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve İngiltere tarafından resmen tanınmış olan bu “Türk Uygur Devleti” de 1877 yılında ikinci bir Mançu-Çin saldırısı sonunda yıkılmıştır. Bu istilâlar süresince 300 bin Uygur Türkü, Rusların yönetimindeki Batı Türkistan’a göç etme zorunda kalmış.

Mançu Hânedanının 1911 yılında devrilmesi üzerine, Uygur Türkleri, Doğu Türkistan’daki diğer boylarının da katılımıyla yeniden ayaklanmışlar. Hoca Niyaz Hacı başkanlığında 1931 yılında başlayan bu “Milli Kurtuluş Mücadelesi” sonucunda 1933

² Peçevi İbrahim Efendi: *Peçevi Tarihi*, Cilt II. Hazırlayan Bekir S. Baykal , T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1992. S: 470-

yılında Kaşgar'da "Doğu Türkistan Millî Hükûmeti" kurulmuş. Cumhurbaşkanlığına Hoca Niyaz Hacı, Başbakanlığa da Sabit Damaolla getirilmiş. Bu hükûmet de, Çin-Rus işbirliği sonunda dağıtılınca, Uygurlar yeniden savaşa geçmişler.

Bu ayaklanmalar 1944 yılında İli, Altay ve Çövçek bölgelerinde "Millî Ayaklanmalar"a dönüşmüş ve 12 Kasım 1944 yılında "Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükûmeti" kurulmuş.³

Uygur Türklerinin tarihi geçmişi hakkında buraya kadar özet olarak sunmaya çalıştığım konunun, bu ilginç bölümünü, bir başka kitap daha ayrıntılı olarak vererek (bayrağının bile tıpkı bayrağımıza benzeyen şekilde simgelenerek) nasıl harekete geçildiğini, şöyle nakletmektedir :

"..1944 senesinin güz aylarında İle'nin Nilkı kazasında Ekber, Seyit, Gani ve Fatih Batırların başlattıkları ayaklanma, kısa zamanda bütün İle vilâyetine yayıldı. Ve bu millî ayaklanmayı bastırmak üzere Çin Hükûmeti'nin askerî kuvvet göndermesi mümkün olamadı. Bu sebeple İle havzasındaki mücahitler toplanarak bütün İle vilâyetini Çinlilerden temizleyerek 7.11.1944 te "Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükûmeti" adı altında bir hükûmet kurarak Ali Han Töre'yi Cumhurbaşkanı ilan etti. Böylece, müstakil "Doğu Türkistan Hükûmeti" resmî bir hükûmet sıfatıyla ve ayyıldızlı armasıyla, doğrudan doğruya Çin Hükûmeti'ne karşı istiklâl savaşı ilan etti..⁴

Ne yazık ki, bu "Doğu Türkistan Hükûmeti" de, 1949 yılında yine Rus-Çin işbirliğiyle dağıtılmıştı.

Çünkü, komünist Rusya ile işbirliği yaparak gitgide gelişen ve Japonlar'ın Çin'den kovulmasıyla daha da güçlenip büyüyen Mao'nun orduları, Uygurların bölgesine yaklaşmaktaydı!

"..Kıta Çini'nde Çan-Kay-Şek ordusunu yenen, Mao emrindeki Kızıl Çin birlikleri 13.10.1949 tarihinde "Doğu Türkistan"a girmişler. 1.10.1955 yılında da "Doğu Türkistan"a "Şincan-Uygur Bölgesi" adı verilmiştir..

³ Kaşgarlı S. Mahmut: *Adı geçen eser*. S: 11

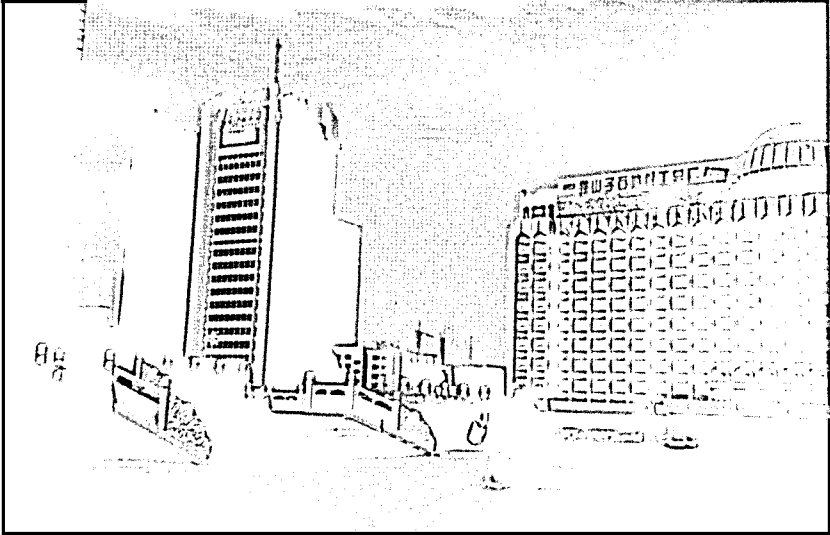
⁴ Altay Halife: *Anayurttan Anadoluya*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1998. S: 483

Uygurların tarihi hakkında verilen kısa malûmattan görülmüyor ki, Göktürk devri gibi Uygur devri de Türk Medeniyeti tarihi bakımından büyük bir ehemmiyet taşımaktadır..”⁵

İşte bugün, “Özerk Şıncan-Uygur Bölgesi” diye anılan bu bölge’nin, (tarihî adı ile Doğu Türkistan olarak bilinen ülkenin) durumunu yakından tanımak, benim için çok önemli olduğu için bu bilgileri sunmak istedim.

Bu bilgileri edindikten sonra Çin’in Başkenti Beijing’den, Uygurlar’ın Başkenti Ürümqi’ye yaptığımız yolculukta ve oradaki incelemelerimizde, bazı konulara neden parmak basmak istediğim, daha iyi anlaşılacaktır sanırım.

O hâlde çok maceralı başlayan uçak yolculuğumuza geçebiliriz.

Ürümqi’de resmî dairelerin yer aldığı yeni bir meydan

⁵ Kaşgarlı S. Mahmut Adı geçen eser. S: 12.

Özerk Şincan - Uygur Bölgesi

Oğlumun bir arkadaşı ve Uygur Türk'ü olan Murat ile Rus yapısı ve 2. Dünya Savaşından kalma Tupolev uçağı ile Beijing'den Özerk Şincan-Uygur Bölgesi'nin başkenti Ürümcü'ye hareket edeceğiz. Hava alanına geldiğimizde meydan tıklım tıklım doluydu. Beijing'in yeni hava alanı henüz açılmadığı için, işler biraz karışık gidiyor. Uçağın hareket saatine on dakika kaldığı halde, hangi çıkış kapısından uçağa bineceğimiz, ışıklı levhada gösterilmemiş, sözlü olarak da anons edilmemişti. Murat'ın hırsla terminale giderek Çince söylenmesi üzerine “Şu kapıdan” diye lütfen bildiriler. Telâşla o kapıdan aşağıya koşuştuk. Orada eski bir Tupolev duruyordu.

Uçağın merdivenlerini çıktığımızda elimize küçük uzun bir kutu sıkıştırarak, “Boş bulduğunuz yerlere oturun “ dediler! Ter içinde en arka sırada boş yer bulabildik. Oturma yerleri okadar sıkışık idi ki anlatamam. Uçağın kliması da çalışmıyordu. İçeriye girerken elimize tutuşturdukları şeyin, uyduruk küçük yelpazeler olduğunu görünce, Tupolev uçağının klimasının böyle sağlandığını (!) kavrayabildik. Size bir şey diyeyim mi, ülkemizde Marmaris-Datça-Bodrum-Antalya seferlerini yapan şehirler arası otobüslerdeki oturma yerleri, bundan çok daha rahat.

Neyse, meydanda yirmi dakikalık ter banyosundan sonra hareket ettik.

Üç buçuk-dört saat süren uçuştan sonra, Çin'in batısından kuzey doğusuna varacağız. Gideceğimiz Şincan-Uygur Bölgesi'nin kapladığı alan, Çin'in altıda biri, Türkiye'nin ise üç katı olduğundan, uzaklıkları ve alan büyüklüklerini kolayca kavrayamıyoruz.

Eski adı Sing Hian olan Doğu Türkistan'a, Çinliler, 1950'li yıllarda "Şincan" adını vermişler. Şincan, Çince "Yeni Dominyon" demek oluyor.¹ Kısaca,

"Bu bölgeyi de sınırlarımıza kattık"tan başka bir anlama gelmiyor. Bu nedenle, Uygurlar bu adı pek kullanmak istemiyor.

Hostesler, yirmi dakika sonra hizmete başladılar. Çok az etkili de olsa klima çalışmaya başladı. Ama tüm yolcular yelpazelerini kullanmayı sürdürüyor. Ben, portakal suyu istedim. Baktım, soğuk değil. "- Buz yok mu? diye sorduğumda da

"Yok!" karşılığını aldım. Anlaşılan, Ruslar'ın, turistik uçak yolculuğunda hangi koşulların gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu öğrenmeleri biraz daha zaman alacak. Ancak, uçakta Çin yolculardan daha çok Rus yolcu vardı. Anlaşılan hemen hepsi bavul tüccarı. Ürümçi'de, Kazakistan Hava Yolları uçağına aktarma yaparak Rusya'ya uçacaklar.

Bu koşullar altında havada iki saat kadar geçmişti. Yorgunluktan bitap bir hâlde uykuya dalmış bir durumdaydık ki, sol tarafımızdaki sıranın pencere kenarında oturan Çinli yolcu, birden fırlamış ve arkada oturan başka bir Çinli yolcuya

"- Buyav lien de dungşi!.."

diye bağırmaya başlamıştı. Bir yandan da eliyle otorduğu koltuğun üstüne sertçe vuruyordu. Çince bağırmasını o kadar çok tekrarlıyordu ki, uyanmamak ve söylediklerini ezberlememek mümkün değildi. Biraz sonra bağırmasının ilk kelimesinde değişiklik yapmış ve bu kez yine tekrarla

"- Meyo liend dungşi!.."

diye bağırmaya başlamıştı. Yanımda oturan Uygur Murat'a, bu bağırmalarıyla ne demek istiyor? Niye bu kadar bağırıyor diye sorduğumda, gülererek

¹ Sinclair Kevin: *Culture Shock "China"* Kuperard, London, 1996. Wongpo-yee Iris S: 217.

“- Utanmaz herif!.. Saygısız herif! “ diye bağıyor. Ağzının içinden yuvarlanarak çıkan diğer kelimelerle de, arkada oturan yolcuya “Ayakkabılarını çıkarmışsın ayaklarını arkadan uzatmışsın. Sende utanma yok mu? Kokudan geçilmiyor?” diye bağıyor ve biraz da küfür ediyor” cevabını alınca hafiften gülümsemiş ve sonra da Murat’a

“- Aman, küfürleri hariç, şu sözleri yazıp bana ver! Çince kültürüm, biraz da bu yönden zenginleşsin!” diye istekte bulununca, o da hemen yazıp vermişti. Ben de böylece, onları buraya aynen geçirebilmek olanağını elde etmiş oldum.

Ürümçi’de, Holiday Inn oteli ile Japonların yaptığı beş yıldızlı otellerde yer olmadığından, dört yıldızlı “Yin Du Hotel”de yer ayırtabilmiştik. Otelin kapısına varır varmaz ilk hayret ettiğim şey, otelin adının, alt alta, arap harfleriyle ve Uygur Türkçesiyle, onun altına Çin harfleriyle Çince ve onun altına da Latin harfleriyle yazılmış olmasıydı! Uygurlar, Latin harflerini değil, Arap harflerini kullanıyorlardı!

Bu konuyu Uygurlu dostlarımızla yarın görüşmek üzere odalarımıza çekildik ve ancak güzel bir banyo aldıktan sonra kendimize gelebildik. Burada kalacağımız günlere ilişkin programımızı yaptıktan sonra hafif bir şeyler yiyip tertemiz yataklarda uykuya daldık. Sabah ilk gideceğimiz yer, Ürümçi’den yüz elli kilometre uzaktaki dağların ortasında bulunan, fevkalâde manzaralı Tiençin Gölü idi.

Çinliler sabah kahvaltılarında, Çin çayları ile birlikte çorba, pilâv, et ve sebze de yiyorlar! Peynir ve zeytin yemiyorlar!.. Neyse ki kaldığımız otel dört yıldızlı da açık büfede bütün bu et ve sebzelerin yanında, biraz peynir ve bol reçel ve yağ bulunuyordu. İnanır mısınız, otelde kaldığımız beş günlük süre boyunca, oteldeki bütün peynirleri biz bitirdik!

Sabah, otomobille Tiençin’e hareket ettik. Yüz elli kilometre sonra dağlara tırmanmaya başladık. Yeşillik arttıkça, gölün çevresinde yaşayan Kazaklar’ın “yurtluklar”ı olan çadırları ve atları görünmeye başlamıştı. Tam gölün olduğu yere vardığımızda, yüksek karlı dağların ortasında, yemyeşil tepeler arasına yerleşmiş, muhteşem manzaralı Tiençin Gölü karşımıza çıkıvermişti.

Gerçekten çok güzel bir yer idi. Ne yazık ki bu güzel yerde, Çinliler tarafından işletilen ve gölün güzelliği ile bağdaşmayan

berbat bir lokanta ile yine Çinliler tarafından işletilen, turistik eşya satan üç dükkân ve iki tane de Uygurlar tarafından işletilen, gayrı sıhhi ve kokudan geçilmeyen tuvaletleri vardı!.. Gölün güzelliği ile o kadar tezat ki!..

Tiençin gölü kenarında

Lokantaya uğramadan aşağıya gölün kenârına indik. Gölün üstünde turistler için üç tane ufak gezi motoru işliyordu. Kazaklar da atlarını getirmişler ve gölün kenarında dolaşmak isteyenlere, saat başı belirli bir ücret karşılığı kirâya veriyorlardı. Ayrıca, gölün tam kenarına getirdiği atlar üzerinde ufak bir ücret karşılığı resim de çektirtiyorlardı. Bazı turistler at kiralamışlar, gölün çevresinde gezinti yapıyorlardı. Ata binmesini pek bilemeyenlerin ise yanlarında Kazak seyisler koşuşup duruyordu.

Tiençin Gölü'ne gelmeden önce dağları tırmanırken gözüme teleferik hattı ilişmişti. Oldukça uzun bir tepeden Tiençin Gölü eteklerine kadar varan bu teleferik hattı, bölgeye yeni bir asfalt yol yapıldığından artık kullanılmıyormuş.

Göl, gerçekten çok güzel. Karlı dağların altında İsviçre'deki gölleri hatırlatıyor. Ne yazık ki, Uygurların, burada büyük tesisler yapabilme güçleri yok. Zaten, Çinliler her şeye el koymuşlar. Uygur bölgesinde, özellikle su bulunabilen yerlerde, yeni yerleşim merkezleri kurmuşlar. Kendi nüfuslarını yavaş yavaş arttırarak da, Uygurlar'ın nüfusunun üstüne çıkmışlar. Çin hakkında yazılan bir kitap:

"..Bundan kırk yıl önce Uygurlarla birlikte Kazak ve Kırgız'ların oluşturduğu "Türkçe Konuşan Kesim" nüfusun % 80'ini teşkil ediyordu. Bugün ise nüfusu bir milyonu aşan başkent Ürümqi'nin %80'i, Çinliler'den oluşmuştur.." ² demektedir.

Uygurların bulunduğu bölge, kuzeyinde Moğolistan ve Rusya ile batısında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile, güneyinde ise Afganistan, Pakistan Keşmir ve Hindistan komşularıyla sınırlı.. Bu nedenle o ülkelerden, Uygur bölgesine geçip yerleşmeler olmuş. Çevrenizdeki Uygur Türkleri yanı sıra, Kazak ve Kırgız Türkler'ini ve Moğollar'ı görüyorsunuz.

Uygur bölgesinin ilginç bir yanı da, Türkler'in tarihinde önemli bir yer alan Altay Dağları'nın, tam Moğolistan sınırına yakın bir yerde olması. Hattâ, o şehrin adı da Altay. Bize, Tiençin'de mihmandarlık eden Uygur Türk'ü Murat'ın yanında ikinci mihmandarımız Gulam, bir Kazak Türk'ü idi ve Altay kentinde doğmuştu.

Uygur ve Kazak dostlarımızla konuşa konuşa dilimi öylesine geliştirmeye başlamıştım ki, sormayın? Gölün kenarına gelince, Kazaklı seyisten atın yularını aldım ve Uygur Türkçesiyle

"- Tiençin'e gelgende, at pindirip resmim çektim!"

Eh!.. Ne de olsa, Asya'dan Avrupa'ya, çağlar boyu at üstünde akın yapmış bir ırkın torunlarıyız.

² Rudherford Scot: *Insight Guide China* Singapope, 1990, S: 76

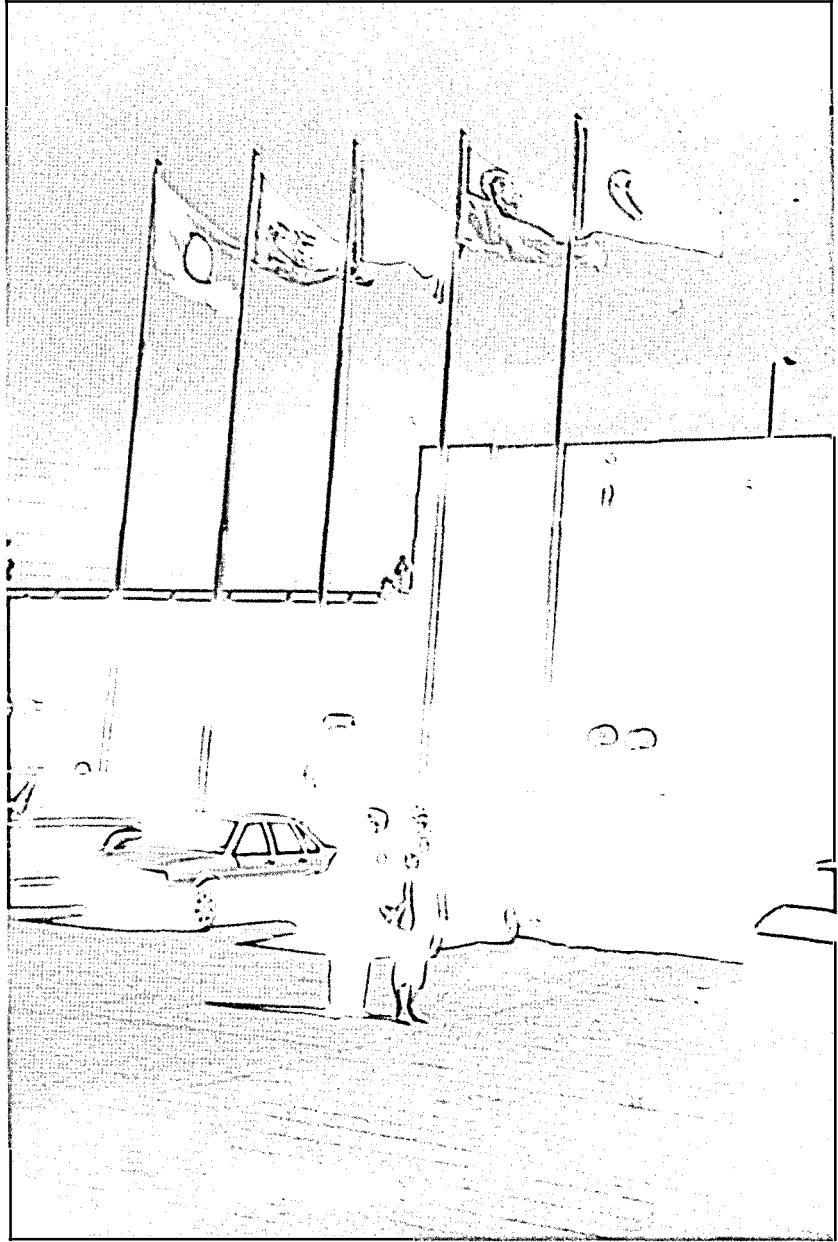
“Tiençin’e gelgende at pindirip resmim çektim”

Bu güzel anıyla otele döndüğümüzde kapıdaki göndere, Japon, Singapur ve Çin bayraklarıyla birlikte Türk bayrağının da çekilmiş ve dalgalanmakta olduklarını görünce çok heyecanlanmışım. Demek ki, otelde uluslararası bir toplantı vardı ve bir Türk heyeti de buraya gelmişti. Kendileriyle tanışabilmek için, heyecanla resepsiyona koştum ve otelde kalan Türk müşterilerin hepsinin adlarını ve kaldıkları oda numaralarını bildirmelerini istedim. Resepsiyondaki memur, çekik gözleriyle bana yandan bir bakış fırlattıktan sonra

“- Otelimizde iki Türk kalıyor! O da sizlersiniz!” deyivermişti!

Hem hayal kırıklığına uğramış hem de çok sevinmişim. Hayal kırıklığına uğramışım, çünkü heyecanla araştırdığım Türk heyeti yoktu. Çok sevinmişim, çünkü bu bayrak bizim için çekilmişti. Hemen eşime döndüm

“- Gel hanım!.. Şu bayraklar altında resim çektirelim. Bizim için çok anlamlı ve şerefli olan bu anı, resimlerimizle belgeleyelim!” dedim. Dedüğimizi de yaptık.

Yin du hotel'in gönderine bizim için çekilen Türk bayrağı

Ürümçi'den Turfan'a

"Ürümçinin Türkçe ve Çince karşılıklarının ne olduğunu sorduğumda, bir cevap alamamıştım. Ancak burada 11 yıldanberi yaşayan ve Moğollar ile Türkler'in kültür ilişkileri üzerinde doktora yapan, değerli bir Türk araştırmacı olan Hakkı Çağlar ile görüşmemizde bana

"- Türk ve Moğol dilleri arasında ufak fonetik ayrılıklar olmakla birlikte ortak kökenli 2000 kelime saptadığını.." bildirdiği zaman pek şaşırmamıştım. Çünkü bizim "Orhun Anıtları", hâlen Moğolistan toprakları içinde bulunuyor. Gök Türkler'in tarihinde yer alan Altay Dağları ise " Özerk Uygur Bölgesi"nin tam kuzey ucunda ve Moğolistan sınırında. Tam orada Altay adı ile bir kent de var. Eh!.. Bu kadar yüzyıl yanyana yaşamış olan toplulukların, elbette birbirleriyle pek çok ortak kelimeleri olacaktı. Bir Türko-log olan Hakkı Çağlar'ın, konservatuvarda öğretmenlik yapan ve bir Moğol olan eşi, konuşmamızın bu yerinde, o kendine özgü sâkin mizacı ile

"- Moğolca, "Ürümçi" bağlık yer demektir!" deyince bir an düşünmüştüm. Gerçekten de "ürüm" ile "üzüm" arasında büyük bir benzerlik vardı. Eğer,"çi" ile "çimen" arasındaki benzerlik de bu kelimeyle birleştirilecek olursa "üzüm çimenliği" ya da "üzüm bağları" kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Nitekim bu durumu, yi-

ne bir Uygur kenti olan Turfan'a gidince yakından görmüştük. Turfan, baştan başa üzüm bağları olan bir kenti. Uygurlar onu "Turpan" diye adlandırıyor.

Uygurların tarihi kenti Kaşgar'ı ziyaret etmeyi çok istiyordum. Türk diline büyük bir lugat olan "Dîvân-ı Lügati't-Türk"ü kazandırmış olan, Kaşgarlı Mahmut'un kenti, tarih ile doluydu. Ancak üç gün beklememize rağmen Kaşgar'a gidecek uçaklarda yer bulamayınca Kaşgar yerine Turfan'a gitmeye karar vermiştik. Çevre yolu henüz tamamlanmadığı için, otomobil ile 230 kilometre olan yolculuğumuz, zaman zaman bozuk ve onarılmakta olan yolların içinden, tam 4 saat sürmüştü.

Yol boyunca dikkatimi çeken şey, iki kent arasında dört saat yol aldığımız halde, yol üzerinde hiçbir trafik işaretinin olmayıştı! Trafik polisleri tarafından yapılması gerekli trafik kontrolleri de yoktu. İki saat sonra bir viraja girerken devrilmiş olan bir kamyon başında bekleyen bir kaç kişi görmüştük. Bir süreden beri arabayı hızla sürmekte olan şöförü uyarmasını, rehberimiz Murat'tan rica etmiştim. Çinli şöför başını sallamış, ama yine de bildiğini okumuştur. Dönüşümüzde ise yeni bir kaza ile karşılaşmıştık. Aynı yolun üstündeki ikinci virajda iki kamyon, kafa kafaya çarpışmıştı. Kamyonlardan birinin şöförü, sıkışan kapı arasında kalmıştı. Kapıyı parçalayıp onu kurtarmaya çalışıyorlardı. Bunun üzerine, bizim arabanın şöförüne, Murat'ın tercümanlığıyla, "sürat yapmanın ne gibi felaketler getirdiğini, işte şimdi kendi gözleriyle gördüğünü.." anlatmaya çalıştım. Neyse, o olayı gördükten sonra hiç sürat yapmadı.

Yolun her iki tarafı da bozkır ve incecik çakıllık. Hiçbir hayat belirtisi yok. Biraz sulak bir yer gördük. Turfan'a 150 kilometre kadar yaklaşmışız. Sağlı sollu 300-400 yel değirmeni. Hemen 4-5 kilometrelik bir alana düzgün sıralar hâlinde yerleştirilmiş. Per-vaneleri durmaksızın dönüyor ve bağlı olan dinamolarla çevrenin elektriğini sağlıyor. Bir kaç kilometre ötede sulak bir yer gördük. Çinliler bu yeşil alanın çevresine blok apartmanlar inşa etmişler ve orada ayrı bir uydu kent kurmaya başlamışlar.

Ürümçi'den hareket ettiğimizden beri, yol bakımı yapan işçilere rastlamıştık. Erkeklerin yanında kadın işçiler de el arabasında inşaat malzemeleri taşıyor ve harç yapıyorlardı. Zaten Beijing'de de çöpçülük görevini kadınların yaptığını görmüştük.

Anlaşılan, “komünizm”, Çin’de ne kadar yumuşatılırsa yumuşatılsın, “kadın-erkek eşitliği prensibi, kadınların da ağır işlerde çalıştırılması” biçimindeki uygulamasını, aynen devam ettirmektedir!

Turfan’a 40 kilometre uzaklıkta başka bir yola sapınca, beş büyük petrol tulumbasının başlarını eğip kaldırarak yer altından petrol çıkarmakta olduğunu gördük. Burada petrol yataklarının bulunması, yakın zamanda daha da çok petrol kuyuları açılacağını belirliyordu. Uygurların yaşadığı bu bölgeye, istenildiği kadar “otonom bölge” adı verilsin. Görünen o ki, Çinliler, bu bölgeyi ellerinden kesinlikle çıkarmazlar.

Turfan’a vardığımızda, gerçekten de bütün çevre üzüm bağlarıyla yemyeşildi. Yerin altından gelen ve Turfan’da yüzeye çıkan su, buranın en büyük yaşam kaynağı. Bu su, şarıl şarıl akarak üzüm bağlarını ve sebze bahçelerini sulamaktaydı. Bugün, İstanbul’da baharda taze sebzeler satışa çıkarıldığı zaman, pazaracı esnafın

“- Turfanda bunlar!” diye seslenişlerinin gerçek anlamı, Osmanlı yönetimi döneminde, bu sebzelerin “Turfan”dan gelmelerinden kaynaklanmakta!

Bu sulak yerde ne yazık ki biz, akan bu suya uygun, temiz bir çay ve kahve içecek yer bulamamıştık. Tuvaletleri ise yine berbatı. Sağlık koşullarına aykırı derme çatma tesisleri bulunan bu yerde daha fazla kalamayacağımızdan eski bir volkanik dağ olan “Kızıl Tag”ı bile göremeden ayrıldık. (Uygurlar, “dağ”ı “tag” diyor.)

Şöförümüz “Kızıl Tag” yolu yerine başka bir yola saptığından yarım saat kadar çöl ortasından gidip durmuştuk. Ama bu arada bir durumu da gözlemiştik. Çinliler’in, bu bölgede, nerede su yatağı bulmuşlarsa, hemen bloklarını yaparak yerleşim alanı kurdukları belli oluyordu..Tabii, içerlerine de Çinliler’i yerleştirmişler. Çünkü bu bölgede çok geniş “petrol yatakları” olduğu anlaşılmış.Yönetimi, ise Çinliler’den başkasına bırakmaya hiç niyetleri yok!

Oysa, sebze ve meyve yöresi olan Turfan’da, hiç bir modern konserve fabrikası göremedik! Böyle fabrikalar kurabilseler Uygurlar, elde edecekleri ürünleri pazarlayarak, kendilerini ve Turfan’ı ne kadar zenginleştirebilirlerdi. Ancak, gördüğüm kadarıyla “serbest ekonomiye geçiş süreci” Uygur Bölgesinde henüz yerleşmemiş

Turfan'dan edindiğimiz izlenimler bunlardan ibaret.

Kaşgar'a uçakta yer bulamadığımız için büyük Türk düşünürü Kaşgarlı Mahmut'un kentini görebilmekten yoksun kalmıştık.

Turfan'a hareket etmeden bir gün önce, başka bir duygulu an yaşamıştık. Akşam asansöre bindiğimizde doğu kıyafetli iki hanım ile düzgün giyimli iki erkek de bizim arkamızdan girmişlerdi. Otelin gönderine çekilen Singapur bayrağını hatırlayarak, kendileriyle ahablık kurmak için, İngilizce, "Singapurlu musunuz?" diye sormuştum. Yaşlıca olan erkek başını "hayır" anlamında salladıktan sonra, parmağını uzatmış, bu kez "Amerikan!.." diye o bize sormuştu. Ben yine İngilizce,

"- Amerikalı değiliz . Türküz ve Türkiye'den geliyoruz!.." der demez, genç olanı, birden uzattığı iki eliyle elimi tutup sıkarak.

"- Ben Uygur Türküm. Sen de Türksün. Görüşelim. Kaçınıc katta kalırsız? diye heyecanla sormuştu. Kendisine 12. katta kaldığımızı; ancak sabah erkenden Turfan'a hareket edeceğimizi; dönüşte görüşmekten memnun olacağımızı bildirmiştim. Asansör durmuş, onlar da kendi odalarına gitmek üzere veda etmişlerdi. Adreslerini ve oda numaralarını sormayı unuttuğum için, kendimi hiç affetmiyorum. Bu nedenle o samimi Uygur ailesiyle bir daha görüşebilmek imkânından yoksun kalmıştık. Kimbilir, Uygurlar hakkında neler anlatırlardı?!

Azatlık Anıtı

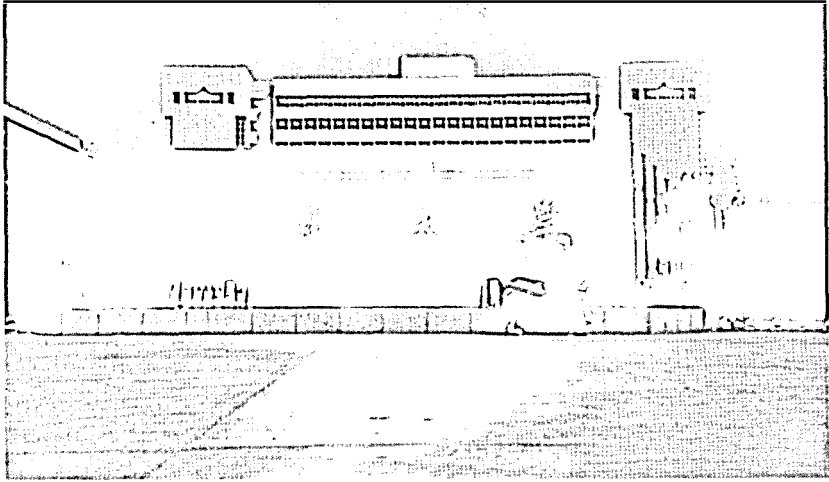
Özerk Uygur bölgesinin başkentini dolaşmaya çıkmıştık. Beş yıldızlı ve dört yıldızlı otellerin yapılmış olması, Ürümçi'nin modern bir kent görünüşüne bürünmekte olduğunu gösteriyordu. Yalnız Uygurlar'ın pazar yerini gezdiğimiz zaman, temizlikten yoksun dükkânların hâli, bizi çok üzmüştü.

Burada beni çok mutlu eden önemli bir husus ise Şincan'da bir Uygur Üniversitesi'nin bulunuşuydu.

Uygurlar bu üniversitenin bütün fakültelerinde Uygur Türkçesiyle eğitim ve öğretim yapıyorlarmış. Ziyaretimizin bu bölümü cumartesi ve pazar günlerine rastladığı için, üniversitedeki yetkililerle görüşüp konuşabilmek imkanını bulamadık. Ancak, kapısının önünde bir hatıra resmi çekebilmekle yetindik.

Çin'deki azınlıkların, coğrafya durumları, hakları ve yaşam biçimleri hakkında yazılı olan kitaplar¹ bu konularda daha ayrıntılı bilgi veriyorlar. Burada fazla ayrıntıları girmek, konumuz dışı. Ancak bir iki noktaya işaret etmekle yetineceğim.

¹ *Atlas of China*, China Cartographic Publishing House, Beijing, 1996; *Chinas Minarty Proples*, China Pctorical Publishing House, .Beijing, 1999.

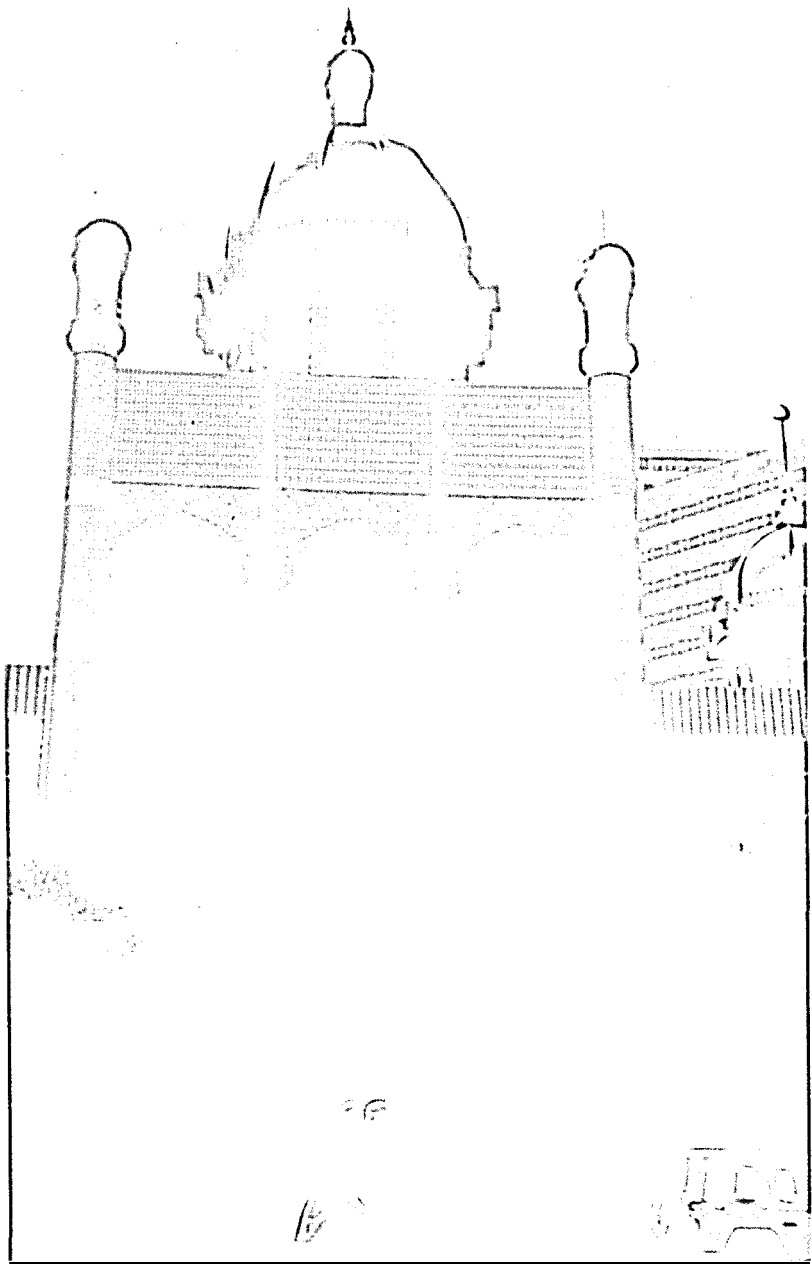

Şincan Üniversitesinin kapısı

Uygurlar, Türk kökenli olduklarını unutmuş değiller. Nitekim, Ruslar ile Çinlilerin arası iyi olduğu dönemde, Ruslar, Ürümçi'ye büyük binalar yapmışlar. Hattâ söylendiğine göre uçaktan bakıldığında bu binaların, Sovyetler Birliği Cumhuriyeti'nin, ilk harfleri olan CCCP biçiminde inşa edildikleri görülüyormuş! Ruslar ile Çinliler'in araları açıldığında, Ruslar Ürümçi'den çıkarken, bu binaları Uygurlar'a teslim etmişler. Uygurlar da üniversitelerini bu binalarda kurmuşlar. Sonradan yaptıkları yeni binalar ile de üniversitelerini genişletmişler. Bizim, üniversiteyi ziyaret ettiğimiz gün, kapısının önünde çektiğimiz resimde görülmeyen içerideki binalar, Ruslar'ın yaptıklarıymış.

Akşam, Ürümçi televizyonunda bir Uygur profesör, kompüterde kullanılan CD'lerin geleceği hakkında bir konuşma yapıyordu. Uygurlar'ın, elektronik konusunda bu aşamaya ulaşmış olduklarına çok sevindim. Ancak, profesör açıklamaları yanı sıra metinleri de işaret ediyordu. O metindeki yazılar ise Arap harfleriydi.

Ayrılmadan önce Ürümçi içinde biraz dolaştık. Çifte minareli Han Camii'nin resmini çektik.

Ürümçide Han Tanrı Camii

Bu geziden hafızamda iz bırakan bir kaç nokta şunlar oldu. Uygurlar ve Çinliler, birbirlerine iyi gözle bakmıyorlar. Uygurlar, “- Siz, evinize gelip yerleşen ve çıkmayan insanı sever misiniz?” düşüncesindeler. Çinliler ise,

“- Uygurlar'ın yaşadığı bu topraklar, Çin Halk Cumhuriyeti'nin müşterek malıdır. Uygurlar'ın burada özerk durumları vardır! Hepimiz Çin Vatandaşıyız! deyip konuyu kesip atıyorlar.

Uygurlar'ı en çok rahatsız eden şey ise Ürümçi'nin en geniş meydanlarından birinin üzerine dikilmiş olan “Azatlık Anıtı”!

Çinliler, Uygurlar'a hangi hürriyeti sağlamışlar da böyle bir anıtı dikmişler? Uygurlar her fırsatta bunu açıkça dile getiriyorlar. Ama yapabilecek bir şeyleri yok. Komünist sistemin “merkezden yönetim otoritesi” özellikle bu “özerk bölgelerde” kendisini iyice hissettiriyor. Çünkü, bölge belediye başkanları ve diğer yüksek makamdaki memurlar, Beijing'den tayin edilecek geliyorlar.

Azatlık Anıtı'nın dört yüzünün iki yüzünde Çince diğer iki yüzünde de Arap harfleriyle Uygurca yazılı olan metni, bir Uygur Türkü olan Şirzat Atuş Türkiye Türkçesi'ne çevirerek (içindeki açıklamalarıyla birlikte) bana gönderdi. Bu metni aynen aşağıya alıyorum.

“Çin halk ordusunun Şincan'a giriş anıtı

1949 yılında bütün ulusların kurtuluş savaşı, kesin bir zafere ulaştı.

Kuzey Batı Halkları'nın kurtuluş savaşı nihai zafer sürecine girdi.

Lanzhou² kurtarıldı. Ardından özel birlikler Şining'i³ kurtardı.

Bütün Şincan'ı ve Kuzey Batı'yı özgürlüğüne kavuşturmak üzere Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi, Merkez Askeri Komitesi, Başkan Mao Zedung De, Peng Dehuai komutasında, Özel Birlikler Komutanı ve Askeri Siyasi Komite Başkanı Wang Zhen Komutanlığı altında orduların Şincan'a giriş hareketi başladı.

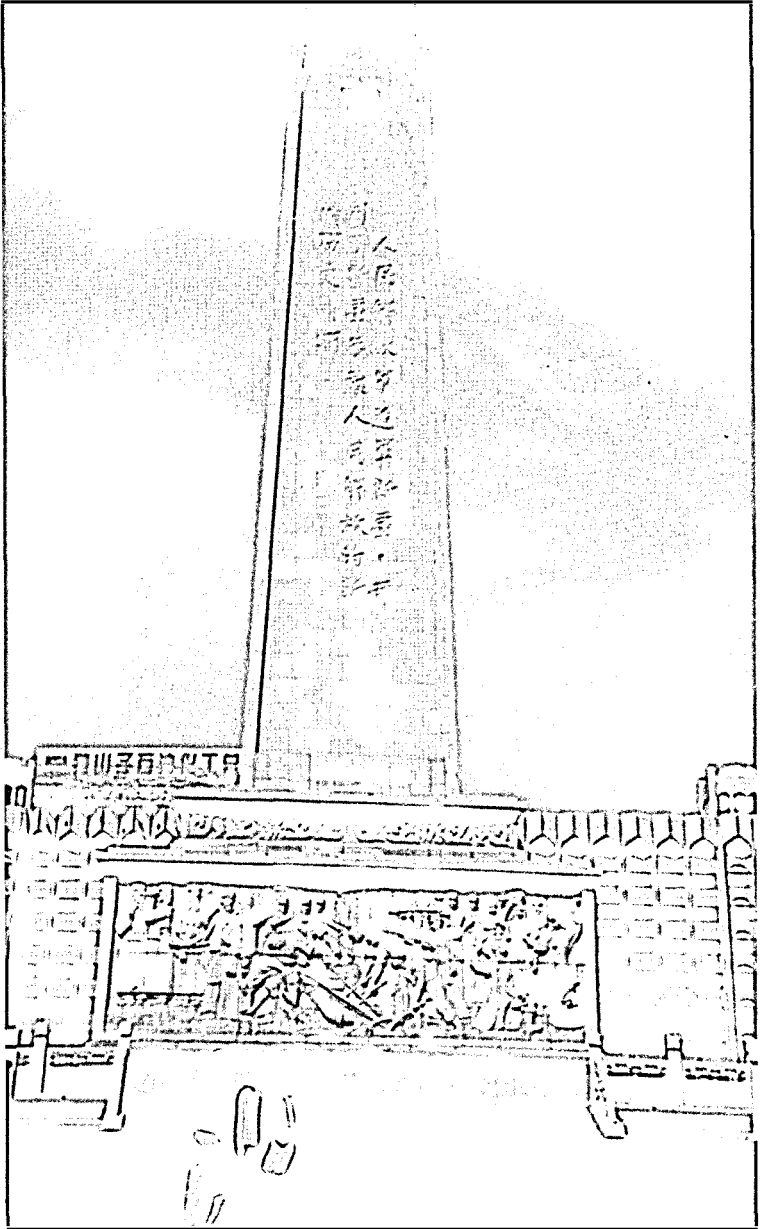
İkinci Ordu, “Uzun Yürüyüş”ün muhteşem ruhuyla Qilianshan Dağları'nı aşarak doğruca Zhan Ye'ye⁴ girip Jiu Quan'ı⁵ aldı. 26. Ordu Birlikleri Şincan'a girme hazırlığına başladılar.

² Gansu Bölgesinin Başkenti.

³ Qingsai Bölgesinin Başkenti.

⁴ Gansu Eyaletinde bir yer adı.

⁵ Şincan'da bir yerin adı.

Çinlilerin, Uygurların başkenti Ürümçi'ye diktikleri "Azatlık Anıtı"

Şincan'ın kurtuluş günleri yaklaşmıştı.

Şincan'ın barışçı yollardan kurtarılması amacıyla Tao Siyua⁶ ile Boaerhan⁷ ayrı ayrı 25 Eylül'de isyana başladılar.

Birlikler hazırlıklarını hızlandırmaya başladı.

1949 yılı Ekim ayında Şincan'a girecek ordu birlikleri Yu Men Guang'dan batı'ya doğru ilerleyip XingXing vadisini geçerek, havadan ve karadan Şincan'a muazzam büyük taarruza başladılar.

Aralık başına kadar Özel Birlikler Komuta Merkezi ile 26. Ordunun ana birlikleri ardı ardına Di Hua (Ürümçi) Kaşgar İli ve bu üç vilayetin milis güçleri ile Şincan İsyan Birlikleri buluştular.

Beş Yıldızlı Kızıl Bayrağı, Altay Dağları'nın her köşesine ve Pamir Yaylası'na diktiler. Böylece KMT'nin⁸ Şincan'daki hakimiyeti sona erdi. Şincan'daki ulusları özgürlüklerine kavuşturarak, Şincan'da yeni bir tarih sayfası açtılar.

Halk Kurtuluş Ordusu'nun Şincan'a giren birlikleri, Şincan'ın özgürlüğü, yeniden inşası, savunması için yaptıkları bu onurlu görevi ve fedakarlıkları Şincan'daki bütün uluslar sonsuza dek unutmayacaklardır.

Bu uğurda hayatlarını feda eden devrim şehitleri ölümsüz kalacaklardır.

*Şincan Uygur Özerk Bölgesi Komitesi
Şincan Uygur Özerk Bölgesi Halk Hükümeti
30 Eylül 1995"*

Şimdi, bir an düşünün lütfen! Böyle bir anıtın, ülkelerinin başkentine dikilmesinden, Uygur Türkler'i memnun mu olmuşlardır?

Ayrılmadan bir gün önce evine konuk olduğumuz bir Uygur'a

"- Neden Lâtin harflerini terkettiniz?.. Bakın, Sovyetler'in yıkılmasından sonra, biz, Lâtin harfleri kullanan bütün diğer Türk Devletleriyle haberleşebiliyor ve dostluk kuruyoruz. Onlara teknik gelişmelerimizden bir şeyler verebiliyoruz! deyince, hüzünle yüzüme bakmış ve Uygur şivesiyle şöyle demişti :

⁶ Kişi adı.

⁷ Burhan adındaki kişi.

⁸ Kuo Mintang (Milliyetçi Çin Ordusu).

“- Onlar, şimdi müstakil oldular. Ama bız, müstakil değihz. Sızınla, dılımız bır; dinimiz bır; üreğımız bır. Ama biz Uygurlar, kendi aramızda dinimizin yazısıyla bırlık olduk. Yoksa digerler kimin yok olurduk!..”

Belki çok haklıydı.

Ancak, Arap harfleriyle “bilgi alışverişi”nin, bu yazıyı kullanan İran ve Pakistan’ın, Uygurlarla ilişkilerini ve o ölçüde de etkilerini arttırdığı ayrı bir gerçek!

Ben, “Dışişleri Uzmanı” hiç değilim. Ama, aynı kökten geldiğimiz Uygurlar’ın (yalnızca kültür yönünden geliştirilmeleri) konusunda, Çin Hükümet yetkilileriyle bir anlaşma yapılamaz mı acaba?.. diye de düşünmekten kendimi alamıyorum. Çünkü Uygur Türkçesiyle Türkiye Türkçesi, birbirlerine o kadar yakın ki. Bir örnek vermek üzere ünlü şairleri Mehmet Ali Tevfik’in (1901-1937) “Vatan İçin” adlı şiirinin her iki dilde yazılışını aşağıya ayırmak istiyorum.

VETEN ÜÇÜN

Veten üçün terekkiyat isteyimiz
Arzuymiz rivac tapsun muarif
Canı fida kildum eziz ülkiye
Bizning yürek zalımlarga muhalif
Bolsun deymiz bizde hukuk, adalet
Bolsun berbat, hurapilik, cahalet
Şuning üçün yaşısın bu inkılap,
Zaval tapsun nakekçilik, ihtilap,
Gunçe aşsun güzel bahar gülleri
Soh sayrisun yurtimiz bulbuliri
Ikbal üçün bolayli biz ittifak
Cilvilensun merifetning nurliri

VATAN İÇİN

Vatan için gelişmeyi isteriz
İsteğimiz revaç bulsun maarif
Canı feda kıldık aziz ülkeye
Bizim yürek zalimlere muhalif
Olsun diyoruz bizde hukuk, adalet
Olsun berbat, hurafelik cehalet
Şunun için yaşasın bu inkılap
Zeval bulsun nahakçılık, ihtilap
Gonca açsın güzel bahar gülleri
Şuh şakısın yurdumuz bulbülleri
Ikbal için olalım biz ittifak
Cilvelensin marifetin nurları.⁹

Gerekli değerlendirmeyi yapabilmek için bu kadarı yetmez mi?

Özerk Uygur bölgesi ziyaretimiz sona ermişti. Bavullarımızı hazırlayarak otelden ayrıldık.

⁹ Kaşgarlı Sultan Mahmut, *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*, Ankara, 1998. S: 139

Ürümçi'den Beijing'e dönerken, hava alanında yüze yakın Japon turist, çolukçocuk ellerinde kocaman kavunlar ve beşer kilogram üzüm paketleriyle giriş kuyruğunda sıralanmışlardı. Kendi ülkelerinde meyve (özellikle üzüm) yetişmediği için, ufacık çocukların bile ellerinde paketleriyle, bütün turistler, Japonya'ya bu meyvelerle dönüyorlardı. Hele bir kadın turist, elindeki file içinde taşıdığı kocaman iki kavunla zorlukla yürümeye çalışıyordu. Tam uçağın körüğüne girerken, üzüm paketlerinden biri yere düşerek parçalanmış ve üzümler yerlere saçılıp dağılıvermişti.

Yolcular ise bir an önce yerlerine oturabilmek telaşında olduklarından üzümlere basa basa koşuşuyorlardı. Bir an düşündüm. Eğer bu olay, bizde olsaydı. "uygar olmadığımız yolunda" ne yorumlar yapılmazdı ki!..

Çin Çayı

Çin'e gelip de Çin çayından içmeden olamazdı. Zaten, öyle sanıyorum ki Türkiye'ye dönünce, bir çok eş dostun soracağı soru “- Sahi!.. Şu “Çin çayı” nasıldı?” olacaktı.

Hemen belirtiyim ki, Çin'de çay, iki ayrı yerde ve iki türlü içiliyor! Çok şaşırdınız değil mi? O halde hemen açıklamaya çalışayım. Bunlardan biri, lokantalarda içilen çaylar.

İlk gittiğimiz lokantada, tam yemek arasında, (tıpkı bizim İstanbul sokaklarında limonata ya da şıra satan beyaz önlüklü sıracılar gibi) sırtına asılı büyük bir madenî semaverden uzanmış bir metreden daha uzun madenî bir çubuk ile masaya yaklaşan garson kızı görünce ben de çok şaşırmıştım. Genç garson, bu çubuk, arkamızdan ve en az bir metre öteden, önümüzdeki fincanlara uzatmış, içindeki çayı, havadan fincanlarımıza (hem de hiç bir tarafa dökmeden) boşaltıvermişti! Garson kız, bu işi yapa yapa öylesine uzmanlaşmıştı ki, siz yemeğinizi yerken, o uzaktan uzattığı madeni çubuğun içinden akan çayı, büyük bir beceriyle fincanınıza boşaltıyor, sonra da yanınızdaki masada oturan diğer müşterilere geçiyordu.

Zaten, lokantaya gittiğinizde, masanıza tabak ve (çatal yerine kullanılan) çubuklarla birlikte ufak ve sapsız (bizim kahve fincanlarımızdan biraz daha büyükçe) boş fincanlar da konuluyordu. Biraz sonra bir garson gelerek, bu boş fincan içine kuru üzüm, ufak badem ve ceviz ile birlikte adını bilmediğim bazı otlardan koyup ayrılıyordu. Masanın ortasında duran ve “dönen camdan masa”nın üzerine, ısmarlanan yemekler ayrı tabaklarla getirilip konulurken, uzun çubuğu ile çay dağıtan garson kız da, görevine başlıyordu. Hangi yemekten almak istiyorsanız bu “dönen camdan masa”yı, kendinize doğru çevirip önünüze getiriyor ve üstündeki tabaktan, (yine çubuklarla) istediğiniz kadarını tabağınıza alıyordunuz.

Siz yemeğinizi yerken fincanınız yarı boşalmış durumda olsa dahi, genç garson, onu farkediyor ve uzaktan uzattığı çubuğu ile çayınızı dolduruyordu.

Çayın rengine ve lezzetine gelince:

Bu çaylar, bizim ülkemizde içtiğimiz, öyle “tavşan kanı” renginde, ağzımızda buruk bir lezzet yaratan “demli çaylar”dan değil! Rengi sarı ile turuncu arası, lezzeti de ıhlamura benziyor. Çinliler, çaylarını şekersiz içiyorlar. Şeker tadını, herhalde, fincan içine attıkları o üzüm tanelerinden alıyorlar. Ufak bademler ile otlar da ayrı bir tad ve koku veriyordur. Çinli dostlarımız kusura bakmasınlar, ben bu çaydan hiç bir lezzet alamadım.

Çinlilerin içtikleri ikinci tip çaylara gelince :

Bu çayları, özel çayhanelerde içiyorsunuz. Oğlum, eşim ile beni böyle bir çayhaneye götürdü. Masaya oturduktan sonra temiz giyimli bir garson geldi ve elindeki bir kaç kutuyu göstererek, hangisinden içmek istediğimizi sordu. Oğlum, daha önceden içtiği için, bildiğinden, İngilizce,

“Yasemin hazırlayın lütfen!”

dedi. “Hazırlayın” sözünden, çayın o anda hazırlanacağını anlamıştım. Ama masamızda pişirileceğini hiç düşünmemiştim. Çinli garson, başını, saygıyla yarı beline kadar eğilip gittikten bir kaç dakika sonra elinde, dikdörtgen biçiminde küçük bir mangal ile gelmişti! Mangalın içindeki alkolü ateşlemiş ve üzerindeki çaydanlığın içine de yasemin kutusundan çıkardığı çay yapraklarını koymuştu. Üzerine döktüğü su, yapraklarla birlikte biraz ısınınca, o suyu (çayın yıkanması için ısıttığından) bir kaba döküp götürmüştü.

O ilk suyu boşalttıktan gelip yeniden küçük çaydanlığa su doldurdu. Çaydanlık çok küçük olduğundan, içindeki su biraz sonra kaynamaya başlamıştı. Garson, bu kez, masaya herbirimizin önüne biri yüksükten biraz 'büyükçe ince porselenden yapılmış sapsız bir fincan ile yanına silindir biçiminde ondan biraz daha uzun ve yine porselen ikinci bir bardak koymuştu. Silindir biçimindeki bu bardağın ne işe yarayacağını düşünürken, garson yaklaşmış ve çaydanlığı eline alarak içindeki çayı, bu küçük silindir içine boşaltarak bize uzatmıştı. Daha önce buralara gelen oğlum, bu işin adabını bildiğinden, hemen,

"Koklamanız için uzatıyor! Koklayın!. Eğer beğendiğinizi belirtirseniz küçük fincanlara boşaltacak!" deyince, uzatılan küçük silindir biçimindeki porselen bardağı koklamışım. Tıpkı yasemin gibi kokuyordu. Eşim de koklayıp aynı kokuyu alınca, başı ile beğendiğini göstermişti. Bu sonucu alan Çinli garson, yüzünde memnun bir ifadeyle küçücük fincanlara çaylarımızı koymuş ve küçük çaydanlığı da yeniden su ile doldurduktan sonra ayrılmıştı. Şimdi itiraf edeyim. Burada içtiğimiz çayın lezzeti, gerçekten çok başkaydı!

Biz orada konuşup çaylarımızı içerken, garson, yavaşça yanımıza yaklaşıyor ve boşalan fincanlarımızı yeniden doldurduktan sonra ayrılıyordu. Bu işlem, orada oturduğumuz sürece devam etmişti. Kalkacağımız zaman, yine yanımıza yaklaştı ve içmemiz için açtığı çay paketinin geriye kalan büyük bölümünü, kutusuyla birlikte sarıp paketleyerek bize uzattı. Âdet böyleymiş! Ayrılrken, oğlum, büyük bir ödeme yapmıştı. Meğerse bu çay çok pahalıymış! Onu da öğrendik!

İşte, Çin ülkesinde içilen çaylar hakkında görüp edindiğimiz bilgiler bundan ibaret. Ama, yine de söyleyeyim! Ülkemizin o nefis, renkli ve kokulu çaylarını, bu çayların hiç biri ile değişmem!

Tapınakları Ziyaret

Tibet'ten sonra, dünyanın en büyük iki Lama Manastırı'ndan biri olan Beijing'deki Yong He Gong Budist Tapınağı'nı ziyaret ettik. Daha kapıya gelir gelmez, dekoratif işlemeli kemerli giriş, insana sanatla bezenmiş bir mistisizm havası veriyordu.. Tapınaktan içeriye adım atar atmaz, buhur kokusu ve dumanı her yanı kaplamıştı. Çinli Budistler, belirli bir ücret karşılığı, bu tütsü çubuklarından alıyor ve Buda heykelinin bulunduğu yerin önündeki kocaman buhurdanlıklar içine atıp yakıyorlardı. Buhurdanlıktan dumanlar yükselip tütsünün kokusu çevreye yayılırken, onlar Buda heykelinin bulunduğu yerin önündeki mindere dizleri üzerine çöküyorlardı. İki ellerini de avuç içleri birbirine bakar biçimde birleştirip göğüsleri hizasında tutarak tekrar tekrar heykele doğru eğilip dua ediyorlardı. Biri, duasını tamamlayıp ayağa kalkar kalkmaz, bir başkası aynı mindere dizleri üzerine çökerek aynı şekilde dua etmeye başlıyordu.

Tıpkı Müslümanlar'ın namaz kılarken, ellerini başlarının iki yanına koyup yere kapanmaları gibi!

Şu farkla ki, Budistlerin önünde dizlerini dayadıkları küçük bir minder bulunuyordu ve ellerinin avuç içlerini birbirlerine

birleştirerek dudaklarının ucunda tutup dualarını tamamladıktan sonra da dizlerinin üzerine çökerek dualarını tamamlıyorlardı. Sonra da (tıpkı namaz kılan bir Müslüman gibi) secdeye kapanıyorlardı.

Onların bu şekilde dua ettiklerini gördüğüm zaman ne kadar hayret ettiğimi anlatmam mümkün değil!.. Bu nedenle hep aynı şeyi kendi kendime tekrarlayıp durmuştum.

Yoksa bütün "Semâvî Dinlerde" dua ederken "Tanrı'ya yakarış", secdeye kapanarak mı olagelmişti?

Ancak, bu konuların teoloji bilgin ve tarihçilerini ilgilendirdiğini kavrayıp, daha fazla değerlendirme yapmaya yetkili olamayacağımın farkına vardım ve konunun derinliğine girmekten de vazgeçerek, yalnızca bu mistik mâbedi incelemeye yöneldim.

Dua etmek için heykellerin önünde bekleyenler, ayrı birer kuyruk halinde uzuyordu. Bu sırada bahçede asılı duran kocaman

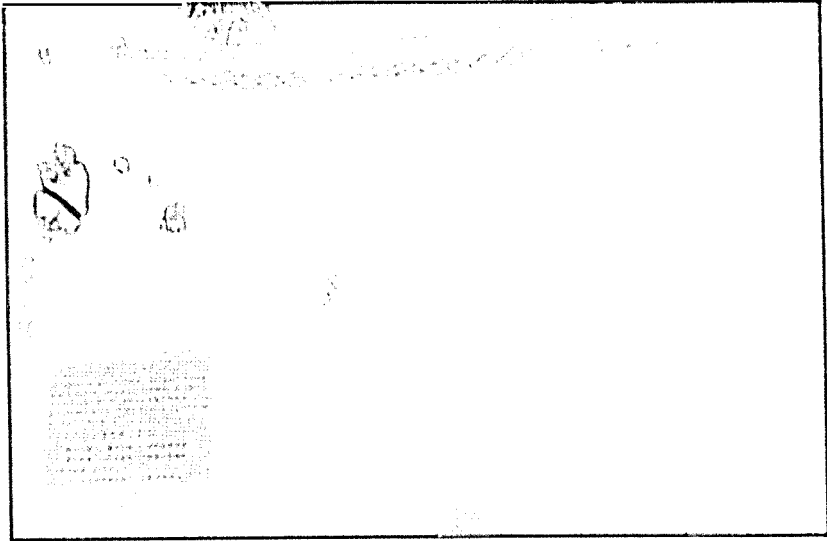

Yong he gong Mabedinin dekoratif kemerli giriş kapısı

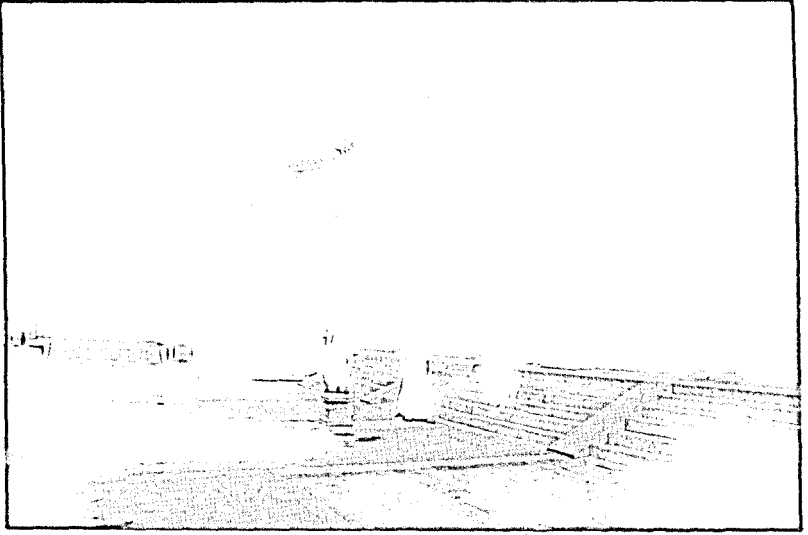
gong da belirli aralıklarla “Dannnn!” diye çalıyordu. Yeniden, çok mistik bir hava içerisine girdiğimizi kavrayabilmişim. Belirli aralıklarla vurulan gongun sesi, Budist öğrencileri, derse davet için çalınmış. Tapınakta birbiri peşi sıra gelen “ibadet salonları” içinde o kadar çok Buda heykeli var ki! Birisinin yüksekliği 16 metre. Ondaki sonraki ise tam 26 metre. İçeriye girdiğiniz zaman Buda’nın başını göremiyorsunuz. Çünkü tavana kadar gelmiş. Dünyanın en büyük Buda heykeli olarak da Guinness’in “Rekorlar Kitabı”na geçmiş.

Manastırın ana giriş kapısında aynen şöyle yazıyor :

“Tapınak, 1694 yılında İmparator Kangşi King Hânedanı zamanında 33 yılda tamamlanmıştır.”

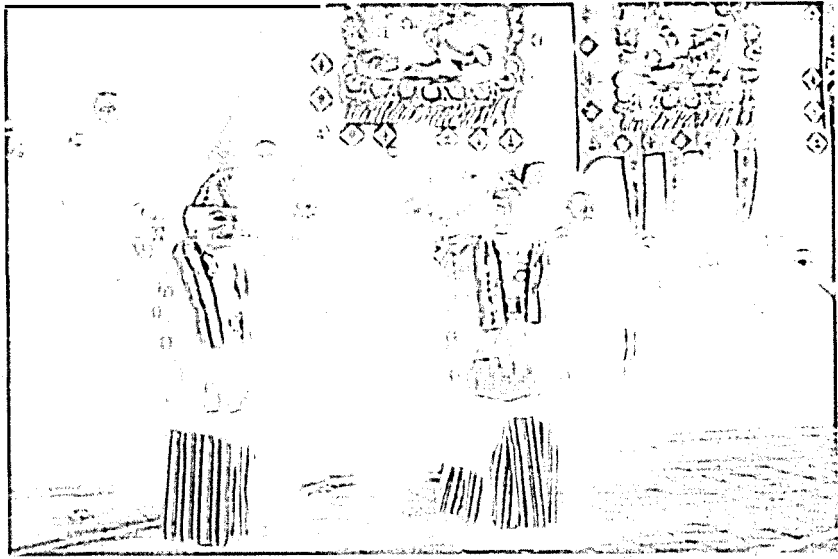
Yong he Gong tapınağının ünlü çanı

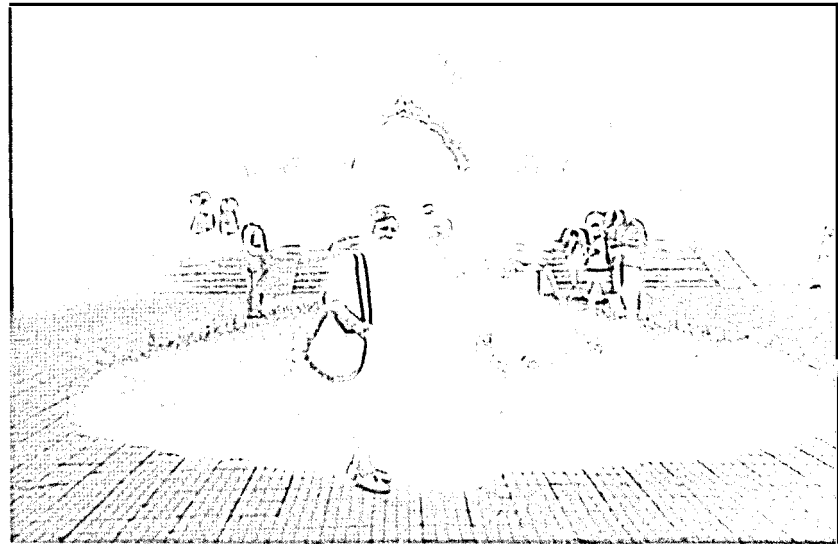
Yong he Gong Budist tapınağı

Biz tapınağı yavaş yavaş gezerken, kafasını kazıtmış bir Budist öğrenci, bir kenara oturmuş, tütsü dumanları arasında “Buda’nın öğretileri”ni, huşu içinde okumaktaydı.

Komünizm’in, devletçi sert disiplininin, liberalizmin yumuşak özgürlüğüne geçişle birlikte bu tapınak da ziyarete açılmış ve önemli bir kültür merkezi olarak da yer almış. Ziyaretçilerden alınan giriş ücretleri de devlete ayrı bir gelir kaynağı olmuş. Bu tapınak, Han Tapınağı ve Tibet Tapınağı karakterini aynen koruması ile de ün yapmış. Bizim, yavaş da olsa resmi geçit yapar gibi ziyaret ettiğimiz her bir tapınağın önünde Budist Çinliler, Buda’nın önünde diz çöküp dua etmek için, kuyruk olmuş, sessizce ve de saygı ile sıralarını bekliyorlardı!

Tapınağı ziyarete gelen Budist rahipler

*Buhurdanlıktan çıkan tütsü, çiçekliğin arkasından
duman halinde yükselmekte*

Buda'ya saygılarını sunanları izledikçe, ünlü düşünürün, uzun yıllardan beri hafızama yer etmiş düşünceleri birer birer yüzeye çıkmaya başlamış ve onun “oluş çarkı” yeniden gözlerimde canlanmıştı. Buda'ya göre :

“Bütün kötülükler, bilgisizlikten doğmaktaydı. Dünya ise, birbirbirini izleyen olaylardan meydana gelmişti. Maddesel olaylarda olduğu gibi, bilincin evriminde de ihtiraslar, düşünceler, nefretler, neler olup bitiyorsa, bütün bunlar, bir “oluş düzeni” (Sankhara) ve “öz'ler” (Dhamma)dan meydana geliyordu. Bilgisizliği yenen kişi ise, (Karman)dan, bu oluş çarklarına bir daha girmekten kurtuluyor ve bu dünyada Nirvana'ya erişiyordu..”

Hindoloji bilginleri, Budizm'in diğer dinlerden farkını şöyle belirtmektedir:

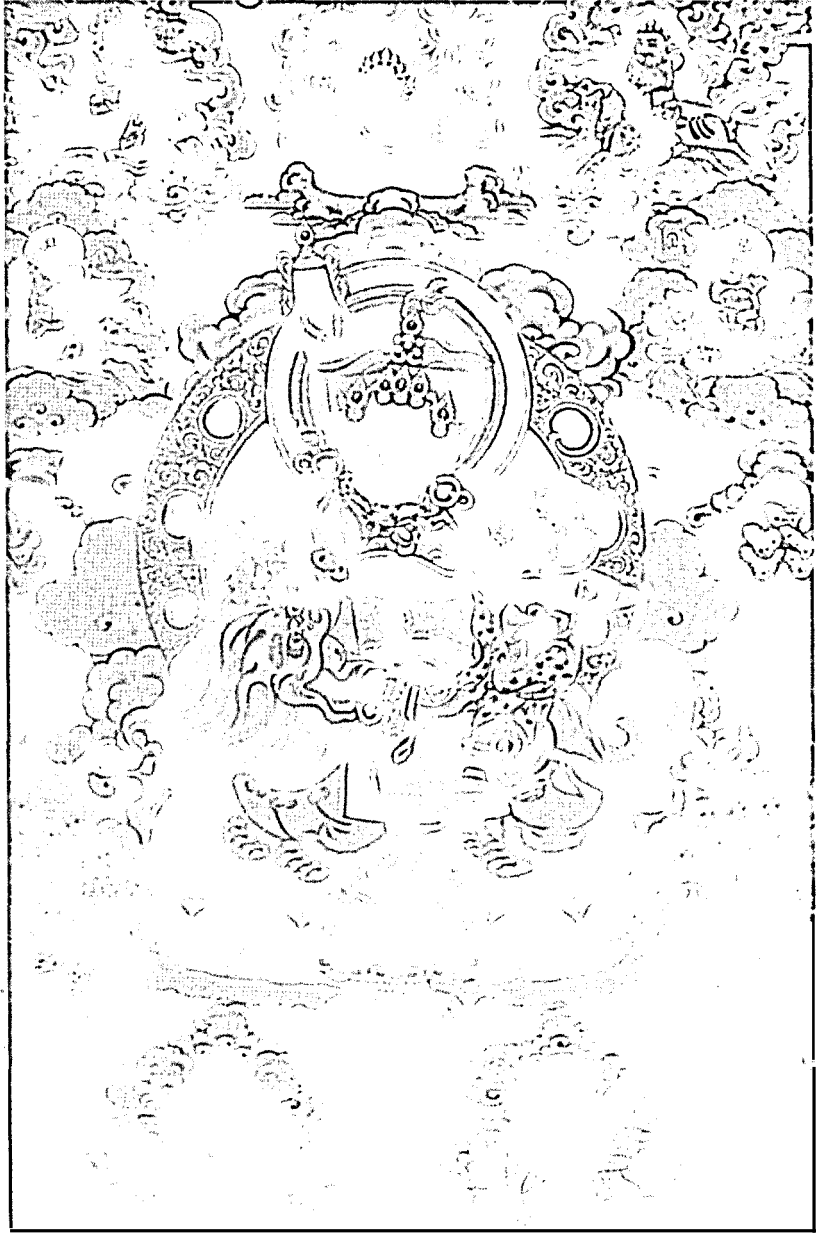
“..Krişna ve Zerdüşt'te “Ahret”, bir “Cennet”tir. Buda ile Upa-nişad mistiklerinde ise bir “kurtuluş”tur. Bütün bunlar, güzel eserler, iyi sözler, ve fikirlerle elde edilebilirler. “bilgi”, “kurtuluş yolu”nun temelidir..”¹

İlk girdiğimiz “ibadet salonu”nun duvarları, Buda'nın çeşitli heykelleri yanı sıra değişik “Karman resimleri” ile de bezenmişti. Buda heykellerinin bir kısmı “huzur ve sükûn” ya da “sevgi ve tebessüm” ile “Nirvana'ya erişme”yi simgelerken, diğer yanda “çeşitli çile deneyleri” ile dolu “Karman'dan geçişler” resimlenmişti.

Eski Yunan filozofları, evrenin 4 ana madde olan “ateş-toprak-hava ve su”dan meydana geldiğini ileri sürdükleri hâlde, Buda, onlardan 300 yıl önce bu 4 ana maddeye 2 madde daha eklemiş “bilgi” ile “esir” (Evreni kaplayan manyetik alan)ı da katmıştı! Hindoloji bilginleri, Buda'nın bu görüşlerini öğrendikleri zaman, onun Yunan filozoflarından yıllar önce, ne kadar ilginç görüşler ortaya attığını ve büyük bir olasılıkla Yunan filozoflarının, bütün bu düşünceleri ondan almış olabileceklerini ileri sürmüşlerdi.

İşte, kendimi bu düşüncelere kaptırmış bir şekilde , bir tapınaktan diğerine geçerken, her birinde Buda'nın ayrı bir tasviri ile karşılaşılıyorduk. Kimi tapınakta “Düşünen Buda”; kimisinde “Gülen Buddha”; kimi tapınakta ise “Vecd Hâlinde Buda”, kimisinde

¹ Ruben Walter, *Eski Hind Tarihi*, Almanca'dan çeviren C.Z Şanbay, Ankara, 1944. S: 87-88.

Çeşitli çile-deneyleri “Karmandan Geçişleri” simgeleyen resim

de “Çok Kollu Buda” heykeli yer almıştı. Bütün bu heykellerin önündeki kocaman kazanların içinden de tütsüler çıkıyordu.

Bir an, kendimizi Hindistan’da ya da Tibet’te sanmıştık.

Çevremizde, saçları usturayla kazınmış, kahverengi sâde giysileri içindeki Budistler, ellerinde “Buda Öğretileri” olan kitapları hafif sesle okuyarak başlarını sallıyorlar ya da “ibadet salonları” içinde yine sessizce âyinlerini yapıyorlardı. Öylesine kendilerinden geçmişlerdi ki, birisine geçerken çarptığım halde başını çevirip bakmadı bile!.. Özür dilememi dahi duymadı!..

Oysa burası komünist Çin’in başkenti Beijing idi!

Bu nasıl bir Komünist Sistem idi ki, binlerce Budist Rahip, burada tüm içtenliğiyle ibadetini yapıyor ve onbinlerce Çinli de dualarıyla onlara katılıyordu!

Hindologlar, “..Budizm’in “Çin Hacıları” yolu ile Çin’e girdiğini ve Çin ve Uygur rahiplerinin müşterek çalışmalarıyla Hindçe metinleri sadakatla Uygurca’ya tercüme etmeleri sonunda Budizm’in Çin’de yaygınlaştığını..”² ileri sürmektedir.

Biz ise çevremizi sarmış olan bu mistik havaya kendimizi öylesine kaptırmıştık ki, büyük bir içtenlikle onlara saygılarımızı belirtmek isteği duyduk. Aynen Budistler gibi avuç içlerimizi birleştirerek Buda’nın önünde eğildik. Ama kendi dini inançlarımıza uygun olarak avuçlarımızı iki yana açarak dualarımızı yaptık.

Sonra da avuçlarımızı yüzümüze sürerek dileklerimizin kabulü için “Âmin” dedik. Diz çöktüğümüz küçük tahtadan yavaşça ayağa kalktık.

İnanır mısınız, onlar da bizi aynı saygı ile izlediler. Bazıları başını öne eğip Çince bir şeyler söyledi, ya da bizim için o da dua etti! Birisi ise yanıma daha da yaklaştı ve ellerini yavaşça ellerimin üstüne sürerek saygıyla eğildi.

Öylesine duygulanmıştık ki, yanlış bir hareket yapmaktan korkmaya başlamıştık. Bu kadarla yetinmeyi yeğ tuttuk.

Çevredeki Budistleri daha fazla rahatsız etmemek için de usulca tapınaktan ayrıldık.

Budist tapınağını ziyaret ettikten sonra diğer bir okulu görecektik.

² Ruben Walter *Budizm Tarihi*, Çeviren Abidin İtil, Ankara, 1947. S: 5

Buddha'nın 16 metre yükseklikteki heykeli

Buda'ya biz de saygılarımızı iletiyoruz

İkinci ziyaret yerimiz , “Konfiçyüs’ün okulu” idi.

Konfiçyüs’ün Beijing’deki okuluna, daha kapıdan girerken, beyaz mermerden yapılmış bir Konfiçyüs heykeli sâkin duruşuyla sizi karşılıyor. İçerideki büyük dershanede, ana bölümün iki yanında bir çok heykeller duruyor. Bütün bunlar, Konfiçyüs’ün öğrencileri imiş. Konfiçyüs’ün ölümünden sonra da onun okulunun hocaları olarak başka öğrenciler yetiştirmişler. Okulu ziyaret eden Çinliler, hem Konfiçyüs’e hem de onun öğrencilerine ayrı ayrı dualar ediyorlardı. Okulun sağında ve solunda eski Çin mimarisinin özelliklerini taşıyan dersaneler oldukça yıpranmış bir şekilde duruyor. Bir kısmını eski özelliğini bozmadan onarmaya başlamışlar.

Bahçede yer alan en ilginç şeyler ise kocaman mezar taşları biçimindeki “yazıt duvarları”ydı!

Konfiçyüs, öğrencileri ile sohbet ederken, onlar da ipekten yapılmış olan kağıtlar üzerine bütün konuşulanları, not ederlermiş. Böylece de, anlatılanların kaybolmamasını sağlarmış. Ertesi gün, Konfiçyüs, onlara bir gün önce neler konuştuklarını sorunca, öğrenciler de bu ipekten kağıda tuttıkları notları tekrarlamış. Bu notlar arasında, bir “vecize” ya da “öğüt” durumunda olan sözleri, bu mermer duvarlar üstüne kazıyarak yazarlarmış. Konfiçyüs’ün öğretileri, sayıları yüz civarında olan bu uzun mermer kitâbelere yazıldığından, yıllar boyu bozulmadan kalmış ve onun felsefesi, işte bu “yazıt duvarlar” sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiş.

Bu ilginç mermer duvarlara çok yakından baktığımızda, incecik siyah renkli yazıların bir kısmının, mermer duvarı tam kaplamadığını görüyorsunuz. Kimbilir, belki de Konfiçyüs, o konuda daha bir çok görüşler ileri süreceği için o satır aralarının biraz boş bırakılmasını istemişti! Belki de öğrencilerinin bu konuda neler söyleyebileceklerini öğrenmek istemişti! Ama, belki de zamanı yetmemiştir.

Bir dinler tarihçisi’nin çok güzel belirttiği gibi,

“Pekin’deki muhteşem ve ciddi yüzlü bir Konfiçyüs tapınağı, “onbin kuşağın ustası ve örneği olan” bu büyük insanın hatırasını ebedileştirmiş bulunmaktadır.³

³ Challaye Felicien, *Dinler Tarihi*, Çeviren Samih Tiryakioğlu, İstanbul, 1960. S: 85.

Kimbilir, belki de o yazıları yıllar sonra okuyacak olanların, onun bu vecizelerine katmak isteyecekleri sözler için, aralarını boş bıraktırmıştı!..

Ziyaretçi Çinliler ve hattâ yabancı turistler, ellerinde Çince yazılmış ve içinde Konfiçyüs'ün görüşlerini içeren kitaplarla bu "mermer yazıt duvarları" arasında dolanıyorlardı. Sanki kitapta yazılı olan metinlerin, orijinallerini o duvarlardan arıyor gibiydiler. Çince bilmediğimiz için, onların duygularını çok iyi anlayabiliyor ama heyecanlarına katılamıyorduk

Konfiçyüs'ün "bilgelik tarihi ile dolu" okulundan ayrılırken, onun ünlü

"Karanlığa küfredeceğine, mum yak!"

"Fakire balık verip karnını doyuracağına, ona balık tutmasını öğret!" sözlerini, kulaklarımın içinde bir kez daha çınlar gibi hissetmiştim.

Çin’de Özel Teşebbüse Doğru İlginç Adımlar

Çin’de özel teşebbüse doğru ilk adımlar Deng Xhiau Peng zamanında başlamış. Ölümünden sonra başkanlığa geçen Jiang Zemin, kendinden öncekinin yöneldiği yolu daha da geliştirmeye geçmiş. Buna uygun olarak da 1988 yılında yepyeni bir ekibi hükûmeti kurmakla görevlendirmiş. Şankhay Belediyesi’nin, eski başkanı olan Ju Rong Ji’yi, başbakanlığa getirmiş. Asker kökenli olmayan ve Şankhay’da başarılı hizmetler vererek kentin çehresini değiştiren Ju Rong Ji, başbakanlığa gelir gelmez, asker kökenli memurların “ekonomiden anlamadıkları ve ülkeyi yanlış yönlendirdikleri, hattâ bazı akrabalarının çıkar sağladıkları gerekçesiyle” dört milyon memurun işten çıkarılmasını plânlamış. Yanlış okumadınız. Evet! Tam dört milyon memur!..

Bizim Çin’de bulunduğumuz günlerde, henüz cereyan eden ilginç bir olay yabancılar arasında heyecanla konuşuluyordu. Duyduklarımı aynen naklediyorum.

Eski yönetici memurlar arasında yer alan asker kesimin çocukları, Çin Devleti’nin parasını, Hong-Kong borsasında oynatarak kaybetmişler! Ju Rong Ji’nin görevlendirdiği Çin Merkez Bankasının, Teftiş Kurulu Başkanı, Borsalar Birliği’ne gidip durumu

inceliyor ve açığı görünce de ilgisinden hesap soruyor. Borsalar Birliği Başkanı'nın babası asker olduğu için, oğlu hesap vermiyor ve babasının gücüne dayanarak

“- Benim arkamda asker var! Kimse bana dokunamaz!” karşılığını veriyor.

Bunu duyan Başbakan Ju Rong Ji, bütün bu memurların tutuklama kararını çıkartıyor ve “Gelsin!.. Asker kurtarsın bakalım!..”

diyor. Tutuklama kararı uygulanıyor. Bazı askerler, telefonla tehditler yağıdırıyorlar. Bunun üzerine Ju Rong Ji “Ben başbakanım! Ben herkesten hesap sorarım. Gücünüz varsa gelin beni alın!” karşılığını veriyor ve hiç kimseden korkmaksızın uygulamalarını sürdürüyor.

Anlatılanlara inanmadığımı gören bir yabancı,

“- Ju Rong Ji, komünist devletin sahip olduğu fabrikaları da özelleştirmeye başladı.Orada çalışanlar arasında daha önce bakanlık yapmış bulunanlar dahil, 2.500.000 kişiyi işten çıkartıyor!” deyince, dayanamamıştım.

“- Nasıl olur!.. Böylesine bir uygulama en demokratik ve liberal sistemi uygulayan ülkelerde bile böylesine hızlı bir biçimde cereyan edemez!” karşılığını verince, yabancı dostum, Ju Rong Ji'nin bu konudaki gerekçesini de söylemişti. Yeni başbakan aynen şöyle demiş:

“- Biz, 1993 yılında vergi reformu yaptık. Ancak topladığımız bütün parayı bunların maaşlarına yatırıyoruz. Eğer, bunları şimdi emekli etmeyecek olursak, devletten bir yılda alacakları para, onların, 20 yıllık emekli maaşı kadar olacaktır!”

Bu gerekçeyle uygulamasını yapıyor ve hepsini de emekli ediyor! Ju Rong Ji, bununla da kalmıyor ve askerlerin, ticaretle ilgilerini yasaklıyor. Devlet şirketlerinin yönetim kurullarında ne kadar asker varsa, hepsini görevden alıyor.

Burada bir şey, çok dikkatimi çekti. O da şu :

Görevden aldığı asker kökenliler, Mao ile birlikte savaşarak gelen “İhtilâl Ordusunun Subayları”. Onlar, bu rütbelerini, masa başında oturup otomatik yıllık terfiler sonunda almamışlar ki!..

Bir taraftan Japonlarla, diğer tarftan da Çankayşek'in emrindeki Kuomintag kuvvetleriyle çarpışa çarpışa bu rütbeleri almışlar ve generalliğin yüksek rütbelerine kadar erişmişler!

Yeni başbakan, ekonomik gelişme konusunda o kadar ileri gidiyor ki! Toplam nüfusu 1.250.000.000 kişi olan Çin'in, bu nüfus oranıyla ilgili, bir kaç milyon asker beslemesinin, ülke ekonomisine bir şey kazandırmadığını; eğer bu asker sayısını 500.000 kişiye indirebilirse, ülke kalkınmasına daha büyük katkılar sağlayacağını; ileri sürüyormuş.

Ülkemizde, kerameti kendinden menkul, "toplum mühendisleri" Ju Rong Ji'nin bu uygulamaları karşısında ne ahkâm keserler, ne yorum yaparlar? Bilemem!..

Ancak gördüğüm bir şey varsa, o da Beijing'de serbest ekonomiye açılım ve özelleştirmenin, bu büyük aşamalarla gelişmesi! Ziyaret etmek fırsatı bulduğum Çin'in diğer kentleri Şankhay, Şian ve hatta Ürümqi'nin bile, hayret uyandıracak bir hızla kalkınmakta olması!

Burada bir başka önemli gerçek daha var. O da şu :

Çin'in serbest ekonomiye geçiş kararı, ilk kez, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon'un, bu ülkeyi ziyaretinde alınmış. Bundan 40-50 yıl önce Kore'de, Vietnam'da karşı karşıya gelerek birbirleriyle savaşan bu iki devlet arasındaki ilişkiler, Çin ile Sovyetler Birliği arasında tartışmaların başlamasıyla, yeni bir aşama kaydetmiş. Çin ile A.B.D. arasındaki soğuk savaş ortadan kaldırılmış. Mao Zedung'un ölümünden sonra Deng Xhiao Peng'in başkanlığa geçmesiyle, özelleştirme, endüstrileşme ve serbest ekonomiye geçiş stratejisi saptanmış. Tam 15 yıllık (2002 yılına kadar uzanacak) bir "hızlı gelişim planı" uygulamaya konulmuş.

Deng Xhiau Peng'in, "serbest ekonomi" konusundaki görüşlerinin çok eski yıllardan beri kafasında geliştiği söyleniyor. Kendisi 1921-1924 yılları arasında Fransa'da eğitim görmüş ve bir yıl sonra da 1925-1926 yılları içinde de S.S.C.B.'de komünist sistemini incelemiş. Her iki sistemin de iyi ve kötü taraflarını yakından gözleyebilmiş. Mao'nun 1934-1935 yılında uyguladığı "Uzun Yürüyüş'e" katılmış. Ülkesinin, Japonlar tarafından işgali üzerine Sekizinci Yol Ordusu'nun Siyasî Komiserliği'ni yapmış. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da 1952 yılında Başbakan Yardımcığı'na seçilmiş, 1954 yılında Parti Genel Sekreteri, 1955 yılında da Politbüro üyesi olmuş.

Onun “ekonomik gelişme” üzerindeki çalışmaları 1963 yılında hızlanmaya başlamış. Ana amaç olarak, ekonomiden anlayan “uzman teknisyenler” ve “yeni yöneticiler” yetiştirilmesini bellemiş. Bu konudaki çalışmalarını geliştirmesi, Mao ile çatışmasına kadar varmış! “Çin Kültür Devrimi” adı ile başlayan harekâta, radikal kanadın saldırılarına hedef olmuş. Bu nedenle de 1967-1969 yılları arasında, bütün görevlerinden alınmış. Ancak, aradan dört yıl geçtikten sonra 1975’te yeniden saygınlık kazanarak Başbakan Zhou Enlai’nin yardımcılığına getirilmiş. Mao’nun 1976’da ölümü üzerine “Dörtlü Grup Yönetimi” başlamış. 1980-1981 yılları içinde Deng’in yandaşları yavaş yavaş yönetime gelmeye başlamışlar. Deng, bu süre boyunca arka plânda kalmayı yeğlemekle birlikte “birinci adam” konumuna geçmiş.

İşte bu güç ile yıllardan beri düşünüp savunduğu “ekonomik modernleşme”yi tam anlamı ile uygulayabilmek imkânına erişmiş. Buna uygun olarak

- Ekonomik plânları, kısa süreli olarak değil, uzun süreli olarak hazırlama,

- Merkeziyetçilikten uzaklaşma,

- Köylülere, üretim ve kâr konusunda daha geniş sorumluluk ve denetim hakkı verme,

- Tarımsal üretimi hızlandırma,

- Ekonomik kararların alınmasında bireysel yetki ve sorumluluk verme,

- Ticarî ve sınayi alanlarda özendirmeyi ön plânda tutma, ve bunların içinde en önemlisi olarak da;

- Parti içinde, ekonomik reform hareketine karşı çıkanları, yetersiz ve yozlaşmış olanları süratle temizleme plânını aynen uygulamış. Böylece de, Çin’in “serbest ekonomiye geçiş”inin temellerini atmış.

Deng Xhiau Peng’in, 1989 baharında Beijing’de başlayan “demokrasi yanlısı öğrenci hareketi”ni, “karşı devrimci bir hareket” olarak göstermesi ve askerlerle bastırması, bu çok yararlı ekonomik atılımları yanında, kendisi hakkında verilen kötü bir puan olarak tarihe geçmiş.

Aynı yıl yönetimin başına geçen Jiang Zemin ise onun, ekonomik plânlarını aynen sürdürmeye geçmiş. Hâlen de sürdürmekte.

Kentlerde yapılmış olan yeni ve modern yüzlerce yeni iş merkezlerine yenileri eklenmekte.

İşte, yukarıda kendisinden söz ettiğim yeni Başbakan Ju Rong Ji, ekonomik atılımları sürdürme kararlığında olan Başkan Jiang Zemin'in, göreve atadığı kişi.

Burada ilginç olan bir başka nokta daha var. O da Mao'nun Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurduğu tarih olan 1949'dan elli yıl sonrası olan 1999'a, çok az zaman kalmış olması. Çinliler bu 50. yılı kutlamak için büyük hazırlıklar yapıyorlar. Bir çok iş merkezini ve otelleri o tarihe yetiştirmeye çalışıyorlar. Ancak kesinlikle bildirdikleri bir konu var. O da 2002 yılında Başkent Beijing'te, tam 450 tane beş yıldızlı otelin hizmete açılmış olacağı!..

Yüksek katlı binalar bu kararlılığın sonucu öyle hızla yükseliyor ki, insan burada kaldığı bir ay içinde, bu hızlı gelişmeyi yakından gözleyebiliyor. Buna tipik bir örnek olarak da bundan beş yıl önce Hong-Kong Belediye Başkanı'nın, başlattığı inşaat gösteriliyor:

Hong-Kong'da çok zengin olan belediye başkanı, ana vatani olan Kıta Çini'nde 30 katlı bir bina yapımına girişiyor. İmar plânında o kadar büyük bina yer almamıştır diye bir sürü itirazlar oluyor. Tam bu sırada Hong-Kong'da belediye başkanlığı seçimi de yaklaştığı için, bazı çevreler

"Acaba yeniden başkan seçilebilir mi" kuşkusu içinde olduklarından, Beijing'deki inşaatına pek iyi gözle bakmıyorlar. Ancak, başkan, Hong-Kong Belediye Başkanlığı'nı yeniden kazanınca Beijing'de onun inşaatına karşı çıkanların ayakları suya eriyor ve "Bu adam isteseydi, bu inşaatını Hong-Kong'da da yapabilirdi! Burada yapmakta ısrar ettiğine göre, imar plânını ona göre değiştirip uygulamamız gerekecek" görüşüne varıyorlar. Bunun sonucunda da, Hong-Kong Belediye Başkanı'nın inşaatı ile birlikte, aynı yerde 20 tane daha 30 katlı inşaatla izin çıkıyor. Bugün Beijing'i süsleyen, birbirinden sevimli mimarî estetikle bezenmiş bu binalar, işte beş yıl önce inşaatla başlayan, o bir tek binayı izleyen iş yerleri! Özetle, özel sektörün itici gücü, devletin, tutucu imar politikasını değiştirmiş!..

Şimdi hatırlıyorum da, bir tarihte İstanbul Belediye Başkanlığı'na seçilen, solcu bir partinin adayı, başkanlığı süresince İstanbul'a çivi çaktırmamış, dev modern tesisler yapımına karşı çıkmış

ve yapılmakta olanları da yıktırmayı mârifet saymıştı! İşin tuhafı da, bunu, belediyeçilik sanmıştı!..

Burada, özellikle değinmek istediğim bir başka ilginç olay daha var. O da şu:

Yukarıda da bir kaç kez belirtmeye çalıştığım gibi, Çin'de hem komünizm sisteminden uzaklaşma var. Hem de bu sistemim kurucusu olan Mao Zedung'a saygı var.

Mao'dan sonraki Çin yönetimi, bir yandan özelleştirme ve serbest ekonomiye geçiş stratejisini titizlikle uygularken, bir yandan da Mao'ya olan saygısını da titizlikle koruyor. Bunun en ilginç örneği, İngilizler'in, Mao Zedung'un hayatıyla ilgili bir film yapmaları üzerine açıkça belirlenmiş.

İngilizlerle, Çinliler arasında bir kaç yüz milyon dolarlık büyük bir ticaret anlaşması imzalanmakta iken, İngilizler'in, Mao'nun, birbiri peşi sıra resmen nikahlandığı 4 eşi dışında, yüze yakın metresi olduğu ve bunlarla havuzlarda aşk âlemleri yaptığı yolunda çevirdikleri bir filmin piyasaya sürülmesi üzerine, Çinliler, tam, imza aşamasına gelmiş olan sözleşmeyi, hemen iptal etmişler!.. İhale konusu bu işlerin bir kısmını Amerikalara, bir kısmını da Japonlar'a vermişler.

İngilizler'in, bu durum karşısında etekleri tutuşmuş. En yetkililerinin heyecanla dolu telâşla Beijing'e gelip özür dilemesine ve söz konusu filmin, piyasadan çekildiğini bildirmesine rağmen, sonuç değişmemiş! O günden bu yana İngilizler, Çin yönetimi ve Çin tarihi hakkında çok daha büyük bir titizlik göstermekte ve Çinliler'in saygısını yeniden kazanmak için büyük çabalar sarfetmekte imişler!

İnsan bu olayı duyunca, medyada görev yapan bir yetkilinin ya da herhangi bir film yapımcısının, rating uğruna, ülkesini ne kadar müşkül durumlara soktuğunu açıkça görüyor. Onların bu pervasız ve sorumsuz davranışlarının, giderilmesi mümkün olmayan, ne kadar büyük zararlar yarattığını da kolayca izleyebiliyor.

Ne diyeyim? "Anlayana, sivrisinek saz!.. "

Çin Seddi

Beijing'e gelip de "Çin Seddi"ni görmemek olmazdı. Bu nedenle gezimizin bir gününü ona ayırdık. Gerçekten de görülmeye değer bir yer .

Çince iki türlü tanımlanıyor. Biri: "Uzun Duvar" anlamına "Çang-Çeng". Diğeri de: "On Bin Li'lik Duvar" anlamına "Wan Li Çang Çeng".

Bizler, "Çin Seddi" diyoruz. Moğollarsa, "Beyaz Duvar" anlamına "Jagan Kerme" diyorlar .

Biz Türkler'den ve Moğollar'dan söz etmemin nedeni, bu seddin, İ.Ö. 221-206 yılları arasında yaşamış olan ilk Çin İmparatoru Shi Huangdi tarafından, kuzeyden gelen akınları önlemek için yaptırılmış olması. O tarihlerde kuzeyden akıp gelenler ise Türk ve Moğol akıncılarıydı.

Uzunluğu 3.000 kilometreye varan ve milyonlarca insanın gece gündüz demeden çalışarak inşa ettikleri bu seddin, onarılması ve sağlamlaştırılması İ. S. 16. yüzyıla kadar sürmüştür . İnsanoğlunun yeryüzündeki en büyük mimarî eseri olan bu "Çin Seddi", uzaydan görülebilen yegâne insan eseri olarak da ün yapmıştır! Bazıları bu duvarın, önceleri imparatorluk içindeki eyaletlerin sınırlarının belirlenmesi amacıyla inşaatına başlanıldığını, sonrala-

rı da kuzeyden gelen akın tehlikesi dikkate alınarak çalışmaların genişletildiğini, ileri sürmektedirler.

Hangi gerekçe ile yapılmış olursa olsun, muhteşem bir eser. İçinde, gözetleme kuleleri, savunma duvarları olan bu sed, Po Hay körfezindeki deniz kıyısından başlamakta ve Beijing'in kuzeyinden geçtikten sonra kocaman bir açığı çizerek batıya dolanmakta ve Huang-Ho ırmağına varmakta, oradan da Gobi Çölü'nün güneyine inerek geniş sınırını tamamlamaktadır. Dile kolay!.. 3.000 metre duvar inşaatı değil! Tam 3.000 kilometre, hem de tüm savunma esaslarını kapsayacak bir biçimde bir duvar inşa edilmiş!

Çin Seddi'nde yorucu yürüyüş

Çin Seddi boyunca yürüyüş yapmanın, çok zor ve yorucu olduğunu söylemişlerdi. Ama, turistlerin bir kısmı, bu yürüyüşü kendisine spor edinmiş! Bazıları ise grup halinde hareket ederek belirli bir kuleye varmayı hedefliyorlar. Saatlerce süren yolculukları sonunda oraya vardıklarında da kamp kurup geceyi geçiriyorlar. Sabah ise erkenden kalkıp, yeni hedefleri olan yere yöneliyorlar.

Bu konuda ilginç bir olay da bir İtalyan bisikletçisi tarafından yaşanmış. Genç sporcu, bu çok inişli-çıkışlı seddin içinden bisik-

letiyle durmadan pedal çevirerek tüm Çin Seddi'ni baştan başa dolanmış. Onun bu başarılı hareketi, Guinness Rekorlar Kitabı'na geçmiştir sanırım.

Çin Hükûmeti, bu konuda hiçbir kısıtlama getirmemiş. Hiç şüphe yok ki, bu muazzam eserlerinin böylece de tanıtılmasını sağlamış oluyorlar.

Beijing'den, "Çin Seddi"ne otomobille 45 dakikada gidilebiliyor. Oraya vardığımızda şaşırıp kaldık. Çünkü, (inanılacak gibi değil) binlerce turist seddin içinde yürüyordu ve daha binlercesi de gelmekteydi! Tabii, buraya giriş de ücretle.

Önümüzden yürüyen bir Danimarkalı, bana dönerek,

"Benden bu kadar!.. Daha fazla yukarıya tırmanamayacağım!" diyerek geri döndü. Söylediklerini bizim hanım ile mihmamdarımız Yersu'ya ilettim. Onlar, "Bir gayret, şu burca kadar çıkalım!" karşılığını vererek ısrarlarını belirtince, bütün gayretimizle harekete geçtik ve o yere kadar ulaştık. Ancak, bir hayli yorulduğumuzu da, açıkça itiraf ederim. Hemen oradan çevreyi gösterecek olan fotoğraflar çektik. Ve de daha ilginç "Çin seddi"nde satılan ve üzerinde İngilizce ve Çince, "Ben, Çin Seddi'ne Çıktım" yazan tişörtlerden de satın aldık. Şimdi onları, büyük bir caka ile giyeceğiz!

Çektiğimiz resimlerden, ne kadar yorulduğumuz açıkça görülmektedir. Ancak, ne olursa olsun, bu yürüyüşün yapabildiğimiz kadarını yapmak, bana ayrı bir haz vermişti. Şaka değil, bundan tam 2200 yıl önce Türk ve Moğol akınlarını önlemek için yapılmış olan "Çin Seddi"nin üstünde, hem de elimi kolumu sallaya sallaya, yürüyüş yapıyordum!..

Şimdi düşünüyorum da, bu muhteşem eserin yapılması süresince, acaba kaç bin işçi kazaya uğrayarak öldü? Kaç bin işçi yaralandı?

İmparator, kaç yüz kişiyi ödüllendirdi, kaç yüz kişiyi cezalandırdı?

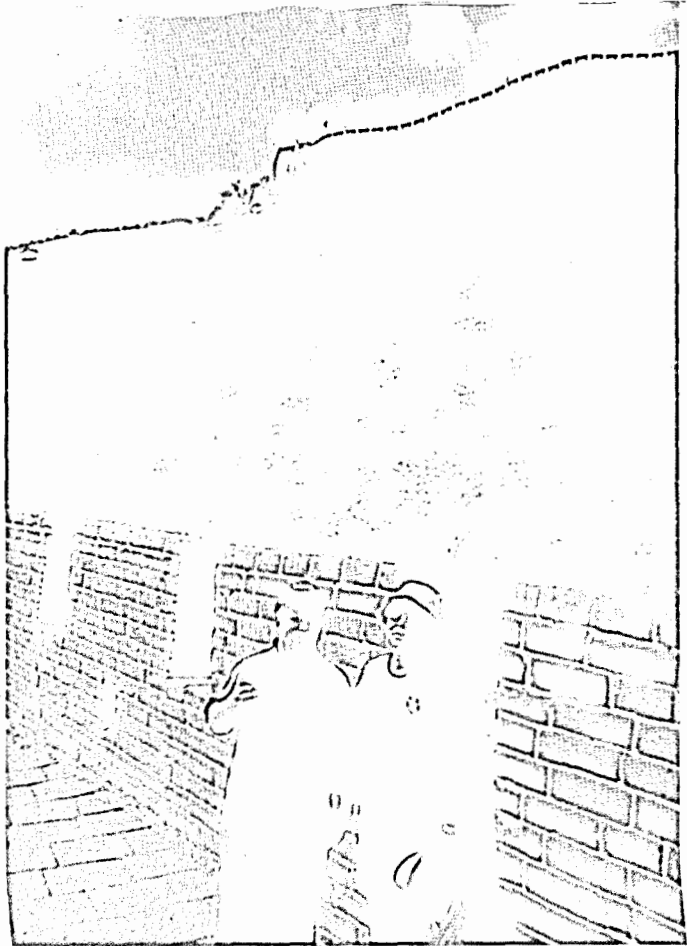
Meraklılar, Mısır Piramitleri'nin yapılması için, her biri bir kaç ton ağırlığında olan kaç yüz bin taşın kullanıldığının ve hangi kaldıraçlarla üst üste konulmuş olabileceğinin, teknik ölçümlerini ve hesabını yapmaya çalışırlar.

- Ya, "Çin Seddi"nin inşaatı için kullanılan taşlar ve harçlar ve bütün bu inşaat malzemelerinin, taa.. dağ başlarına kadar çıkartılması?..

Hiç şüpheniz olmasın, bir gün, bu muazzam inşaatın hesabını yapacak olan bilgin ve teknisyenler ortaya çıkacak ve “uzaydan görülebilen tek insan eseri”nin ne kadar muhteşem bir yapı olduğunu, ayrıntılarıyla dile getirecektir.

Bu durumu dikkate alınca da, insan olarak hayranlık ve gurur duymaktan geri kalamıyorum.

O zaman, üzerinde dolaştığım “Çin Seddi”nin ne kadar muazzam bir mimarî eser olduğunu, bir kez daha kavıyorum! Böylesine muhteşem bir eseri, yakınına gelip gördüğüm için de kendimi, ayrıca çok mutlu bir insan sayıyorum!

Çin Seddi'ndeki yürüyüşte mola anını resimliyoruz

Çin Sağlık Merkezi

Çin'e geldiğimiz günden beri bize sık sık söylenen ilginç bir öneri de

“- Eğer bir rahatsızlığınız varsa, Çin Sağlık Merkezi'nde kendinizi bir muayene ettirin!” olmuştu.

Önceleri bu öneriyi pek dikkate almamıştık. Ancak, “Çin Seddi”ni ziyaretten dönerken, mihmandarımız Yersu,

“- Çin Sağlık Merkezi, dönüş yolumuzun üstünde!” deyince, bu merkezi ziyaret etmemizin isabetli olacağını düşünmüştük.

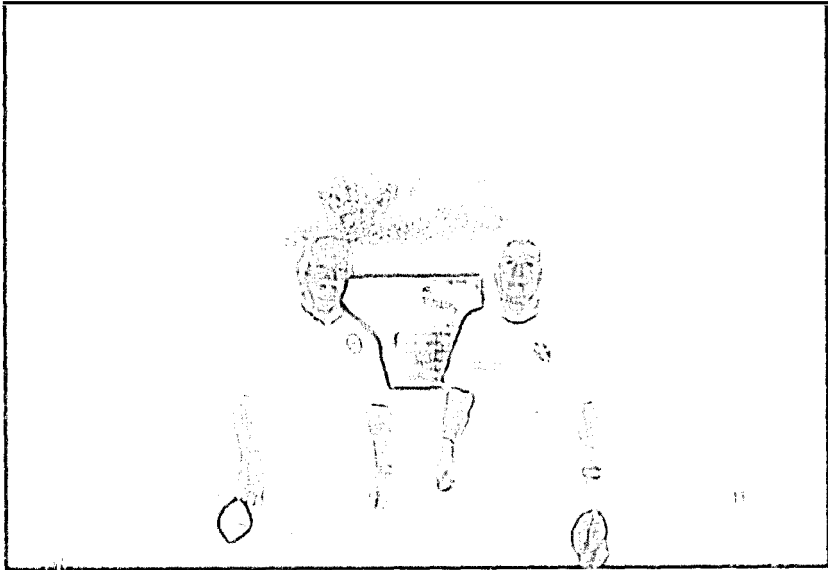
Bu sağlık merkezinde görev yapan profesörler ve doktorlar, dört yıllık eğitim yapan “Çin Tıp Okulu”ndan mezun olmuşlar. Öğrendikleri “Çin tababeti”ni hastalara uyguluyorlar ve okullarında da, bu eğitimi uygulayacak olan doktorları yetiştiriyorlar. Bu tedavide, “Hastaya dışarıdan herhangi bir operasyon yapmak”, söz konusu değil!.. Onlar,

“- Bütün hastalıkların, iç organlarda meydana gelen rahatsızlıklardan ortaya çıktığı!” görüşünde olduklarından, hastaları, kendi yaptıkları ilaçlarla tedavi ediyorlar. Bu sağlık merkezlerinde en küçük bir operasyon bile yapılmıyor. İçlerinden operatörlük eğitimi yapmak isteyenler, batı tıp üniversitelerinde iki yıllık

ayrı bir eğitim görmek zorundalar. Ancak, tıp eğitimlerini böylece tamamlamış olsalar dahi bu merkezde görev yaptıkları sürece, yine hiç bir operasyon yapmıyorlar. Zaten Çin yönetimi, işçi ve memurlarının, bu merkezlerdeki tedavi masraflarını karşılıyor. Ama başka bir hastanede, operasyon yapılması hâlinde bu masrafı ödemiıyor!

İşte bu ilginç “Tıp Tedavi Merkezi”, tam dönüş yolumuzun üstünde olduğundan, Yersu, şoförümüze orada durmasını söylemişti. Arabayı bir kenara park ettirdik ve bir bahçe içinden uzun bir koridora girdik. Koridorun sonunda bir salon karşımıza çıkmıştı. Salonun ortasında iki yanı yeşil çiçeklerle bezenmiş ve kırmızı bir bir ayak üstüne oturtulmuş büyükçe bir büst duruyordu. Yanına yaklaşıp, Yersu üstündeki Çince yazıları okuyunca, /

“- Bu Tıp Merkezinin kurucusunun büstü!” diyerek açıklama yapmıştı.

Çin Sağlık Merkezi'nin kurucusunun büstü önünde

Mihmandarımızdan, bu büstün önünde eşimle birlikte resmi-mizi çekmesini rica ederek çevremizi incelemeye başladık.

Bir iki adım daha atmıştık ki karşımıza (diğer bütün hastanelerde olduğu gibi) üstünde beyaz önlüğü ile bir kız yanaşmış ve yabancı olduğumuzu gördüğünden, İngilizce ne istediğimizi sormuştu. Tedavi olmak istediğimizi söyleyince de, bizi içeriye bir odaya almış ve burada beklememizi söylemişti. Biraz sonra içeriye başka bir hanım girerek elindeki fincanların içine ünlü Çin çayını koyduktan sonra bizlere sunmuş ve bir süre beklememizi söylemişti. Demek ki, bu hekimler de, muayeneden önce hastalarını rahatlatma kuralını benimsemişlerdi. Çaylarımızı içmekte iken koridorda gördüğümüz beyaz önlüklü kız yeniden içeriye girmiş ve biraz sonra hocaları olan doktor profesörün muayeneye geleceğini bildirmişti.

Sağlık Merkezinde muayeneden önce çay ikramı

Aradan on dakika geçmişti ki yine beyaz önlüklü kır saçlı ve sâkin bakışlı doktorumuz odaya gelmişti. Tam karşımıza geçip oturmuş, önce yaşımızı sonra da şikâyetlerimizi sormuştu.

Ben, şikâyetimin, iki ay önce başımda görülmeye başlanan renk dönüşümü olduğunu söylemiştim. Sanki güneş yanığı gibi, başımdaki derinin renk değiştirmeye başladığını; buna karşılık Is-

tanbul'da tedavi için gittiğim doktorun, bir merhem verdiğini; iki aydır aynı merhemi kullanmama rağmen, bu renk dönüşmesinin geçmediğini kısaca anlattım. O, anlattıklarımı dinlerken sadece nabzımı tutmuştu. Bu arada sâkin sâkin sorularını sıralıyor ve başka ne gibi şikâyetlerim olduğunu ve bu güne kadar ne gibi tedaviler uygulandığını soruyordu.

Beni dinledikten sonra eşime dönmüş aynı şekilde onun da nabzını tutmuş, yaşını ve şikâyetlerini sormuş, on dakika sonra da diline bakmıştı.

Her ikimizin de bu şekilde ayrı ayrı muayeneleri bittikten sonra, bulgularını şöylece sıralamaya başlamıştı. Benimle ilgili bulguları çok kısa idi.

“- Bu renk dönüşmesi, karaciğerinizden ileri gelmektedir. Acılı, ekşili yemiyeceksiniz. Başkaca bir perhiziniz yok. Size bir hap vereceğim. Sabah ve akşamları yemekten sonra onlardan birer tane alacaksınız. Bir aya kalmadan başınızdaki lekeler kaybolacaktır! Biz merhem vermeyiz! Deride görülenler, bedenin içindeki rahatsızlığın dışa yansımasıdır. Bu nedenle içerideki bu rahatsızlıklar da ancak yutulacak ya da içilecek ilâçlarla tedavi edilir!..” dedikten sonra eşime dönmüştü.

“- Sizin sıkıntınız, kalbiniz ve sinir sisteminizle ilgili! Aşırı heyecan ve yorgunlukla karşılaşmamalısınız!.. Size üç ayrı hap vereceğim. Birini, sabah akşam yemeklerden sonra, diğer ikisini ise yemeklerden önce alacaksınız! Üç ay aralıksız devam edeceksiniz. Size, üstünde numaraları yazılı olan ilâç listemizi vereceğim. Üç ay sonra ilâçların numaralarını buraya yazıp gönderirseniz, ikinci tertip ilâçlarınızı verebiliriz!”

Bütün bunları söyledikten sonra İngilizce olarak iki sayfa yazılmış ve numaraları yanında ne işe yaradıklarını belirten, ilâç listesini vermişti. Benim ilâcım, listede 12 numara ile işaret edilmişti. Muayene ücreti alınmıyordu. Yalnızca ilâçların bedelini ödemiş ve ilâçlarımızı alarak ayrılmıştık. Yeniden koridora çıktığımızda, bu ilâçların nasıl sağlandığı gösteren bir camekânın, sol tarafta duvara yerleştirilmiş olduğunu görmüştük. Gerçekten de bu camekân, ilâçların nelerden yapıldığını açıkça gösteriyordu.!

İlginç olanı, çeşitli dal parçaları bitki ve otların yanında, kirpi ve kaplumbağa gibi bazı hayvanların da aynı camekânda yer almış olmasıydı!

Eşim, camekâna baktıktan sonra,

“- Ay!.. Bize verdiği ilâçlar, acaba bu hayvanlardan mı yapılmış!” diye merakla sormuştu. Kendisine sükûnetle

“- Neden yapılmış olursa olsun, ben kendi ilâcımı deneyeceğim!” cevabını vermiştim. Kapıdan çıkmadan önce de bu ilginç “Tıp Merkezi”nin kurucusunun büstü önünde resim çektirmeyi de ihmal etmemiştik.

Şimdi sıkı durun!

Çin'deki ikametimizin yirminci gününde başımdaki lekeler dağılmaya başladı. Otuzuncu günü ise tamamen kayboldu!..

İstanbul'a gelince eşimin sıkıntıları arttığından, Med Amerikan Dispanseri'nde baştan aşağıya çekap yaptırdık. Röntgen, tomografi ve elektrolar çektirdik. Kan ve idrar tahlilleri yaptırdık.

Yüksek tansiyon değişmesi çıktı!

Türk doktorları, Çin'de kaldığımız süre içinde yorucu (hemen hemen kırk saate varan) uçak ve bir o kadar da otomobil yolculukları ve de tırmanmalar nedeniyle, tansiyon değişmelerinin meydana gelmesinin normal olduğunu söylediler. Onlar da bir takım ilâçlar verdiler.

Eşim, şimdi, hem Çinli doktorun hem de Türk doktorlarının verdiği bu ilâçların hepsini kullanıyor.

İmparatorun Cennet Mâbedleri

1

“Çin Seddi”ni ziyaret ettikten sonra Beijing’de görmek istediğimiz iki önemli yer daha kalmıştı. Bunlardan biri, çok geniş, (tam 273 hektarlık bir alanı kaplayan) cennet gibi bir bahçe içinde yer alan, “İmparatorun Cennet Mâbedi” idi.

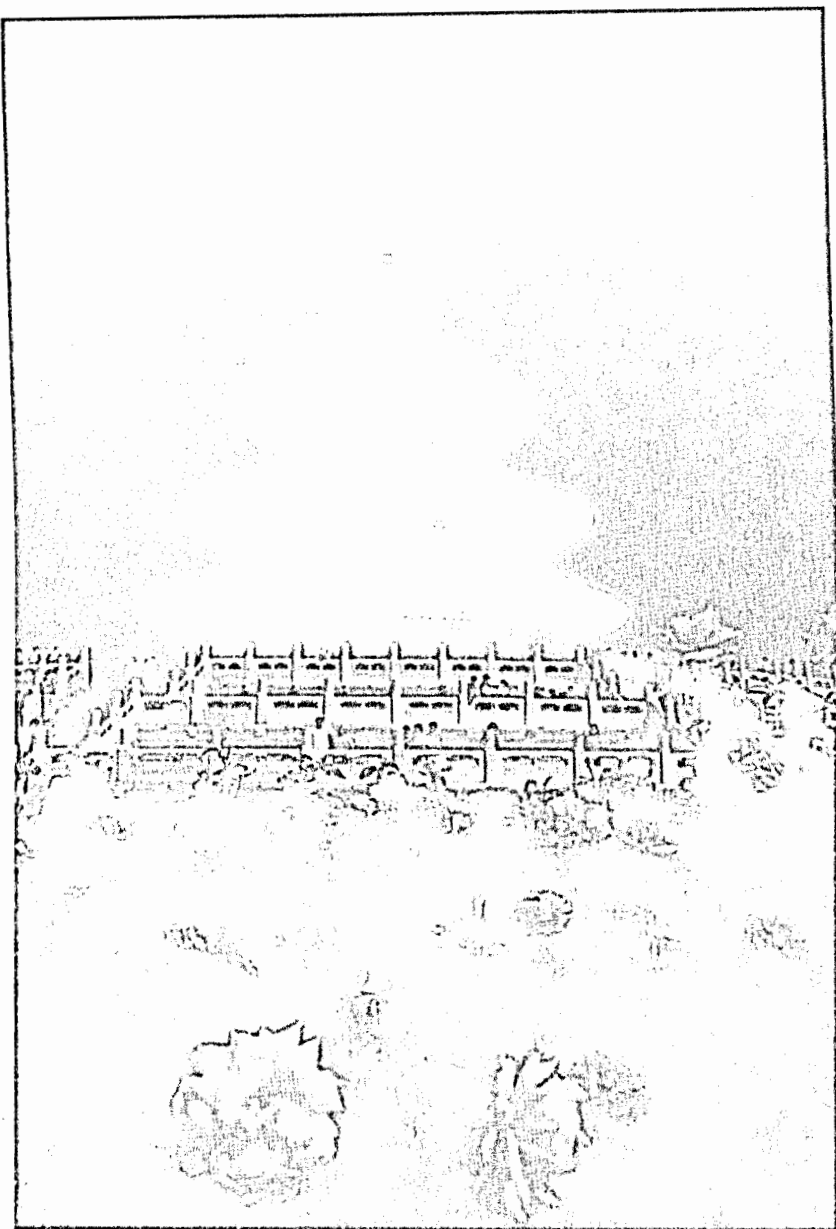
Diğeri de “Kraliçenin Yazlık Sarayı”ydı.

Her ikisinin bulunduğu alan, birbirlerinden kilometrelerce uzakta ve her biri Beijing’in bir başka köşesinde olduğundan, bu iki yeri ancak iki ayrı günde gezebilmiştik.

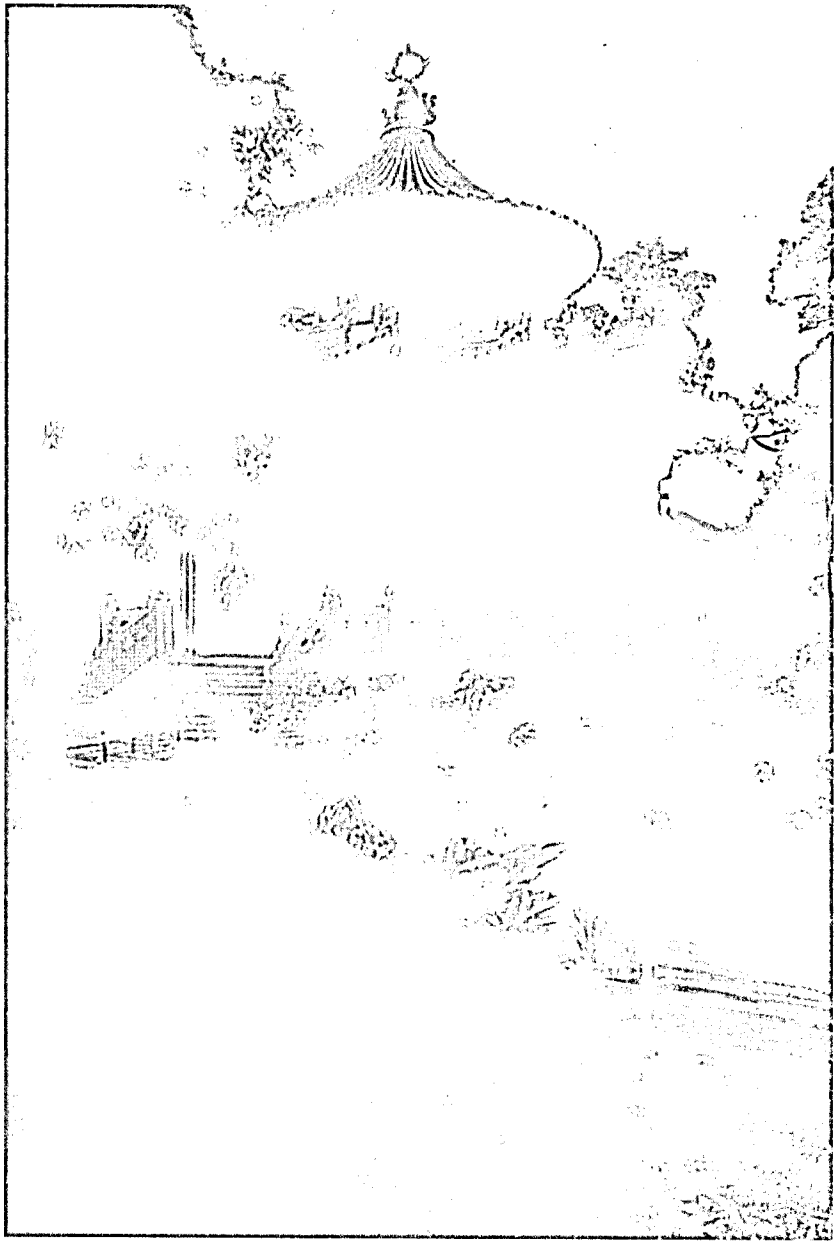
“İmparatorun Cennet Mâbedi”, İ. S. 1420 yılında, Ming ve King Hânedanları döneminde inşa edilmişti. İmparator, Tanrı ile konuşarak bereketli hasat elde edebilmek ve adaklarını sunmak amacıyla, bu güzel ve büyük bahçe içerisinde, bir çok mâbed inşa ettirmişti.

Kısaca “Tiantan” adı verilen bu yerde :

“Qiniendien” adı verilen “Bereketli Hasat için Dua Salonu”; “Huangqiongyu” denilen “ İmparatorluğun Cennet Kubbesi”; “Huanquitan” diye anılan “Dairesel Kutsal Tepe” ve “Zhaigon” denilen “Riyazet ve Perhiz Sarayı” ayrı ayrı yer almıştı. Tiantan, bu yapısıyla, yüzyıllar boyu Beijing’in bir sembolü olmuş ve Dünyanın her tarafından milyonlarca turisti kendisine çekmişti.

Dua Tepesi-Tientan

İmparatorluk bahçesinde “Sonsuz Bahar Mabedi”

Biz, bu yeri ziyarete geldiğimizde, kendimizi yeşillikler ve çiçeklerle bezenmiş, cennet gibi bir bahçe içinde buluvermiştik. Her bir “mâbed”, yeşillikler içinden mermer merdivenlerle çıkılan, dairesel kat kat kubbelerden oluşuyordu

Eşimle birlikte mâbedlerin, mimarî dış güzellikleri yanında içerlerindeki işlemlere de, ayrıca hayran kalmıştık .

Yerli ve yabancı ziyaretçiler, her bir mâbedin önünde durarak mihmandarlardan bilgi alıyor ve resim çekiyorlardı. O kadar çok kalabalık vardı ki resim çekebilmek için mâbedin önünden çekilmeleri konusunda birbirlerinden ricada bulunuyorlardı!

Bu kalabalık arasından biz de fırsat buldukça, aynı şekilde ricada bulunarak fotoğraf alabildik ve bu “Kutsal Alanı” mümkün olduğunca resimleyebildik.

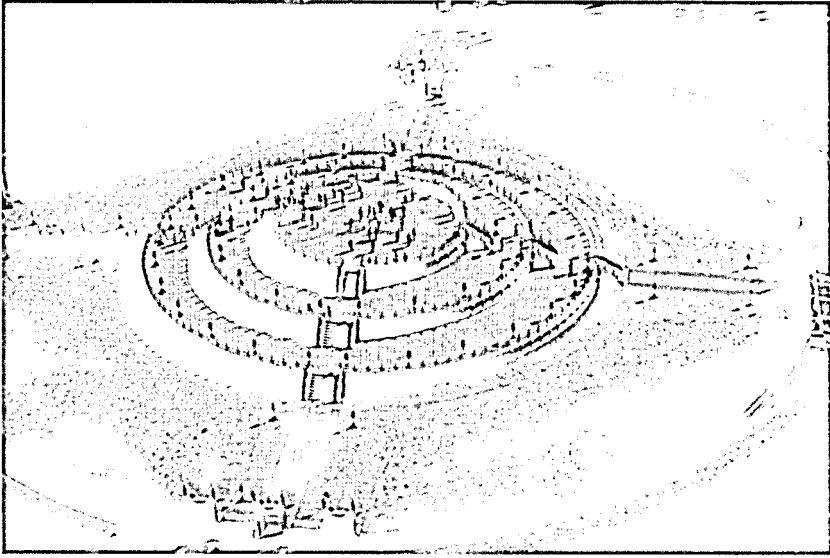
Yeteri kadar görünteleyemediğimiz endişesinde olduğumuzdan, ayrıca kart postallarından da edindik.

Edindiğimiz bilgilere göre, imparator, zaman zaman bu mâbedlerden birine girerek ya “riyazat yapıyor” ya da Gök Tanrı'ya, “bereketli hasat vermesi için” yakarıyordu. Her dua ve yakarışda bulunma mâbedi, ayrı ayrı olduğundan, imparator, bu mâbedlere uygun bir biçimde ibadetini yapıyordu. Bu mâbedler içinde en önemli yeri alan “Kutsal Tepe” idi. Çünkü, ileri sürüldüğüne göre, imparator, bu “Kutsal Tepe”de Tanrı ile konuşuyordu.

Bu ziyaretimizde en ilginç başka bir nokta ise, çok uzak yerlerden gelen Çinliler'in, rehberleri tarafından anlatılan, ünlü “Kutsal Tepe”de “İmparatorun Tanrıyla Konuşması”nı büyük bir huşu içinde dinlemeleriydi!

Hayrettir, komünist bir ülke olan Çin'de, halk kendilerine anlatılanlar hakkında rehberlerine durmaksızın sorular yöneltiyorlardı. Çince anlamadığımızdan yalnızca rehberlerinin hareketlerinden anlamlar çıkarmaya çalışıyorduk.

Neyse ki yanımızda bize bu konuda büyük yardımda bulunacak Türk ve Çinli mihmandarlarımız vardı. Onların belirttiklerine göre; uzatan gelmiş olan bu Çinliler'i gezdiren rehberleri, eliyile ilerideki diğer mâbedleri de gösteriyor ve oralarda da imparatorun, ayrı ayrı dualar ettiğini açıklamaya çalışıyormuş!..

Dairesel Dua Tepesinin kuş bakışı görünümü

İmparator, o her biri ayrı yapıdaki “Kubbeli Mâbedler”inde, ülkesi için ayrı ayrı dileklerde bulunurmuş. Anlatılanlar kadar mâbedlerin estetik yapıları da ilgimizi çektiğinden biz de onlarla birlikte dolaşmaya başlamıştık

İmparatorun, dualarının kabul olunmasını için kendisini oruca soktuğu ayrı bir sarayı “Perhiz Sarayı” olduğunu öğrenince, tüm Çinliler gibi, bizler de şaşkınlığa uğramıştık!..

Bu nedenle yeşillikler içinde yapılmış, bir “İmparatorluk Perhiz Sarayı” vardı!.

İmparator, halkının iyiliği ve mutluluğu yönündeki dualarının kabulü için, kendi nefsinin disipline sokmak amacıyla bu “Perhiz Sarayı”na kapanırmış. Günlerce “Riyazât” yaparak dua edermiş. Dualarının kabul olduğu ve ülkesine bolluk ve mutluluk geldiği yolundaki bilgiler üzerine, “Perhiz Sarayı”ndan ayrılarak günlük siyasi ve idari işlerine yönelirmiş.

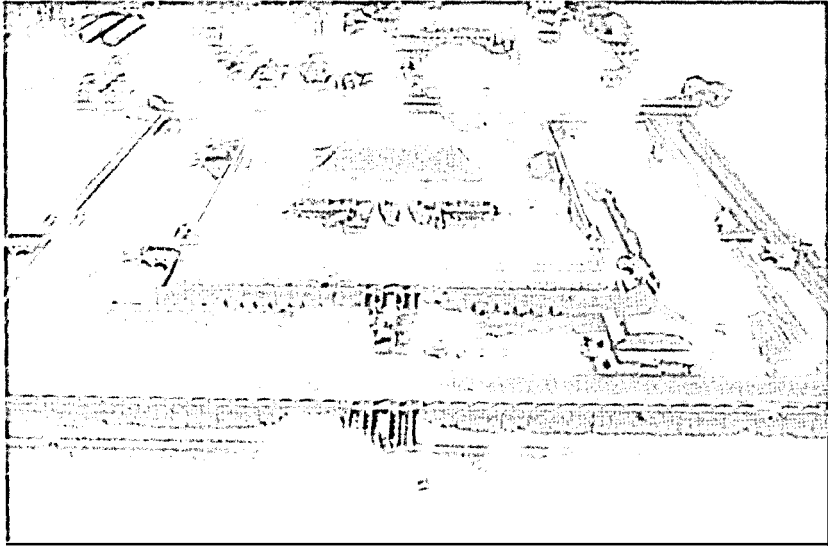
İmparatorluk Cennet Mâbedlerini dolaşa dolaşa yeşillikler içindeki “Perhiz Sarayı”na da varmıştık. Gerçekten de yeşilliklerle bezenmiş bir huzur yeri idi. Kubbeli Mâbedlerden biraz uzakçaydı. Belki de özellikle o mâbedlerin uzağında olmayı yeğlemiş-

ti. Hangi nedenlerle yapılmış olursa olsun, imparatorluğun haşmetine uygun bir "Perhiz Sarayı" idi.

Burada bize en ilginç gelen şey, imparatorun, çeşitli duaları için ayrı ayrı yerleri ve mekânları seçmiş olmasıydı!

Bir an düşünmekten geri duramamıştım. İstanbul'da "Bolluk Duası" yapmak için Sultanahmet Camii'ne; "Mutluluk Duası" için Fâtih Camii'ne; "Savaştan Arınma" duası için de Süleymaniye Camii'ne gidilerek mi yakarıda bulunulacaktı?..

Ne biçimde düşünülürse düşünölsün, gördüğümüz mâbedler çok etkileyici bir yapıdaydı ve komünist sistem ile yönetilen Çin'de, o çok büyük etkisini sürdürmekteydi..

Yeşillikler arasında Perhiz Sarayı

Yankı Duvarı ve Dalgacıklar İleten Ağaç!

İmparatorun, iki ayrı büyük bölümden oluşan “Cennet Bahçeleri”nin, bir başka ilginç yönü de bu bahçenin büyük bir yerinde, beş–altı metre yüksekliğinde çepeçevre çevrilmiş ilginç bir duvar “Yankı Duvarı” ile yine çevresi demir parmaklılarla çevrilmiş, “Dalgacıklar İleten Ağaç”ın yer almış olmasıydı!..

İlk önce “Yankı Duvarı”ndan söz etmek istiyorum.

“Yankı Duvarı”, yeri parke taşları ile döşemeli ve ortasındaki binayı çevrelemiş bir durumdaydı. Duvarın üstü de boylu boyunca yine Çinliler’e has mimarî desenle süslenmişti. İnsanlar duvara yaklaşıyor, bir şeyler mırıldanıyor, bir kaç saniye sonra da gülüşüyorlardı.

Çocukluğumuzda ufak bir kutuya bağlanmış uzun bir ipin iletkenliğiyle, karşı tarafta bağlı olduğu kutuya seslenişlerimizi hatırlayarak bu “Yankı Duvarı”na yaklaştım. Ama, bu duvarda benim sesimin iletileceği karşı tarafta başka bir kimse yoktu! Ulu-dağ’a çıktığımızda karşı dağlara seslenişimizin, o dağlara çarptıktan sonra nasıl yankıladığını hatırladım. Oysa bu duvarda, sesi karşı tarafa iletip çarpıtacak ikinci bir duvar da yoktu! Bu “Yankı İşlemi” nasıl olabilirdi ki?

İşte bu düşüncelerle duvara yaklaştım ve kulağımı pek hafiften dayayarak mırıldanır gibi seslendim. Aradan kaç saniye geçti bilemiyorum. Mırıldanmalarımın aynen döndüğünü gördüm. Bu kez, biraz daha yüksekçe uzun bir cümle sıraladım. Bir kaç saniye sonra aynı cümlemin, döndüğünü gördüm!

Ben olayı bu kadar anlatmakla yetiniyorum. Ama inanıyorum ki, fizikçiler, aerodinamikçiler ya da telekomünikasyoncular, bilimsel çözümünü herhalde yapacaklardır.

Yankı Duvarı

Gelelim “Dalgacıklar İleten Ağaç”a :

Tam dönüş yolumuz üstünde bulunan bu ağaca yaklaştığımız zaman, ağacın çevresini kuşatan demir parmaklık arkasında toplanmış olan bir çok ziyaretçinin, sanki bir şey yakalamak ister gibi, kollarını içeriye doğru uzattıklarını görmüştük. Bir kısmı, kollarını uzatmakla yetinmiyor, parmaklarını da oynatarak, sanki bu ağaç’a bir şeyler iletmek ya da ondan bir şeyler almak ister gibi davranışlarda bulunuyordu.

Parmaklıkta boş bulduğumuz bir yere yanaştığımızda, Danimarkalı bir turist kafilesinden, karı-koca eşler, çocuklarıyla birlikte ellerini ağaca doğru uzatmış bir durumda tutuyor ve sevinç çığlıkları atıyorlardı. Onların, bu ağaçtan ne derecede etkilendiklerini saptayabilmek için ben de sağ kolumu, parmak uçlarım ağacı işaret eder bir biçimde ona doğru uzattım.

Biliyorum! Belki inanmayacaksınız!.. Ama, o anda parmak uçlarımdan koluma ve oradan da tüm bedenime yayılan bir elektrik akımı hissettim!

Eşim de yanıma gelmiş, o da aynı şekilde kolunu ağaca doğru uzatmıştı. Bir kaç saniye geçti geçmedi o da aynı biçimde kolunda hafif bir elektriklenme hissetmiş olmalı ki, birden heyecanla

“Bir dalgalanma algılıyorum! Kolumdan bedenime doğru yayılıyor!” dediğini duyunca tahminlerimde yanılmadığımı anlamıştım. Bizim, böylesine heyecan içinde olduğumuzu gören bir başka turist, yanımıza gelmiş ve kolunu ağaca uzatıp sallamaya başlamıştı. Hiç bir şey algılamadığını belirtmek için de dudağını düzüp bize bakmaya başlamıştı. Onun bu durumunu gören ve biraz önce heyecan çığlıkları atan Danimarkalı yanıma yaklaştı ve eğilerek

“Anlaşılan, onun alıcıları kapalı!” diyerek hafifçe tebessüm etti.

Tam bu anda, aklıma, ülkemizde yetişen “Küserim Sana” çiçeği geldi. Bu çiçeğe elinizi sürdüğünüzde, (sizden ne türlü dalgalar algılıyordu ki) hemen içine kapanıyordu!.. Elinizi ondan uzaklaştırdıktan bir süre sonra ise, yavaş yavaş eski durumunu alıyordu.

İmparatorun bahçesindeki ağacın ise küstüğü filan yoktu!.. O durmaksızın dalgacıklar yayınlıyor ve Danimarkalı'nın da çok güzel belirttiği gibi, “Alıcıları, kapalı olmayanlar” kısaca, bu dalgaları algılayabilecek yetenekte olanlar, onun gözle görülemeyen dalgacıklarını alıyorlardı.

Ancak!.. Bu dalgaların ilettiği mesajı, kesinlikle kavrayamıyorlardı.

İşin bir başka ilginç yanı ise, yanımızda bulunan Çinliler'in de aynı şekilde elini uzatıp da elektriklenmeyi hissettikleri anda, Çince birbirlerince haykırarak bir şeyler söylemeleri idi!..

Ne tür bir sosyo-fizik inanış ya da felsefi duyuş içinden açıklama yaptıklarını kavrayamamakla birlikte, yüksek sesle

konuşmalarından, onların da en az bizim kadar heyecanlandıkları anlaşılıyordu.

Burada benim üzüldüğüm tek şey, heyecandan bu ilginç ağacın resmini çekememiş olmamdı.

İmparatoriçenin Yazlık Sarayı

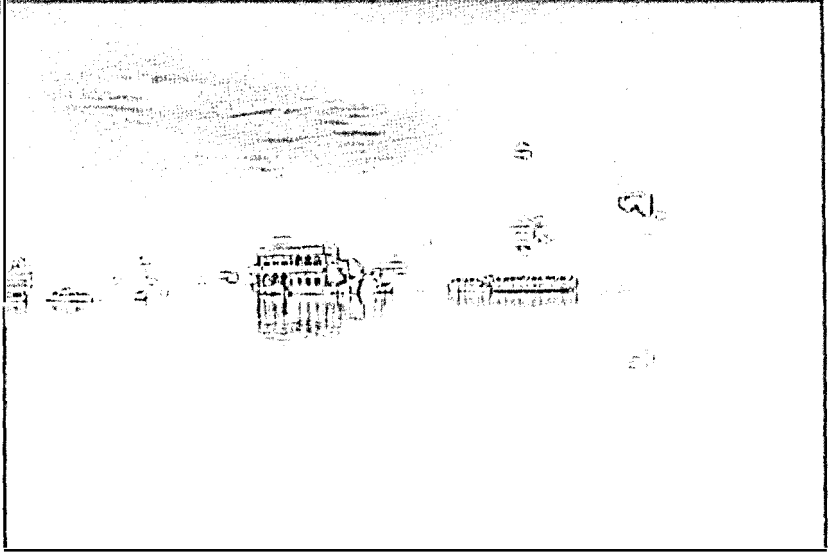
İmparatorun "Cennet Bahçesi"ndeki "Kutsal Mâbedleri"ni gördükten sonra Beijing'de inceleyeceğimiz bir başka tarihi yer, "İmparatoriçenin Yazlık Sarayı"ydı. "Cennet Mâbedleri"nden çok uzakta olan bu "Yazlık Sarayı", çok güzel bir gölün kenarında kurulmuş.

Yabancı olduğumuz için tabii yine yüksek bir giriş ücreti ödeyerek içeriye girdik. Bahçenin bir bölümüne, oldukça büyük bir havuz yapılmış. Yandaki gölden su pompalanarak, buraya akıtılıyor, havuzun yüzeyini ise lotüs çiçekleri ve nilüfer yaprakları boydan boya kaplıyarak çok güzel dekoratif görüntü meydana getirmişler. Havuzu takiben yürüyünce kraliçenin ilk sarayı ile karşılaşıyorsunuz.

Her katı, "Çin Mimarisi Yarı Çatılar"la bezenmiş olan sarayın iç ve dış duvarlarının üzerindeki işlemler ayrı bir sanat eseri. Sarayın üstü de yine Çin mimarisinin özelliği olan "uçları kıvrık dört köşe çatı" ile kaplanmış ve tüm çatıların saçakları da ayrı işlemlerle bezenmiş.

Sarayı gördükten sonra, göl kenarından yürüyüşe geçiyorsunuz. Gölün üzerinde ejderha başlıklı gezi motorları dolaşüyor ve sarayı ziyarete gelen turistleri belirli bir ücret karşılığı gezdiriyor. Biz de bu geziden yoksun kalmadık ve bu küçük ve şirin motorların biri ile gölde ufak bir gezi yaptık.

Gölden bakınca “Yazlık Sarayı”nın panoramik görüntüsü meydana çıkıyor. Tepedeki o Çinliler’e has mimari özellikte kat-kat sarayların aksi suya vuruyor. Doyumu olmayan çok güzel bir manzara beliriyor. Bu güzel manzarayı aşağıya aynen alıyorum.

İmparatoriçenin yazlık sarayının panoramik görüntüsü

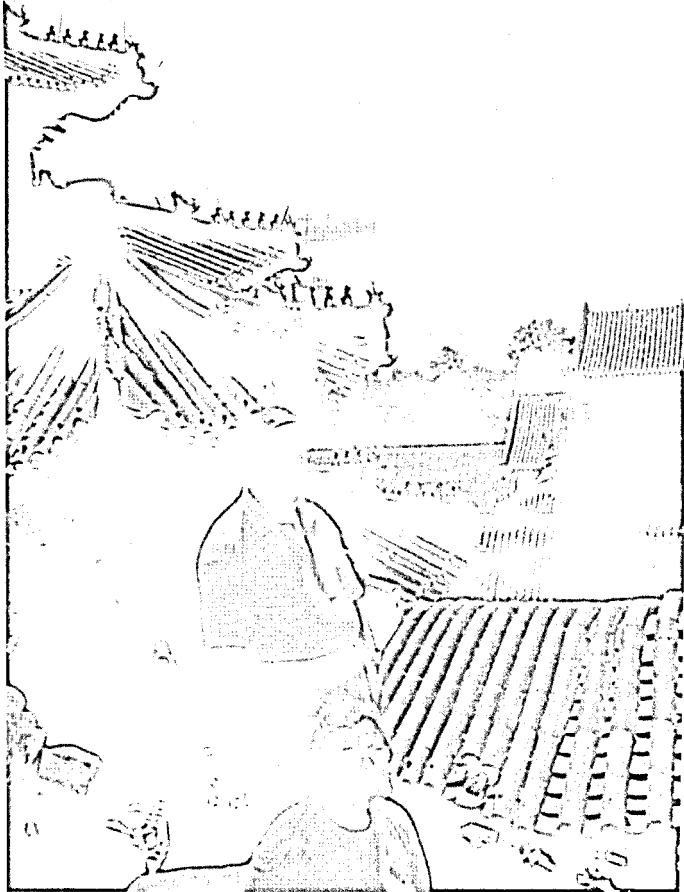
Göl yüzeyinden “Yazlık Saray”ı seyrettikten sonra, kıyı boyunca yürümeye geçiyorsunuz. Gölün kenarında olan ve ona paralel biçimde uzanan, üstü kapalı, iki yanı açık bu yola, “Uzun Koridor” deniliyor. Şimdi bu koridor içinden yürüyor, bir yandan da bu uzun koridor boyunca tavana ve duvarlara yapılmış olan resimleri seyre diyorsunuz. Bu “Uzun Koridor”, imparatoriçe göl kenarında yürüyüşe çıktığı zaman güneşin ve yağmurun etkilerinden rahatsız olmaması için yapılmış ve tüm kıyı boyunca devam ediyor.

Koridoru bırakıp, yukarıya, imparatoriçenin başını dinlediği en tepedeki saraya çıkmaya hazırlanıyorsunuz. Yol öylesine dik ve saray öylesine koruma altına alınmış ki! Ancak, sonradan düzenlenmiş olan küçük yolu izleyerek yukarılara varabiliyorsunuz. Tepeye yaklaşırken, bir başka küçük saray ile karşılaşıyorsunuz.

Bu küçük saray, çok sıkı bir savunma altına alınmış. Kayaların üstünde ve erişilemeyecek bir yerde! Bu küçük saray'da, imparatoriçenin maliye bakanı bulunmuş ve İmparatorluk Hazinesi, burada saklanırmış!..

Bacaklarınıza kuvvetle asılarak dik yokuşu tırmandıktan sonra, tam tepede "İmparatoriçenin Üst Sarayı"na ulaşıyorsunuz. Buradan, yemyeşil olan tüm çevreyi ve aşağıdaki gölü, şimdi yukarıdan kuş bakışı görüyorsunuz.

Sarayın damları ve ilginç çatı mimarîsi, çevreye ayrı bir güzellik veriyor.

Tepedeki saraydan göle bakış

Panaromik görüntüden vazgeçip sarayın içini görmeye geçince sanki imparatorluğun son günlerini yaşıyor gibi oluyorsunuz.

Sarayın iç mimarîsi, sütunların biçimi, parmaklık ve tavan işlemleri, insanı âdeta büyülüyor. Ne kadar titiz bir işçilikle süslemeler yapılmış? Kapıların içleri ve dışları ayrı oyma desenleriyle renklendirilmiş. Şimdi, bir iç mimarî zenginliği sizi etkisi altına alıyor. İşlemler o kadar zarif ve desenler o kadar güzel ki, âdeta huzur verici.

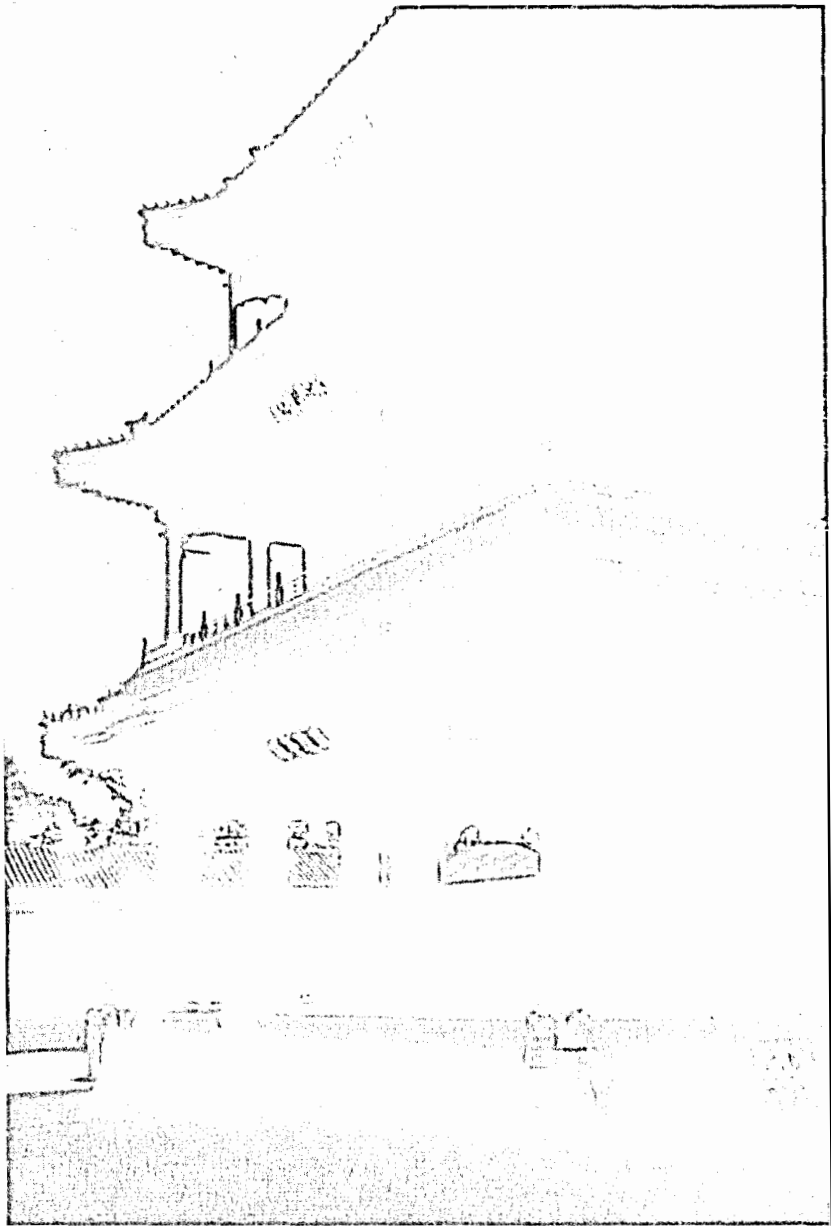
Aşağıda, gölün yakasından kat-kat kule biçiminde gördüğünüz sarayın, mimarî güzelliğini, yukarıya çıkıp da yanına yaklaşınca, şimdi daha başka bir estetikle bezenmiş olarak görüyorsunuz.

Her bir katın üstünde bir "yarım çatı" var. O yarım çatının iç kenarlarından ikinci kat, sütunlarla yükseliyor. Aynı şekilde ikinci katında bir yarım çatısı var. O da yine sütunlarla yükseliyor. Saray da, her bir katın daha da inceleyerek devam eden sütunları üzerine, diğer katlar oturtulmak üzere, üst kata kadar böylece yükseliyor. Burada ilginç olanı, sarayın temelleri dışında, bütün yapının ahşaptan yapılmış olması. Bütün yarım çatılar, tavanlar, kornişler, iç doğramalar hepsi, ince ince motiflerle bezenmiş.

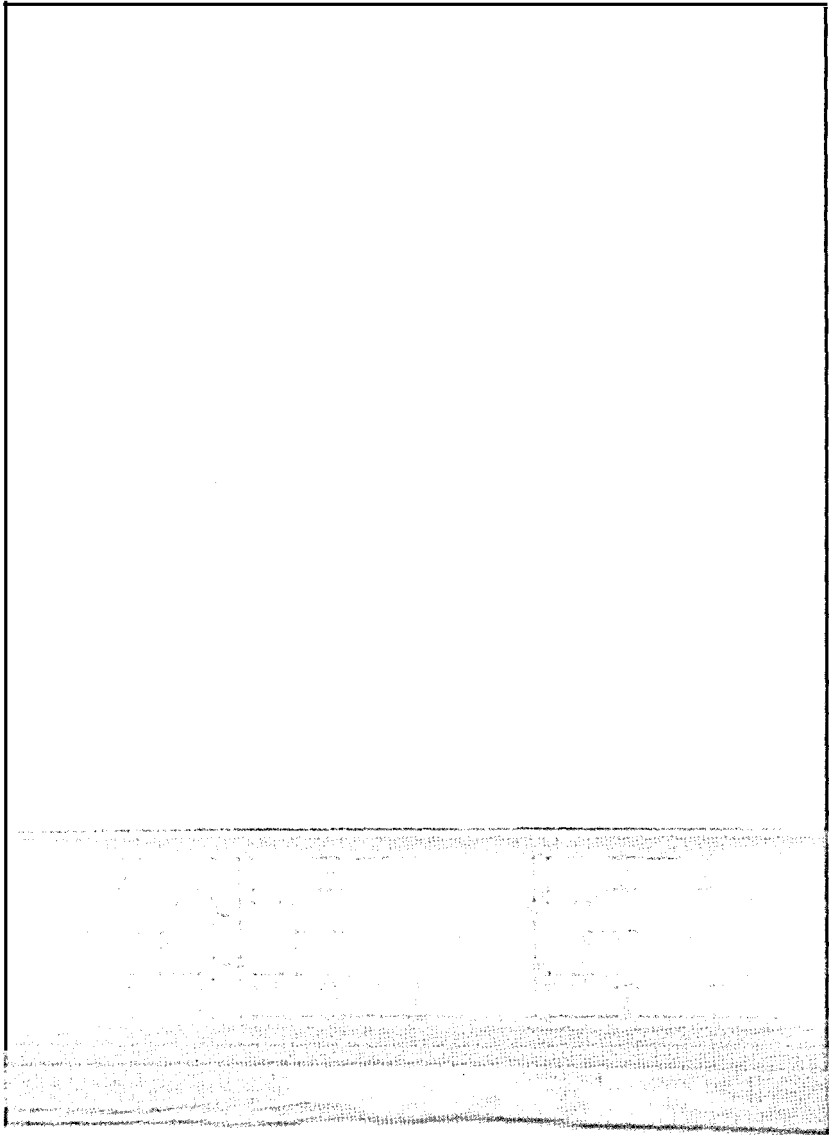
İnanın, bu iç oymaları ve işlemleri ayrı ayrı incelemeye kalkışsanız, tam bir gününüzü alır! İçeriye girdiğinizde odaların her birinde imparatoriçenin fotoğrafları var.

Fotoğraflarda yaşlı imparatoriçe, çeşitli Çin millî kıyafetleriyle "tahtı"nda oturuyor. Yanında da nedimleri yer almış. Sarayı ziyaret eden turistlerin, o tarihî günleri daha yakından tanıyabilmeleri için, nedimelerin o zamanki kıyafetleri giydirilmiş olan genç kızlar, çevrede dolaşıyordu. Bu genç kızlardan birinden ısrarla ricada bulunduktan sonra, bizimle birlikte resim çektirmeye razı edebildik. Onu, kocaman başlığı ve elinde tuttuğu yelpazesıyla birlikte aramıza alarak fotoğraf çektik.

Çinli kızların zaten boyları kısa, el ve ayakları da küçük olduğu halde, kızların ayaklarının daha da ufak olması istenirmiş! Bu nedenle de daha küçük yaşta ayaklarına daracık ayakkabılar giydirilerek büyümeleri önlenirmiş! Çocuk büyüyünceye dek bu biçim ayakkabı giydirme (!) sürüp gidermiş.

Sarayın “yarım çatı”larla yükselen yapısı

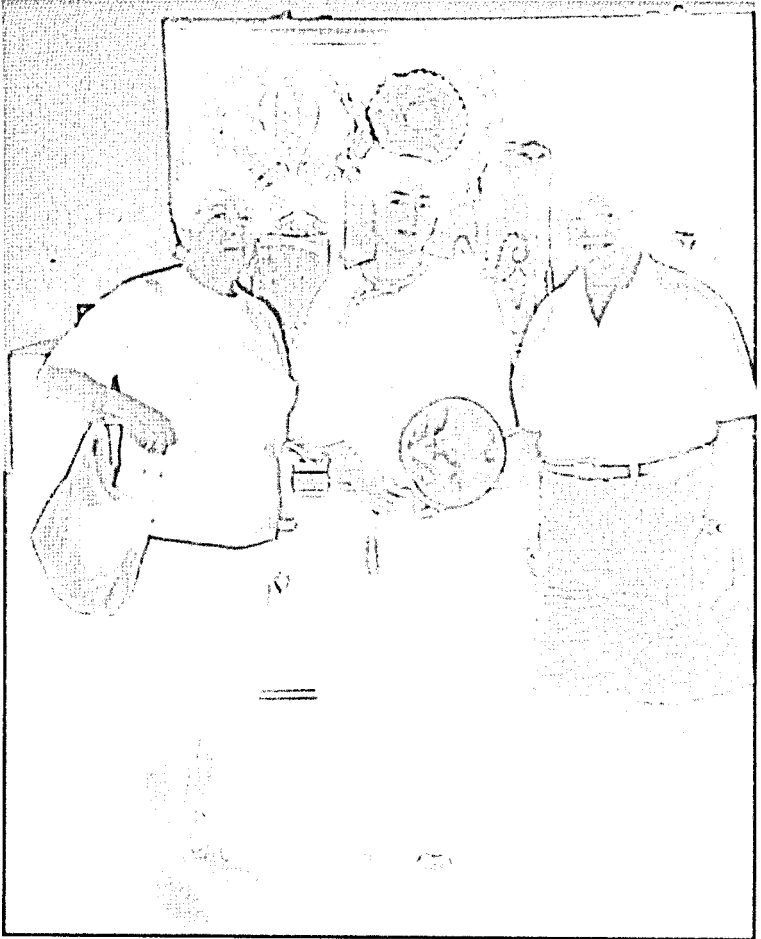

Tavanların ince oyma işçiliği

Sonra da bu küçücük ayaklı kızlara, uzun topuklu ayakkabılar giydiriliyor. Bu işlemin bazı yerlerde hâlâ da uygulanmakta olduğunu öğrendiğimiz zaman şaşırıp kalmıştık!.

Birlikte resim çektirdiğimiz nedimenin ise giydiği ayakkabısı (diğer nedimelerde de olduğu gibi) o kadar yüksek topukluydu ki, boyu bizden kısa olduğu halde, sanki daha uzun boylu gibi gözüküyordu. Belki de kraliçeye hizmet eden nedimelerin böyle uzun boylu olmaları (ya da görünmeleri) ön görülmüştü!

Kim bilir?

Kraliçenin nedimesi kıyafetli kızla

“Yazlık Saray”la ilgili o kadar çok resim çektik ki, insan, hancisinin buraya konulması gerektiğine bir türlü karar veremiyor. Ancak, sanıyorum ki “İmparatoriçenin Yazlık Sarayı”na yaptığımız gezide bizi en fazla etkileyen şey : Bu muhteşem iç mimarînin, ahşap oymacılığı, desenle süsleme işlemeciliği ve sanatı yanı sıra, devletin sembolü olan “aslan”ın çok değişik bir güçte yapılmış olan heykelleriydi.

Yukarıda, “İmparatorluk Tarihi” başlangıcından, “Komünist Devrimi”ne ve günümüzdeki “Çin Milliyetçiliği”ne kadar geçen evrim çizgisi boyunca “aslan”ın, daima bir “devlet sembolü” olarak yer aldığını belirtmeye çalışmıştım. “Devletin Gücü”nü temsil eden bu “aslan sembolü”nün mermer ya da bronzdan heykelleri, sarayın belirli yerlerine belirli şekillerde konulmuştu. Gücünü ve şiddetli etkisini açıkça gösterebilmek için de bu “aslan”, zamanının heykeltraşları tarafından, çok değişik şekillerde (bazan çok uzun yeleli, bazan da çatal boynuzlu gösterilerek) yapılmıştı.

İmparatoriçenin Yazlık Sarayı’nda da aynı “sembol aslan”ın bronzdan bir heykeli, kocaman ağız ve çatal boynuzlarıyla çok daha etkili ve güçlü olarak duruyordu.

Burada beni etkileyen bir başka husus ise “Çin Komünizmi”nin ülkelerinin tarihine olan saygıyı da elden bırakmamış olmalarıydı!

Mao Zedung’un orduları, Çin’in her yanında zafere ulaşmanın şenliklerini yaptıkları ilk günlerde, “İmparatorluk Sarayı’nın” duvarlarındaki bazı motifleri kırmışlardı. Fakat, Çinlilerin boyları daha fazla tahribat yapabilecek büyüklükte olmadığından, ancak uzanabilecekleri yerlere kadar olan dış duvarlardaki desenleri parçalamışlardı.

Kısa bir süre sonra üst kademedен gelen emir üzerine imparatorluk tarihinin tahribi durdurulmuş ve bütün saraylar koruma altına alınarak ziyarete yasaklanmıştı. Özellikle “sembol aslan” heykellerinin hiç birisine dokunulmamıştı!

Çünkü o, her durumda “devletin sembolü” idi!

Aşağıda İmparatoriçenin Yazlık Sarayı’nda bulunan “güçlü aslan”ın bronzdan heykeli görülmektedir.

Deng Xiao Peng zamanından bu yana ise, “Çin Milli Komünizmi” ön plânda tutulduğundan, tarihe saygı da o ölçüde gelişmiş, imparatorluk dönemine ait saraylar, mâbedler ve diğer eserler onarılmış ve (beşbin yıllık uygarlıklarının bir gurur vesilesi olarak) ziyarete de açılmıştı!..

Yazlık Sarayı ziyaretimizi sona erdirirken, bir an duralamış ve ülkemizde, kendilerine aydın sıfatını yakıştıran bazı medya mensuplarının, tarihimize ilgisizlikleri bir yana, hiç sıkılmadan

“- Ne diye Osmanlı Devletinin 700’cü yılını kutluyoruz?” şeklinde iddiada bulunmalarını hatırlayınca, bir kıyaslamayı yapmakdan geri duramamıştım.

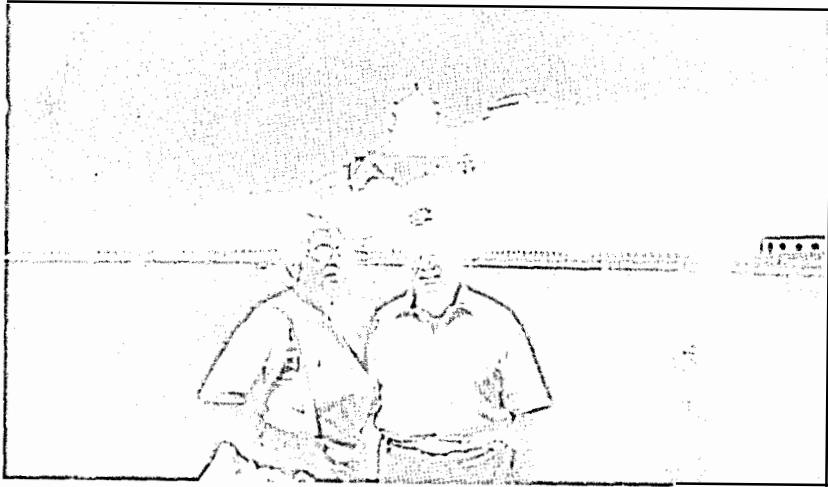
Ziyaret etmekte olduğum ülke “Komünist Çin”, bütün tarihi ve millî değerlerini ön plânda tutuyordu. C. C. T. V. adıyla 12 ayrı kanalı olan Çin televizyonlarının, her biri, günde en az dört saat “Çin Tarihi” ve “Çin Millî Değerleri ve Sanatları” hakkında yayın yapmakla zorunluydular!

Ülkemizde ise, T.R.T. nin ciddi yayınları yanında bir kaç özel T.V. kuruluşu, (o da haftanın belirli günlerinde, kendi çabaları ve kültürümüze olan saygıları gereği) “Millî Kültürümüz ve Osman-

*lı Tarihi” hakkında yayın yapıyorlardı. Diğerleri ise, “rating’i sağ-
layyoruz” (!) adı altında, abuk-sabuk programlar düzenliyor ve
genç nesile “Türk Tarih ve Kültürü” hakkında hiçbir şey verme-
yen ve de incir çekirdeği doldurmayan eğlence programları ya da
saçma-sapan soru-cevap oyunları ile “magazin şartlandırması”
yapıyorlardı!*

Ziyaretimiz, ne yazık ki, bu duygusal düşüncelerle sona ermişti.

Yazlık saraya girişe, gölden “panaromik görüntü”yle başla-
mıştık. Ayrılırken de aynı gölün kenarında durup, bir veda fotoğ-
rafı çekirtmeyi unutmadık.

Yazlık saraya veda ediyoruz

Eski Başkent Şian'a Yolculuk

Şian kenti, Çin'in en eski başkentlerinden biri. Bu kentin en önemli özelliği, ilk Çin Hânedanının kurucusu olan (İ.Ö. 260-210 yılları içinde yaşamış) İmparator Kin Şi Huang'ın gömülme yeri ve gömülme anı!..

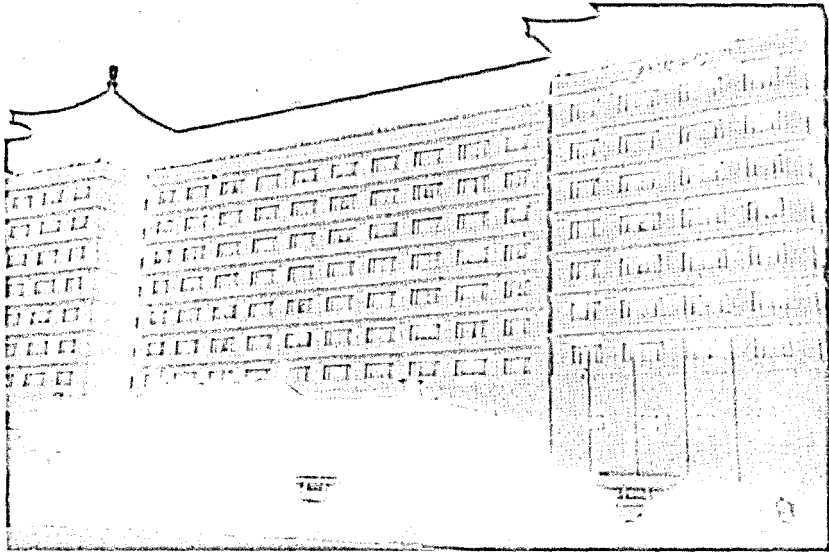
İmparator, öldüğü zaman, "kendisini öbür alemde korumak üzere" 5.000 adet bronzdan ve pişmiş çamurdan (seramikten) asker ve atların yapılarak, kendisi ile birlikte gömülmesini emretmiş. Onun, bu buyrukları doğrultusunda, çeşitli rütbedeki askerlerin, subayların, generallerin ve atların ve hattâ savaş arabalarının heykelleri yapılmış ve imparator öldüğü gün, bütün bu bronz ve pişmiş çamurdan heykeller, kendisi ile birlikte toprağa gömülmüş!..

Aradan tam 2200 yıl geçtikten sonra 1974 yılında Şian'ın 35 kilometre doğusunda yapılan bir kazı sonunda, bu askerlerden bir kısmı ortaya çıkınca, çevre arkeolojik koruma altına alınmış. Tam dört yıl süren titiz kazılar sonunda, 1979 yılında toplam 2000 kadarının sağlam, yarı sağlam ya da kırık bir şekilde, ortaya çıkarılması üzerine, bu alanın tüm çevresi tamamen kapatılarak kazılar geliştirilmiş. Bir süre sonra da, bu "ilginç mezarlar"ın (!) 1.5

kilometre genişliğinde bir alanı kaplayan ve her biri bir futbol alanı büyüklüğündeki alanlara, ayrı bloklar halinde gömülmüş olduğu saptanınca, bu mezarların üstleri, bir stadyum alanının üstü kapatılır gibi örtülerek müze haline getirilmiş.

Bu yerin ne kadar önemli olduğunu belirtmek için şunu hemen ileteyim! Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Clinton, 1998 yılı Haziran-Temmuz ayları içinde, eşi ve kızı ile birlikte Çin'i ziyaret etmeye karar verince, ziyaret programının ilk iki gününü Şian'a ayırmış! Bu ilginç mezarları gördükten sonra başkent Beijing'e hareket etmiş! Ben de Çin'i ziyarete karar verdiğimde, (başkan olmamakla birlikte) bu ilginç kenti görmeyi, kesinlikle kafama koymuştum. Oğlum Murat'ın yardımcıları sayesinde de, eşimle birlikte bu yeri de görebilmek imkânına eriştim.

Ancak, bizimle birlikte, aynı yeri görmek isteyen Amerikalı ve Fransız turistlerin sayısı o kadar fazla idi ki, sabah hava alanına 8.45 uçağının kalkmasına 20 dakika kala geldiğimiz halde, gişe kapıları kapandığı için uçağa alınmamış ve 6 uçak sonra 15.45'te kalkan bir uçakta yer bulabilmıştık. Beijing ile Şian arası 1000 kilometre olduğu için, tam 1.5 saat sonra 17.30'da Şian Hava alanına inebilmiştik.

Şian'da kaldığımız "Ana Hotel"i

Hava kararmıştı. Bu nedenle de İngilizce,

“The Underground Terracotta Army of Emperor Quin Shi Huang” şeklinde belirtilen, İmparator Huang'ın bu ilginç asker ve atlarıyla birlikte gömülü olduğu yeri, ziyaret edebilecek zamanımız kalmamıştı. Hava alanında, mihmandarımız Yersu'nun tercümanlığı ile kiraladığımız otomobilin şoförüne bizi otele bırakmasını söyledik.

Yol boyunca da kendisiyle pazarlık yaparak, bu akşam bize, kentte kısa bir gezi yaptırmasını, otelimize bıraktıktan sonra da ertesi günü, bizi bu ilginç yere götürmek için, sabah erkenden gelip alması, konusunda anlaşmıştık. Kentte kısa bir tur atıp otele geldiğimizde, şoförümüz,

“Madem ki sizler Müslümansınız, burada da Müslüman Çinliler var. Camileri de pazarları da kentin, kale girişi kapısının hemen yanındadır. İsterseniz, karanlık basmadan orayı görün!” deyince, küçük valizlerimizi otel odalarımıza bırakarak hemen dışarıya çıkmış ve işaret ettiği köşeye gelmiştik. Köşe başındaki kahveci dükkanında, kahveciyi başındaki takke ile kahve tartar görürnce, ben hemen dükkandan içeriye adım atmış ve

“Selâmün aleyküm!” demiştim. Adam, bir anda başını yukarı kaldırmış ve gözleri çekik olmayan birisinden bu “Tanrı'nın selâmı”nı duyunca şaşırıp kalmıştı. Sonra, kendini toparlamış ve bana

“Müslim ?..”

diye seslenmişti. Hâlâ da selâmımın karşılığını alamamış olduğumu gördüğümünden, Müslüman olduğumuzu daha da kesinlikle belirtebilmek için, kendi selâmıma, yine kendim,

“Aleyküm selâm!”

diye karşılık vermiştim. Bu selâmlaşmam üzerine, Müslüman Çinli, inanılmaz bir şey yapmış ve hemen dükkânının kepenklerini kapatarak, Çince

“Bütün Müslümanlar burada! Gelin sizi götüreyim!..”

diyerek Müslüman Çarşısı'na yönelmişti. Çarşının içine girdiğimizde, bizi, yolun iki yanındaki dükkân sahiplerine gösteriyor ve

“Müslim!.. Müslim!..”

diye sesleniyordu. Oradaki Müslüman esnaf, bizi Amerikalı Müslüman sanmıştı. Türk olduğumuzu ve Türkiye'den geldiğimizi söyleyince, daha çok şaşırmışlardı. O çarşı esnafının tam 5.000 kişilik bir Müslüman topluluğunu oluşturduklarını söyledikleri

zaman, şaşırma sırası şimdi bize gelmişti. En çok hayret ettiğimiz şey ise, sattıkları malları, bize dörtte bir fiyatına teklif etmeleri olmuştu. Ama, her sattıkları mal için yine de Çin geleneğine uygun olarak pazarlık yapıyorlardı! Sonunda da işaret diliyle

“Başkalarına olmaz!.. Ama siz, Müslüman olduğunuz için size bu kadar!..” diyorlardı. Sanki ellerindeki bütün malı bize satmak istercesine, her biri kendi dükkanındaki en değerli turistik malı, koşarak gelip bize gösteriyordu. Bir kaç hediyelik eşya aldıktan sonra ellerinden güçlkle kurtulup otele dönebildik.

Bizim için önemli olan yer, yarın gideceğimiz, “İlginç Mezarlık”tı. Bu nedenle de yemek yer yemez odalarımıza çekildik ve güzel bir banyo aldıktan sonra kendimizi uykuya bıraktık.

Uykumda bile, yarı sisli ve puslu bulutlar arasından, resimlerinden gördüğüm bu “İlginç Mezarlık” üstünde dolaşıyor gibiydim!

Bakalım, yarın ne gibi durumla karşılaşacaktık?

Kadınların Yönettiği 6000 Yıllık Kent

Şöförümüz, sabah saat tam 9.00'da bizi otelimizden aldığıında “İlginç Mezarlık'a” gitmeden önce yolumuzun üstünde başka bir ilginç yer daha olduğunu söylemişti. Bu yer, bundan tam 6.000 yıl öncesine ait bir yerleşim bölgesi imiş. Yeni bulunan bu sitenin en ilginç yönü, eski yazıların bildirdiğine göre “kadınlar tarafından yönetilen bir kent” olması imiş. Bu sözleri duyunca bizim hanım, “- Aman ne olur, önce, kadınların yönettiği bu kenti de görelim!” demişti. Karşı çıksam, “kadın haklarına tecavüz”de bulunmakla itham edilecektim. Çarnâçar razı oldum. Yola koyulduk. Şian ile “İlginç Mezarlık'ın” arası 35 kilometre. Yol boyu tarlalar yemyeşil nar ağaçları ve mısırla dolu. Git git bitmiyor. Köylüler toplayıp sepet içine koydukları narları, pikap biçimindeki çek-çek bisikletleriyle yola taşıyorlar. Sepetlerini de yol boyunca dizerek, oradan geçen yolculara satıyorlar. Kıyafetleri de tıpkı bizim köylüler gibi. Kimisi ise yalın ayak. Ülkemizde, Akdeniz'e giderken, yol boyunca dizilmiş şeftali, portakal ya da incir satan köylülerimizden hiç bir farkları yok. Hattâ, hiç kuşku yok ki bizim köylüler, onlardan daha zengin. Kısacası, hangi sosyo-politik sistem içinde olurlarsa olsunlar, “köylüler, hep köylü”!..

Çin'deki özelleştirme ve serbest ekonomiye geçiş süreci, henüz köylü tabanına inememiş. O bakımdan, Çin nüfusunun % 80'ini oluşturan köylülerin, yoksulluktan kurtulabilmeleri ve tek-

nik olanaklardan yararlanabilmeleri, biraz daha zaman alacağı benziyor! Ancak, bir durumu hemen belirteyim. Şian, baştan başa yemyeşil. Kent dışında, ağaçlık ve ekili olmayan hiç bir yeri yok.

Hareketimizden 22 kilometre sonra kadınların yönettiği 6.000 yıllık kent kalıntılarına gelmiştik. İçeriye, sonradan yapıldığı belli olan, yere uzanmış bir durumda yatan, koskocaman ahşaptan yapılmış, çıplak bir kadının karnından giriyorsunuz!

Girince de, önce, kent kalıntılarının kapalı olarak koruma altına alındığı kısmı görüyorsunuz. Daha sonra da küçük bir alana çıkıyor ve ufak tefek tepeler arasına dağılmış barakalarla karşılaşıyorsunuz. Hepsi de birbirinden eski. Biz ziyaretimizi sürdürür-

Kadınlar tarafından yönetilen kentin ilginç giriş kapısı

ken bir kısmını onarmaya çalışıyorlardı. Çevreyi dolaşırken, yanımıza genç bir kız yanaştı. Kendisinin burada rehber olduğunu ve bize tanıtma hizmetini ücretsiz olarak sunacağını bildirdi. Ancak, İngilizce çok az bildiği için, Çince anlattıklarından pek bir şey anlamadık. Neyse ki bizim arkamızdan kalabalık bir Çinli turist gurbu gelince, genç kız, onlara hizmet vermek üzere, izin isteyip ayrıldı.

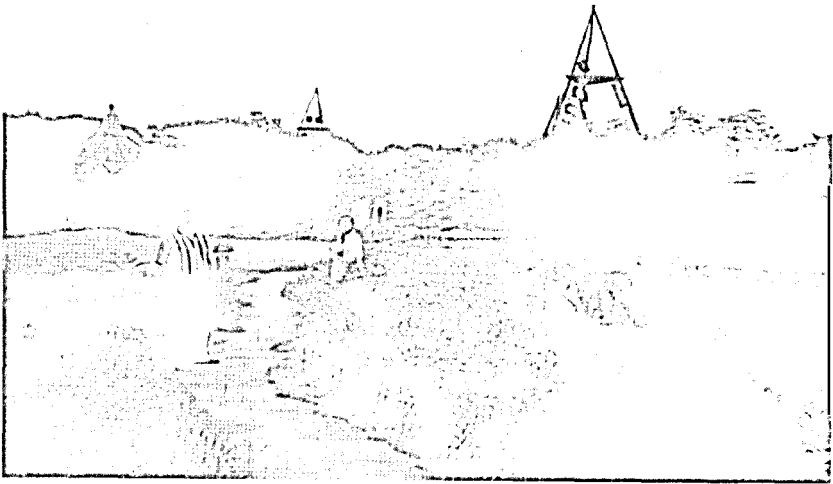
Biz de, bu sitenin “kadınların yönetiminde nasıl geliştiğinin” yarı Çince, yarı İngilizce açıklamasını öğrenebilmek mutluluğundan (!) yoksun kalmıştık.

İçerideki gezintimizde, kapalı bir salon üstüne yerleştirilmiş büyük bir makette kentin yerleşim yerlerinin açıklanmakta olduğunu görmüştük. Masa başındaki rehber, kadınlar yönetiminin ana merkezini işaret ediyor, kent içinde çalışmaların bu merkezlerden yönetildiğini anlatmaya çalışıyordu.

Bu küçük barakadan dışarıya çıkınca da, daracık patika yolların kenarlarında aralıklarla sıralanmış olan üçgen biçiminde, sazlarla örtülmüş kulübeler ya da eski püskü çadırlardan oluşmuş oturma yerleri görölüyordu.

Bütün bu eski-püskü yapılarına rağmen, kent, altından derenin aktığı, şirin bir tepe üzerine kurulmuştu. Anlaşılan “kadınlar yönetimi”, altından sular akan bu güzel tepeyi, yerleşim alanı olarak uygun bulmuşlar, erkekleri de onun imarı için çalıştırmışlardı. Kentin imarında erkeklere zor mu kullanıldı? Yiyecek ve içeceklerin sağlanmasında köle'gibi mi çalıştırıldılar? Onları bilemiyoruz.

Ancak görebildiğim kadarıyla, eşim ile mihmandarımız Yersu'nun ikisinin de (6000 yıl önce yapılmış olsa dahi) “kadınların yönettiği” böyle bir kentin varlığından, büyük bir gurur ve sevinç duydukları gözlerinden okunuyordu.

6000 yıllık eski kent kalıntıları

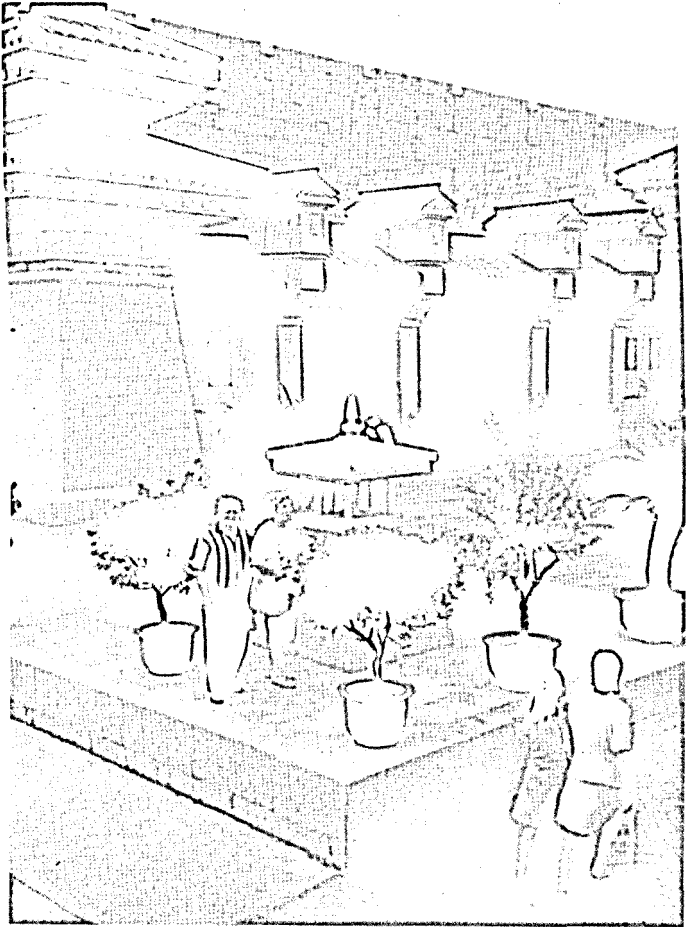
Şian’da “İlginç Mezarlıklar”

Bizim, büyük bir merak ve heyecanla görmek istediğimiz “İlginç Mezarlık”tı. Şöförümüze hareket etmesini söyleyerek, “kadınlar yönetimindeki kent kalıntılarını” arkamızda bırakarak, yeşil tarlalar arasından yolumuza devam ettik. Aşağı yukarı 12-13 kilometre gittikten sonra da, kapalı olarak koruma altına alınmış olan büyük bir alanın, giriş kapısına gelmiştik.

Her müzede olduğu gibi, burası da para ile ziyaret ediliyor. Tabii, yabancılar yine Çinlilerden daha fazla ücret ödeyorlar! Alanın önü ise turistik eşyalar yanı sıra, orada gömülü olan askerlerin küçük boyuttaki heykelleri ile bezenmiş. Her turistin yaptığı gibi, biz de bazı turistik eşya satın aldıktan sonra, müzenin kapalı olan kısmına yöneldik. Merdivenleri çıkıp mermer düzlüğe geldikten sonra, bir stadyum alanı kadar büyüklükte ve üstü kapatılmış olan bir alanın, önüne varmıştık..

Tamamen betondan yapılmış ve üstü Çin biçimi çatı ile kapatılmış binaya yaklaşıncı, öyle pek önemli şeyler görebileceğinizi sanmıyordunuz.

Kapısından içeri girince,önümüzde yine mermerden yapılmış bir alan uzanıyordu. Alanın sonunda da boydan boya demir parmaklıklar sıralanmıştı. Parmaklıklara yaklaştıkça kapalı olan kocaman alanın, çok kuvvetli ışıklarlarla, yukarıdan aşağıya doğru aydınlatıldığını görmüştük. Parmaklığa yaklaşıncaya kadar da hiçbir şeyin farkına varamamıştık!..

Yeraltından çıkartılan Seramikten Askerler Müzesinin giriş kapısı

Parmaklığa gelince, hayretten ve heyecandan donup kalivermiştik!..

Hani, bundan onbeş yıl kadar önce Türkçe'ye "Buluşma" adıyla çevrilmiş olan İngilizce "Clouse Encounters of the The Third Kind" adlı bilimsel- kurgu bir kitap vardı. Spielberg, bu kitabı, kısa bir süre sonra filme de almış ve büyük yankılar yapmıştı. Özellikle uzaydan, dünyaya gelen, kocaman uzay gemisi ile "buluşma sahnesi" çok ilginçti. Bu uzay gemisinin ineceği alan, çok büyük ışıklarla aydınlatılıyor ve geminin buraya inmesi bekleniyordu.

İşte biz, müzenin parmaklığına gelince aynen bu durumu yaşamaya başlamıştık. Çünkü, kuvvetli ışıkların aşağıda aydınlattığı alan üzerinde,

"Pişmiş kil, bronz ve seramikten yapılmış asker, subay atlar ve arabalar, dört sıralı kol halindeki sessiz ve vekarlı duruşlarıyla, bizlere tam 2200 yıl öncesinden sesleniyorlardı!.."

Kocaman alanın yarısında, toprak altından çıkartılmış sapa-sağlam, bir kısmı biraz parçalanmış bronz ve seramik askerler, atlar, atlı arabalar, subaylarıyla birlikte bir merasim yürüyüşü halinde sıralanmıştı. Komutanlarından

"- Uygun adım marş!" komutunu bekler gibiydiler!

Bu komut gelir gelmez harekete geçip, aşağıdan yukarıya doğru yürüyüşe geçerek, sanki üzerimize doğru geleceklerdi.

Öyle inanıyorum ki, bu duyguyu ancak, bu "İlgİNç Mezarlık"ı görenler yaşayabilir.

Bir kısım heykeller ise yarı yarıya parçalanmış ve toprakla karışmış bir durumda, yerde yatıyordu. Kocaman alanın diğer bir kısmı ise hiç açılmamış olan, ilginç mezarlığın devamını gösteriyordu!..

Tüylerimiz ürpermiş, hayretle dolu bir saygıyla donup kalmıştık.

Kitapta okuduklarımdan, gördüğüm resimlerinden çok farklı bir büyüklükte (tam bir insan ve hayvan boyutunda) ve ihtişam içinde duruyorlardı. Neredeyse konuşmaya başlayacak gibiydiler. Kapalı olan alan, boyuna doğru 12 bölüm halinde uzanıyordu. Dört sıralı kol halindeki yürüyüş, alanın sonuna kadar, (açılmamış olan mezarlar dahil) devam ediyordu.

Başları kopmuş olan kilden askerler, sanki, Ömer Seyfettin'in "Başını Vermeyen Şehit" hikayesinde olduğu gibi, yere eğilip kopmuş başlarını alarak omuzlarının üstündeki yerlerine yerleştirecekler gibi geliyordu!

"Belki inanmayacaksınız. Ama ben, bugüne dek, kırk heykeller"in bile böylesine etki yaptığı hiçbir yer ve hiç bir müze görmedim!..

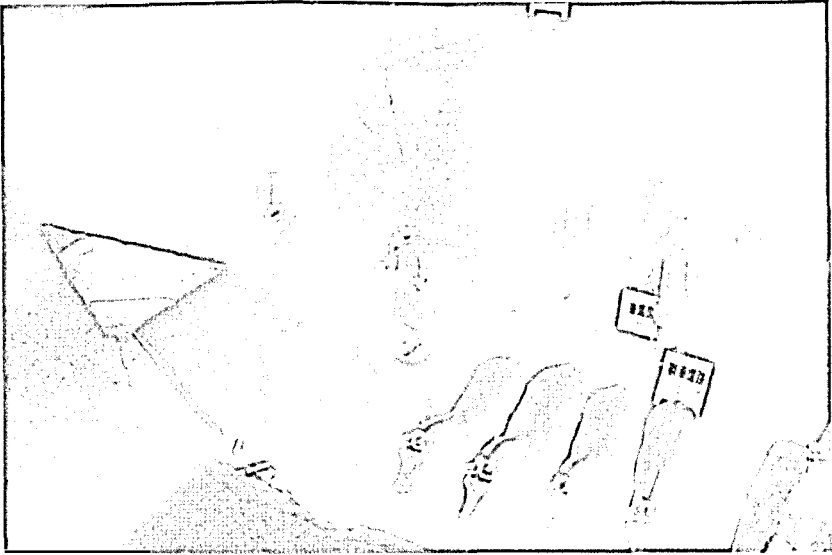
Çin İmparatoru Kin Shi Huang, bundan tam 2200 yıl önce, kendisiyle birlikte mezarına gömülmeleri için bu askerleri, subayları ve atlı arabaları yaptırırken neler düşünmüştü acaba?

Sıra halinde dizilmiş kilden yapılmış askerler

Burada ilginç olan başka bir durum da, asker ve subayların, kesinlikle birbirlerine benzememeleriydi. Daha da ilginç, hemen hemen hepsinin gür bıyıklı oluşuydu!.. Türk, Uygur hattâ Moğol- lar'ın erkekleri bıyıklı oluyordu.

Ama ben, bütün Çin seyahatim boyunca, doğru dürüst bıyıklı bir tek Çinliyle karşılaşmamıştım.

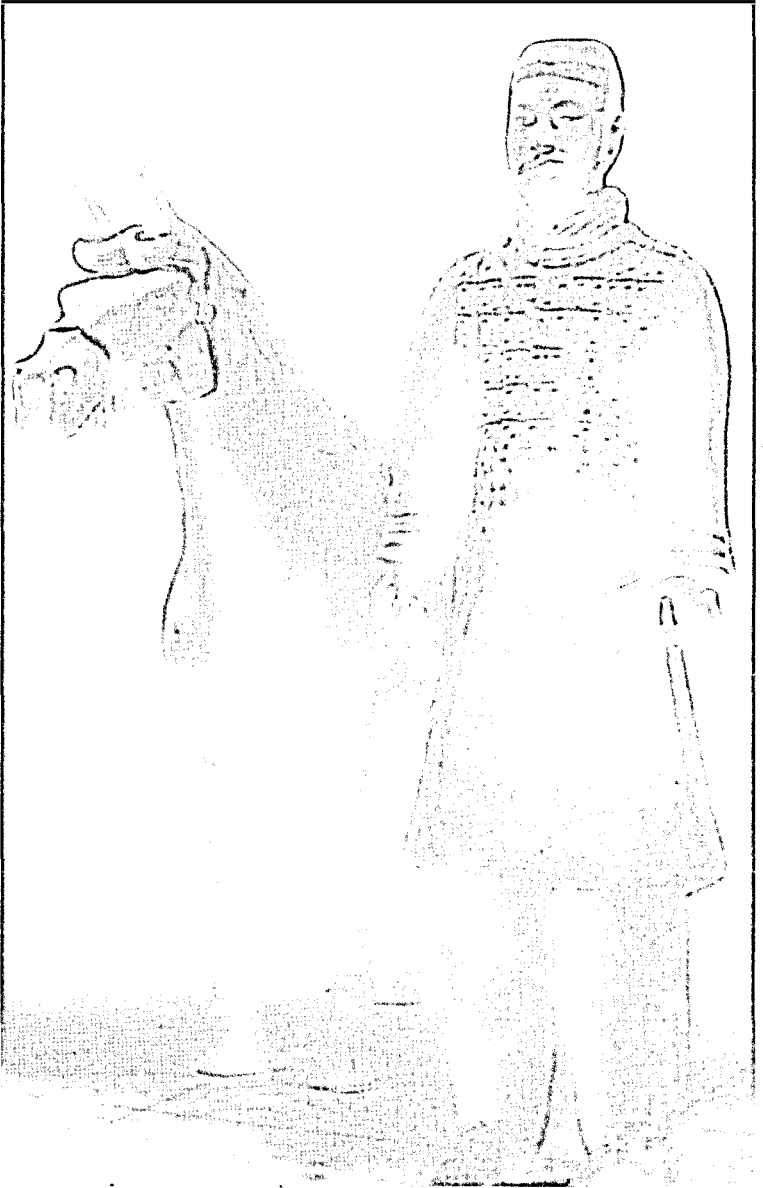

Topraktan çıkartılırken kol ve kafaları kopmuş askerler

Resim çekmek yasak olmasına rağmen, herkes bu muhteşem anı resimlemek için durmaksızın fotoğraf çekiyordu. Müze yetkilileri kusura bakmasın. Ben de aynı heyecan ve duygusal yapı içinde hareket ettim ve bir kaç resim çektim

Bu büyük alanın hemen yanında, üstü yine tamamen kapalı olan ikinci bir büyük alan daha vardı. Bu alanın da önünde yine toprak altından çıkartılmış bir sıra asker dizilmişti.

Aynı şekilde henüz açılmamış ve birbirinden ayrılmış durumda olan 12 bölüm, alanın sonuna kadar devam ediyordu. Bu alan da aydınlatılmıştı. Toprak üzerindeki kürekler, ufak süpürgeler ve el arabaları, bu konudaki kazıların, çok dikkatli bir biçimde daha yıllarca süreceğini gösteriyordu.

Bronzdan yapılı kılıcı ve atı ile birlikte seramik subay

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

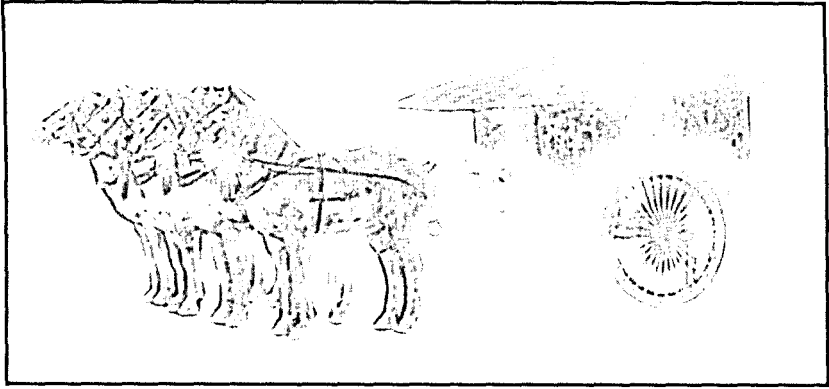
Fotoğraf çekme yasağına rağmen çektiğim resim

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Piştirilmiş kilden yapılmış askerlerin (yasağına rağmen)
çektiğim bir başka resmi

Tıpkı eski Mısır Firavunları'nda olduğu gibi, eski Çin'de de imparator, kendisine hizmet edeceklerle birlikte toprak altına yatırılmıştı. Şu farkla ki, Mısır'daki firavunlara hizmet edecekler, onunla birlikte canlı olarak piramitlerin içine sokulduğu hâlde, Çin'de imparator, bronz ve seramikten yapılmış ordusuyla öbür âleme geçmeyi yeğ tutmuştu.

Hele, bronzdan yapılmış atının dizginlerinden tutan seramik subayı görünce "İmparator, böyle güçlü bir orduyla, öbür âlemde de güçlü olacağına kesinlikle inanmıştır!.." diye düşünmekten kendimi alamamıştım.

Seramik ve bronzdan savaş arabası

Bir an, Beijing'deki "İmparatorun Cennet Bahçesi"nde gördüğümüz, imparatorun "Tanrıyla Konuşma Tepesi"ni hatırladım. O çok eski tarihte, imparator, zaman zaman, cennet bahçesindeki o kubbe altında Tanrı'ya yalvarıyor, dilekte bulunuyor, ondan yardım istiyordu. İmparatorluk, çok kutsal bir makam olduğu için, halk onun bu davranışını "Tanrıyla Konuşma " ve o yeri de "Tanrıyla Konuşma Yeri" olarak tanımlıyordu.

Şian'dan ayrılırken şunları düşünüyordum.

İmparatorun bu mistik arzusunu yerine getirmek için hiç kuşku yok ki binlerce işçi, aylarca çalışmıştı. Belki de bu askerleri meydana getirirlerken, imparatorlarının, "öbür yaşantısı"na bir katkıda bulunabilmiş olmanın, mutluluğunu da yaşamışlardı.

Kısaca: Hangi sistemi getirirseniz getirin. İnsanların inançlarını ve duygusal yapılarını değiştiremiyorsunuz.

Türk Büyükelçiliği'nde 30 Ağustos Kutlaması

Çin'e geldiğimiz gündenberi Büyükelçiliğimizi ziyaret etmek istiyordum. Burada görev yapan büyükelçilerimizin, ülkemizi nasıl temsil etmekte olduklarını çok merak etmiştim. İçlerinden hiçbirisiyle de tanışmadığım için, kendileri hakkında herhangi bir görüşte bulunabilecek bir durumda da değilim.

Ancak Beijing'e atanan ve 1988-1990 yılları arasında görev yapan eski büyükelçi Bilal Şimşir hakkında gurur veren pek çok olay duymuştum. Örnek olarak bir iki tanesi şöyleydi:

Bilal Şimşir, Beijing'e büyükelçi olarak atanır atanmaz, elçiliğe geliyor. Bir de bakıyor ki, personelin hepsi Çinli! Bir tane bile Türk personel yok. Oysa, Ankara'daki Çin Büyükelçiliğinde görev yapan personelin hepsi Çinli! Büyükelçimizin canı çok sıkılıyor ve

"- Bu nasıl iş ?.. Niye Türk personel kullanılmıyor? diye söyleniyor. İki gün sonra Beijing'de bulunan ve burada üniversitede okumakta olan Türk öğrencilerini topluyor. Hepsini büyükelçilikte görevlendiriyor. Bütün Çinli personelin de işine de son veriyor. Çin yetkilileri bunu nasıl yaptığını sorduklarında da,

“- Sizin, Ankara’daki büyükelçiliğinizde bir tek Türk personel yok! karşılığını veriyor ve konu kapanıyor.

Bilal Şimşir bunu yapıyor. Ama, buradaki Türk öğrencilerin, Çin’de çalışma izinleri yok! O zaman onlara “half-time” yani yarı gün elçilikte çalışmak üzere burs vermiş gibi görev veriyor. Böylece, hem Beijing’de okuyan Türk öğrencilerin, parasal sıkıntılarını gidermiş, hem de büyükelçilikte çalışanların hepsinin Türkler’den oluşmasını sağlamış oluyor.

Bunun yanı sıra, gerek Çini Hükümet yetkilileri ile gerekse diğer ülkelerin büyükelçileriyle sıcak ilişkiler kuruyor ve dostluklar sağlıyor.

Bütün bunları bana yıllardır Beijing’de yaşayan Türkler söylemiş ve sonra da şunları eklemişlerdi.

- Bilal Şimşir’den sonra üç-dört büyükelçi daha geldi. Fakat hiç biri, Türk öğrencileriyle onun kadar ilgilenmedi. Hele son gelen büyükelçi, “bahçede güneş banyosu yapmak ve kimseyle ilişki kurmamak” davranışlarıyla ün yaptı!..

Türk Büyükelçiliği Askeri Ateşeliği’nden oğlum Murat’a gönderilen davetiyede, 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle düzenlenen kokteyle ailece katılması istenildiğinden, bu davete büyük bir heyecanla katılmıştık. Benim için büyükelçilik binasını görmek ve yetkililerle görüşmek büyük bir mutluluk olacaktı. Kokteyl salonu, biz Türkler’e özgü ve konuk ağırlamanın en güzel bir örneğini sergileyen, çok zengin bir büfe ile donatılmıştı. Daha büyükelçiliğe girer girmez bu durumu görmek, çok hoşumuza gitmişti. Kocaman salonun ortası, gerçekten övgüye değer çok zengin bir yemek masası ile bezenmişti. Bu kadar zengin bir büfeyi, ben katıldığım hiçbir yabancı elçilik ya da konsoloslukların da görmemiştim.

Elçiliğe giren yabancı elçiler ve ateşeler, kapı önündeki selâmlaşmalarından kısa bir süre sonra eşleriyle birlikte, ellerindeki tabaklara hangi nefis yemeği koyacaklarının seçiminin telâşı içinde, masanın çevresinde dönüp, en beğendiklerini alıyorlardı.

Bu zengin büfeyi hazırlayarak, daha Türk Büyükelçiliğine girişte, böylesine güzel ve iyi bir intiba yaratılmasını sağlayan, ilgileri ve tüm emeği geçenleri, burada bir kez daha içtenlikle tebrik ediyorum.

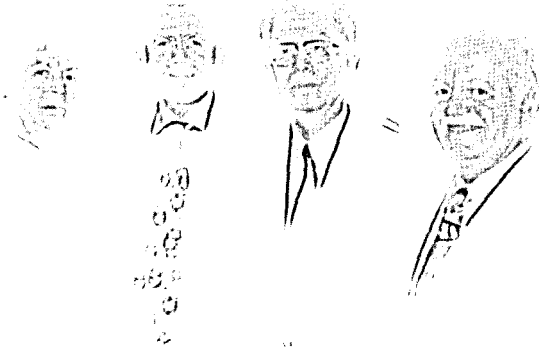
Çok iyi bildiğiniz gibi, bu gibi kokteyllerde yabancı temsilciler, çevrelerindekiyle protokol görüşmelerini yaptıktan sonra, genellikle yakın dostlarıyla bir araya gelirler. Eşleri de birbirlerini tanıdıkları için içkilerini yudumlar ve nefis yemekleri yerlerken, sohbetlerini de sürdürürler.

Büyükelçilikte tanıştığımız yabancı ülkelerin, elçileri, konsoloslari ve askerî ataşeleri yanı sıra Azerbeycan Büyükelçiliği Müsteşarı, Türkiye'den geldiğimizi öğrenince hemen yanımıza yaklaşmış ve heyecanla elimizi sıkarak yüksek sesle duygularını dile getirmeye başlamıştı.

"- İnandırım ki, 2000 yılı, Türklerin yılı olacak. Men, Türkiye'ye geldim. Ziya Gökalp'ın "Türkçülüğün Esasları" kitabını akumuşam. Hattâ, kabrini de ziyaret edip dualar etmişem. Her yerde söylerim. Menim iki Prezident'im (Başkanım) var. Biri Aliyev, diğeri Demirel! diye yüksek sesle konuşuyordu. Onun bu konuşmalarını, resmi elbiseli Kazakistan Ataşesi de onaylayarak dinliyordu. Öylesine güzel bir hava içine girmiştik ki anlata-mam. Duygusal olduğu kadar heyecanla da bezenmiş bu konuş-maya, biz de kendimizi kaptırmış, aynı duygularla karşılık ver-meye çalışıyorduk.

Bir ara çevreme baktım. Türk kökenli diğer ataşeler de eşleriyle birlikte yanımıza sokulmuş,sohbetimize katılmak istercesine bakıyorlardı. Konuşma derinleştikçe, diğer yabancı ataşeler hattâ eski büyükelçiler ve müsteşarlar da görüşmelerimize başlamışlardı.

İnanır mısınız, bir anda, büyükelçiliğin odak noktası bizler oluvermiştik!?

*Eşim, oğlum ve Çin eski büyükelçisiyle birlikte
büyükkelçilikteki kokteylde*

Tam bu sırada yanımıza iki zarif Çinli gelmişti. Bunlardan biri, yıllarca Ankara'da büyükelçi olarak görev yapmış ve hâlen "Çin-Türk Dostluk Derneği Başkanı" olan eski büyükelçi Liu Hua, diğeri de beş yıl Türkiye'de kaldığı için Türkçe'yi çok güzel konuşan müsteşarıydı. Kendileriyle tanışmak, bizim için büyük bir mutluluk olmuştu. Konuşmalar Türkiye, Çin ve Azerbeycan hakkında çok güzel anılarla geliyordu.

Büyükelçi Liu Hua, Türkçe'yi, pek konuşamamakla birlikte, ülkemiz hakkında iyi intibalarını ve izlenimlerini anlatmakla bitiremiyordu.

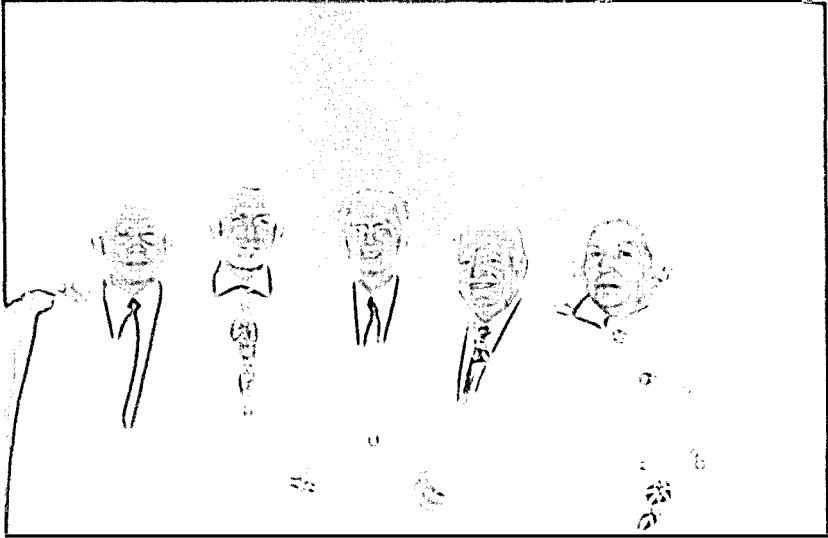
Çin'de hangi kentleri ziyaret ettiğimi ve ne gibi izlenimler aldığımı sorduğunda, her yerde çok ilginç şeyler gördüğümü ve unutmamak için de notlar aldığımı söyledim. Ancak, Çin'deki dev kalkınmayı hayranlıkla gözlediğimi de belirttim. Büyükelçi ile görüşmelerimiz, daha çok İngilizce oluyordu.

Müsteşar ise nefis bir Türkçe ile konuşmalarımıza katılıyor, ileri sürdüğümüz görüşlerin çoğunu ise esprilerle onaylıyordu.

Bu duruma, benden daha ziyade Azerbeycan Büyükelçilik Müsteşarı'nın memnun olduğu, gülücüklerle dolu cevaplarından belli oluyordu. Sohbet, öylesine koyulaşmıştı ki, kokteylin bitiş saati- ni çoktan aşmıştık.

Ayrılırken, sanki kırk yıllık dostlar imişcesine, tekrar tekrar el sıkışarak veda etmiştik.

Çin'de bulunduğum süre içinde, diyebilirim ki beni en mutlu eden sohbet, işte bu salonda cereyan etmiş olanıydı.

Soldan sağa doğru, Çin'in Ankara Büyükelçiliği eski Müsteşarı, oğlum Murat, eski Büyükelçi Liu Hua, onun yanında ben ve eşim

Ancak, burada içimi burğu gibi kemiren bir durumu da hemen dile getirmem gerekiyor.

Ne yazık ki, böyle bir Zafer Bayramı kutlamasında, ev sahibi olan bizim büyükelçimiz yoktu! İzindeymiş ve izninin sonunda da Çin'den ayrılıyormuş! Başka bir yere tayini çıkmış!

Buradaki Türkler,

“- İnşallah, yeni tayin edilecek büyükelçi, burasını bir mahrumiyet bölgesi gibi görmez! Türk iş adamları ve sanayicileriyle ve Türk öğrencileriyle heyecanla ilgilenir. Çin yetkilileri ve diğer büyükelçilerle yakın ilişkiler kurar!

sözleriyle, eski büyükelçinin, bunları yaptığını göremediklerini ima ettiler.

Konuşmamızın bir yerinde biz,

“Yarın Şankhay’a gidiyoruz!”

deyince, “Aman!.. Şankhay Konsolosu Murat Özçelik ile görüşün!.. Çok candan insandır. Türklere yardımcı olmak için, elinden gelen tüm çabayı gösterir!” demişlerdi. Oğlum da zaten kendisini tanıyormuş. Nitekim Şankhay’a gittimizde, konsolosluğu da ziyaret etmiştik. Bizi büyük bir sevgi ile karşılamıştı. Sâkin bir heyecanla konuşuyordu.

“Şimdi, buraya gelen Türk tüccarlarının yanından geliyorum. Şankhay’da bir sergi açmayı düzenledik. Türk ürünlerini, bu sergide, bir kokteyl ile tanıtacağız. Siz de davetlimizsiniz! Şankhay güzel bir kent. Tahmin ediyorum gezecek çok yeriniz var. Ama lütfen kokteylimize gelin!..” diye karşılamıştı.

Bu sıcak sözler karşısında, hemen Beijing’deki büyükelçiliğimizde, bize söylenenleri hatırladık. Ülkemizi böylesine heyecanla temsil eden bir konsolosumuz olduğunu görünce teselli bulunmuş olduk.

Sergiye katılacak kadar zamanımız olmadığını, özür dileyerek bildirdik ve bizi asansöre kadar geçirmek nezaket ve dostluğunu gösteren değerli konsolumuza veda ettik. Ayrılırken eşime,

“Dilerim, Dışişlerimiz, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde “veto” yetkisine sahip beş büyük devletten biri olan Çin ile çok yakın siyasi, sosyal ve kültürel ilişkiler kurar” şeklinde temennide bulunmuştum. Türkiye’ye geldikten hemen bir yıl sonra Beijing’e atanan yeni büyük elçimizin de ülkemize döndüğünü hayretle duydum.

Çin gibi bir ülkeye (sanki mahrumiyet bölgesinde görev yaparlarmış gibi) iki yıl içinde üç büyük elçi atayan Dışişlerinin bu ilginç (!) tutumunu ise kavrayabilmekte çok aciz kaldım.

New York mu? - Hayır, Şankhay!

Eğer Amerika'yı görmemiş birisine Şankhay'ın bugünkü durumunu belirtir fotoğrafları gösterecek olursanız, soracağı soru, böyle olacaktır.

“New-York mu?”

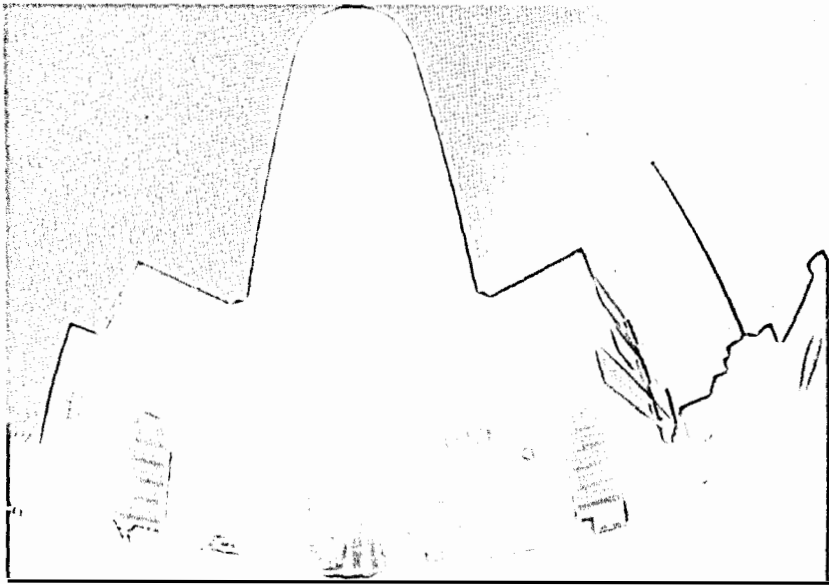
Hani, şu, Amerikalılar'ın, vaktiyle Kızılderililer'den 20 dolara satın alıp, bugün New-York'un en zengin kesimini oluşturan gökdelenlerle bezendirdikleri Manhattan adası var ya, karşı sahilten bakınca Şankhay, tıpkı ona benziyor! Siz bu fotoğrafın New-York'a değil, Şankhay'a ait olduğunu söyleyince çok şaşıracaktır. Hele, kentin bu duruma (çok değil) dokuz yıl içinde geldiğini öğrenince, (tıpkı benim gibi) daha da şaşıracaktır.

Beijing ile Şankhay arası uçakla iki saat. Ancak, ben Şankhay'a hareket etmeden önce, kentin tarihi ile ilgili pek fazla bilgi edinemedim. Uçak hava alanına indiğinde ikinci bir Beijing ile karşılaştığımı hemen anladım. Şu farkla ki, Beijing'in yeni hava alanı tamamlanmamış olduğu için, hava trafiği biraz karışık durumdaydı. Oysa Şankhay'da, bütün iç ve dış hatlar çok güzel bir biçimde düzenlenmiş. Bütün uçaklar, körüklere yanaşır ve bir kaç dakikada yolcuları ve bagajlarını boşaltıyor ve yine körüklerden yolcularını alıp kalkıyor.

Hava alanından kente doğru hareket ettiğinizde, bir şey hemen dikkatinize çarpıyor. Şankhay Belediyesi, alt-üst geçitlerinin kenar şeritlerini bile yeşil çiçeklerle bezendiriyor! Böylece de sizi, kentin modern sert çizgileri içinden, yumuşacık yeşil fondlarla karşıyor.

Şankhay'ın kuruluş tarihi çok eski, tam 700 yıllık.

Biz, uçaktan inip kente yaklaşmaya başlayınca, "yüksek katlı modern kent mimarîsi" daha da belirlenmişti. Kaldığımız otel 42 katlı Jin Jan Tower Oteli idi. Döner restoranı 41. katındaydı. Kahvaltı ederken ve yemeklerimizi yerken bütün Şankhay'ı tepeden görebilmiştik. Bir an, kendimizi New-York'u seyrediyoruz sandık.

Şankhay'da kaldığımız Jin Jiang Tower Oteli

Başkent Beijing'in, 12 milyonluk nüfusu yanında, Şankhay, bir ticaret ve iş merkezi olarak 11 milyonluk bir nüfusa sahip. Yang zu ırmağı buradan denize dökülüyor. Yüzyıllardır, bu ırmak boyunca hareket eden gemiler, Çin'in iç merkezleri ile sahili arasında en büyük alış-verişi sağlıyor. Zaten, kentin bu önemli durumu nedeniyle Fransızlar, burada büyük bir koloni kurmuşlar.

Daha sonra da İngilizler, Amerikalılar ve Japonlar gelmişler. Koloni döneminde Şankhay tamamen batılilar yönetimindeymiş. Bu nedenle de batılilar büyük ve modern binalarını bu yakada inşa etmişler. Eski Şankhay binaları yanında bu yeni yapılar o kadar modern ve temiz imişler ki, Çinliler'i, buraya sokmazlarmış! Ancak batılilar ile ticarî alış-veriş kuran Çinliler'le bu bölgeye kısa süreli olarak giriş yapabiliormuş. Bu nedenle de yapılan bu iş birliği sonunda, Çinliler için "batının emrindeki tüccar" anlamında kullanılan "komprodor" sözü doğmuş .

Batılilar, Çin'in geniş afyon tarlalarında afyon üretimini arttırarak, makinelerde işledikten sonra tütürülecek ya da içilecek bir durumda yeniden Çin'e sokmaya başlamışlar. Çin İmparatoru, bu durumun Çin halkının kötülüğüne yol açtığını gördüğünden, ülkesine afyon girişini kesinlikle yasaklamış. Devlet adamlarından Lin-Tse-siu da, 1839 yılında Çin'e sokulmak istenen 20.000 kasa afyonu denize döktürmüş.

Sen misin bunu yapan!.. Batılilar, hemen Çin'e karşı "afyon savaşı"nı başlatmışlar! Üstün teknik silahlara sahip İngilizler 1840'da Şankhay'ı işgal etmişler. 29 Ağustos 1842'de yapılan Nankin anlaşması ile Hong-Kong'un kendilerine terkedilmesini ve Kanton, Amoy (Hia-men), Fu-çeo, Ning-po ve Şankhay'ın Avrupa ticaretine açılmasını sağlamışlar. Ayrıca kendi yurttaşlarının işledikleri fiillerden dolayı ancak kendi konsülleri tarafından yargılanmasını da elde etmişler!..

Afyonu zorla içirmek için savaş açmak!.. Akıl alacak bir şey değil! Ama gerçek!

Ne kadar ilginçtir ki, o tarihten bu yana 150 yıl geçtikten sonra, bugün, tüm Avrupa ve Amerika ülkelerinin yöneticileri, kendi evlâtlarını uyuşturucu bataklığından kurtarmak için çırpınmaktalar!.. Bir an düşünmekten kendimi alamadım.

"- Acaba bu durum, "afyon savaşı" sonunda yenilen Çinlilerin, batılilar için yaptıkları "beddua"lar ya da "ah!"larının bir sonucu muydu?"

Şankhay kenti, kolonilerden çektiği sıkıntılı yıllardan kurtulmak için mücadele ederken başka bir işgale uğramış, bu kez, Japon ordusu ile karşılaşmıştı. Japonlar, batılıları oradan kovmuşlar!.. Ama kendileri sömürmeye başlamışlardı. Uzun yıllar süren sıkıntılı günlerden sonra Almanya ve Japonya 2. Dünya savaşının

yenikleri olunca, batılılar Şankhay'a yeniden yerleşmek istemişlerdi. Ancak, kuzeyden inen Mao Zedung ordusu, buna fırsat vermemiş ve onların bir daha Şankhay'da imtiyazlı duruma gelmelerine de imkân tanımamış.

Sömürgecilik ortadan kaldırılmıştı. Ama, bu kez onun yerine komünist sistemin devletçi kalıpları kente yerleştirilmişti. Bu yüzden de Şankhay'ın, ticarî olanaklardan yararlanarak gelişebilmesi sağlanamamıştı. Ta ki, 1990 yılına kadar. Bu tarihten itibaren serbest ekonomik sisteme geçmeye başlayan yeni yönetim, Şankhay'da da özelleştirme çalışmalarını hızlandırmış. Yeni Şankhay yönetimi, "yap-işlet-devret" modeliyle iş yapmak üzere, eski düşmanı ya da dostu hangi ülke olursa olsun, ekonomik işbirliğine davet etmiş.

Kaldığımız iki gün boyunca, kentin bu durumunu gözledik. Bir de ülkemizi düşündük. Eski solcu, şimdilerde ise günümüz medyasının bazı köşe yazarları olanlar, böyle "özelleştirme" ya da "yap-işlet devret" modeline ne kadar karşı çıkmaktalar!

Çin komünizminin bu "modern kentleşme"sini yakından görebilmek için gece ve gündüz rıhtımda dolaşarak, hem koloni döneminden kalma binaları, hem de karşı sahilde New-York'u andırır modern mimari esaslarla yapılan binalarla bezenmiş yeni Şankhay'ı gördük. İş merkezlerinin ve otellerin ayrı ayrı resimlerini de çektik. Bir-tanesinin katlarını saydım. Tam 70 taneydi. Bunun biraz ilerisinde 83 katlı olup alt kısmı dikdörtgen, üst 20 katı ise silindirik biçiminde olan dünyanın en yüksek binası yer alıyordu.

Bu resimlere baktıktan sonra, Şankhay'ın, New-York'u andırıp andırmadığına, artık siz karar verirsiniz.

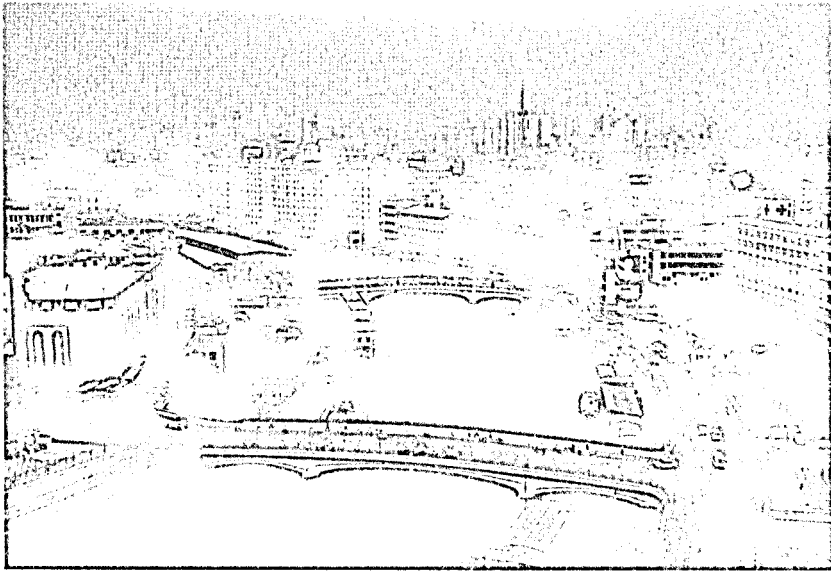
Şankhay Yönetimi, öyle başarılı bir yol izlemiş ve kenti öylesine geliştirmiş ki, Belediye Başkanı Ju Rong Ji, bugün Çin'in Başbakanı olarak görev yapıyor. Ülkesinin gelişmesi ve özel sektörün katkısıyla daha da modernleşebilmesi için de tüm çabayı gösteriyor.

Yukarıda bu konuyu, "Çin'de Özel Teşebbüse Doğru İlginç Adımlar" başlığı altında belirtmeye çalıştığımдан, yeniden dile getirmeyeceğim.

Ancak komünist bir ülke olan Çin'in, "yap-işlet-devret" modeliyle çok büyük bir kalkınma gösterdiğini, bazı kişilerin bu durumu gözden uzak tutmamaları gerektiğini, özellikle belirteceğim.

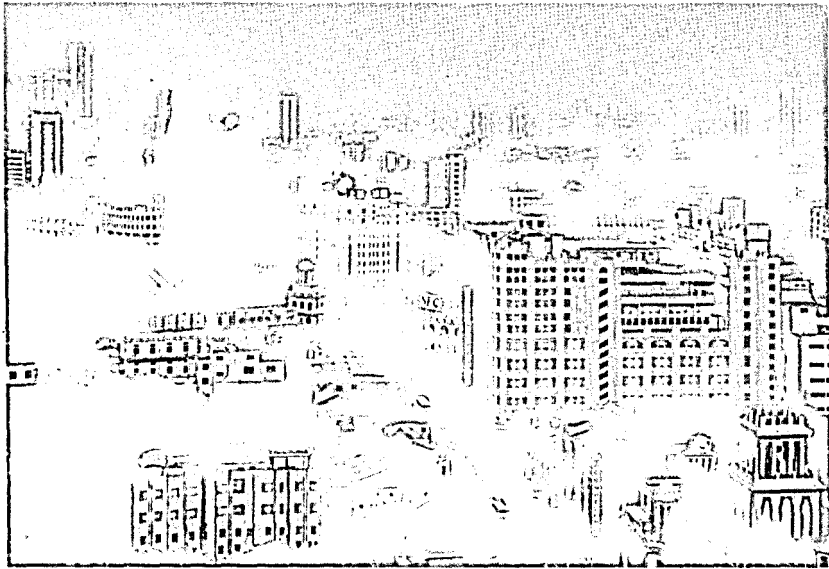
Eski yapıların yenileriyle birlikte korunduğu kordonun batı yakasının görünümü

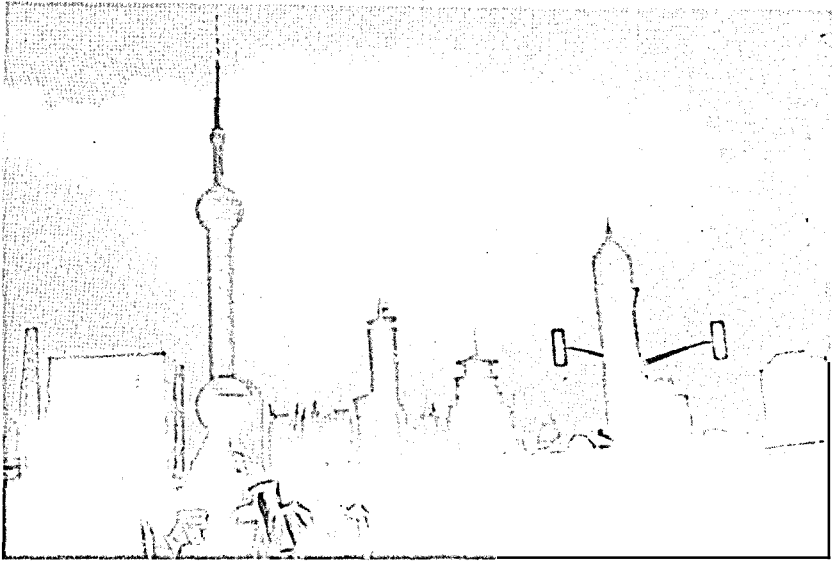
Köprülerin altından küçük gemilerin geçtiğı Suzhou Irmağı kolu

Nanjing Caddesinin eski durumu

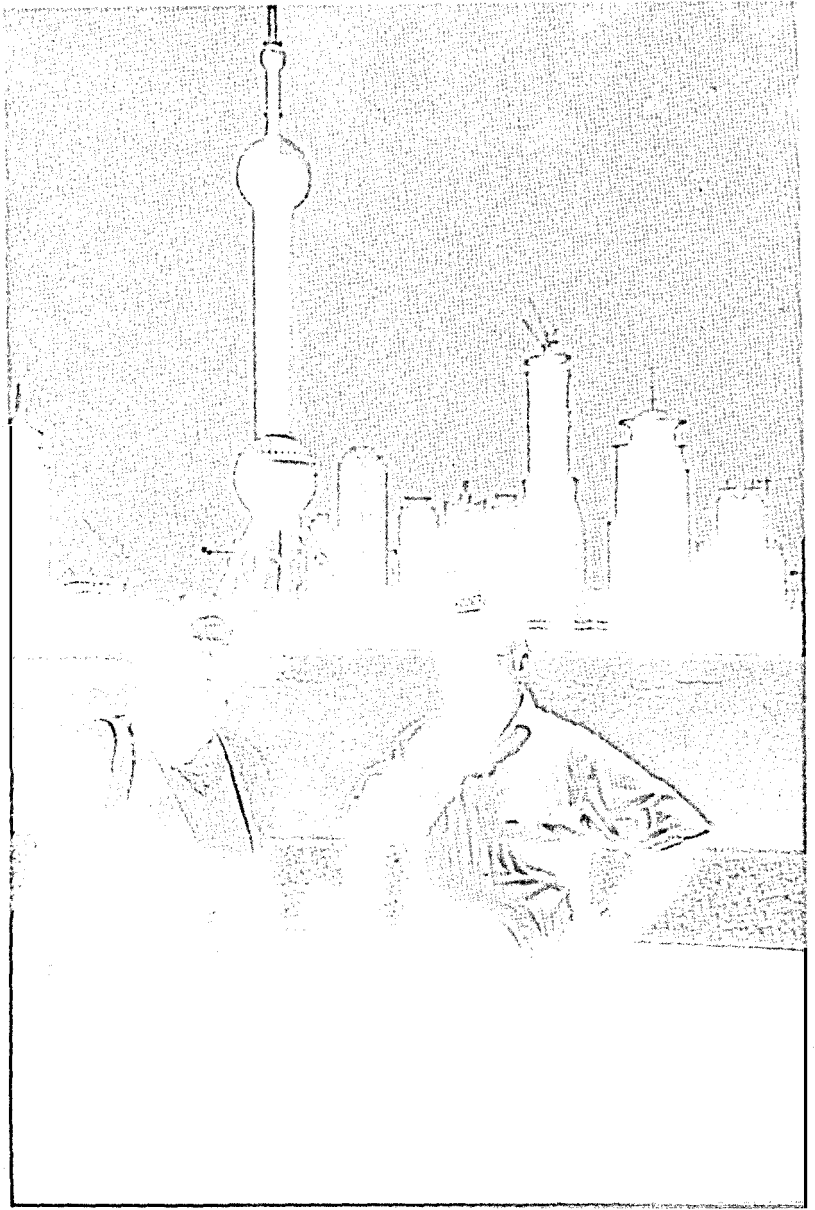
Nanjing Caddesinin bugünkü durumu

Yang Zu Irmağının doğu yakasındaki 70 katlı modern yapıların
önünde eşim ve oğlum

Eski yapıların korunduğu kordonun batı yakasının gece görünümü

İrmağın doğu yakasında dünyanın en büyük televizyon yayın kulesi

Saptanabilen “Büyük - Küçük Zıtlıklar”

Çin’in beş ayrı vilâyetinde, beş hafta süren bir gezi boyunca edinilen izlenimler ve gözlemlerden sonra, benim için önemli olan bir başka husus da, Çin’de saptayabildiğim ilginç zıtlıklar oldu. Bu zıtlıklar, bir yandan bir sistemden diğer bir sisteme geçiş durumundan meydana geliyor. Diğer yandan da Çin halkının doğal kültür ve sosyal yapısından kaynaklanıyor.

Gözleyebildiğim belli başlı büyük-küçük zıtlıkları, şöylece sıralayabiliriz:

- Çin’de büyük sosyal yapı hala komünizm sisteminin sert kuralları içinde. Yönetim, ancak bazı konularda, belirli bir küçük alanda serbest ekonomiye geçmiş!

- Devlet hâlâ bütün mülklerin sahibi. Oturduğu eve ya da konuta sahip olmak isteyenler, 55 yıllık sözleşme yaparak belirli bir ücret ödeyor. Bu 55 yılın sonunda konut, yeniden devlete geçiyor! Konuta yeniden sahip olmak isteyenler,devletle yeniden 55 yıllık bir süre için sözleşme yapıyor. Eğer bu ikinci 55 yılı da yaşayabilecek kadar ömrü varsa, bu ikinci 55 yılın sonunda, konut yeniden devlete geçiyor!

- Otomobil, otobüs ve kamyonların sahibi devlet. Bu araçlara sahip olmak isteyenler devletle, 7-8 yıllık bir süre içinde araba-

nın bedelini ödemek şartıyla bir borçlanma sözleşmesi yapıyorlar. Bu borç yerli arabalar için daha az miktarda, yabancı arabalar için ise daha fazla miktarda ödeme yapmak şeklinde oluyor. Bu ödemeleri yapanlar 15 yıl süre için arabaların sahibi oluyorlar. Bu sürenin sonunda araba, yeniden devlete geçiyor. Aracın sahibi olmayı sürdürmek isteyenler, devletle 15 yıllık süre için yeni bir sözleşme yapıyorlar. Otomobillerin kasko sigortalarını, sürücü ödemek zorunda!

- Devlet hastaların, yalnızca Çinli doktorlar tarafından kendi hastanelerinde ön görülen tedavi masraflarını karşılıyor ve ilaç parasını ödüyor. Batılı tababette ön görülen ameliyat masraflarını ödemiyor. Ameliyat olma zorunda kalan hasta, ameliyat parasını kendisi ödüyor!

- “Büyük-küçük zıtlığı”, eserler ve insan yapılarında da görülüyor. Çinliler, tarih boyu (Çin Seddi, Saraylar, Mâbedler v.b.) çok büyük eserler verdikleri halde, bu eserleri meydana getirenler ufacık tefecik insanlar!

- Yolları çok büyük. Ama arabaları çok küçük!

- Evler kocaman. Ama içinde yaşayan insanların daireleri (35-45 metre kare arasında) çok küçük! Bazı binalarda 5-6 daire aynı tuvaleti ve banyoyu kullanıyor!

- Çinlilerin yaptıkları işler çok büyük. Ama aldıkları ücret çok az!

- Uygarlıkları 5.000 yıla uzanacak kadar büyük. Modern teknolojileri ise bir kaç on yıllık! Devamlı “barış”dan söz ederler. Ama, ellerinde “atom bombaları” var. İran ve Irak’a silâh satıyorlar!

- Dönen yuvarlak yemek masaları çok büyük. Tabakları ve fincaları küçük!

- Herşeye karar veren kocaman bir Çin Devleti var. Bu devleti oluşturan 56 küçük azınlık! Meydanları kocaman. Burada dolaşan insanları küçücük!

- Yönetilen insan sayısı 1.250.000.000 kişi. Ülkeyi yöneten, Komünist Partisi üye sayısı sade 30.000.000 kişi!

- Fakir sayısı 1.175.000.000 kişi. Zengin sayısı ise bu sayının % 6 sı kadar bile olmayan 70.000.000 kişi!

- İnsan gücü çok fazla . Makine gücü çok az!

- İnsan enerjisi çok büyük. Elektro-teknik enerji çok az!

- İmparatorluk dönemi 5.000 yıllık. Komünizm sistemi ise ancak 50. yılına ulaşmış!

- Çiçek vazoları, küp kadar büyük. İçki kadehleri ise yüksük kadar küçük!

- Belediyelerin büyük bir temizlik orduları var. Ama küçük Çinliler hergün sokaklara tükürüyor ve mısır koçanlarını ve kavun-karpuz kabuklarını yere atıyorlar!

- Çin'de 12 millî televizyon kanalı var. Ayrıca yerel ve özerk bölgelerin de televizyon kanalları var. Ama, uydu antenleri yasak olduğu için, en küçük bir yabancı yayını izlemek olanağı yok!

- Çin'de herkes, eğitim, kültür ve ekonomi ve sanat konularını tartışabilir. Ama politik konularda en küçük bir tartışma yapamaz ve eleştiride bulunamaz!

- Çin'deki sel felâketini, yabancı yayınlar yüzbinlerce ölü diye bildirirler. Ama Çin televizyonları, 200 kişi ölmüştür, deyip geçitirdiler!

- Çin'de oturan yabancılar, konutlarına USA doları olarak aylık 4.000 ile 6.000 dolar kira bedeli öderler. Çinliler ise, doların % 10'u olan yuan üzerinden aylık 100-200 yuan kira öderler.

- Çin'de tertemiz büyük yollar ve alt üst geçitler var. Ama bu yol ağızlarında geçitlerde üstü başı pis dilencilerden geçilmiyor.

- Çin'de her şeyin belirli bir fiyatı var. Ama pazarlık sonunda o fiyat çok aşağılara düşürülebiliyor.

- Çin komünizmi, dinsel inancı reddetmiş. Ama ülkenin her yanında, değişik inanç sahipleri, çeşitli ibâdethanelerde her gün dinî inançlarını tazeliyorlar.

- Otel ve lokantalarda büyük bir servis hizmeti var. Köpek etinden yapılmış yemekler de sunuluyor(!). Lokanta ve gazinolarda en küçük bahşişi almak yasak!

- Çin'de büyük ölçüde tüketilen soya yağı, ayçiçek yağı ve balık yağı var. Ama en küçük miktarda zeytinyağı yok!

- Ülkenin % 90'ı tarım işçisi, geri kalanı sanayi ve bürokrasi içinde yer alıyor.

- Büyük ölçüde pirinç ve makarna tüketimi var. Ekmek tüketimi, yok denecek kadar az!

- Kentlerde büyük ölçüde aydınlatma ve reklâm ışıkları var. Ama en küçük bir cereyan kesilmesi yok.

- Büyük kentlerde beş yıldızlı oteller, modern mağaza ve bü-ro inşaatları ile sanayi fabrikaları yapılması için, Çin Hükûmeti dost-düşman ayırmadan “yap-işlet-devret” sistemi uyguluyor. En fazla yatırımı, eski düşman Japonlar ile Çin'den ayrı bir devlet olan Tayvan yapıyor.

- Mao, iktidara geldiğinde Çin'in nüfusu 500 milyon'dan biraz fazlaymış. Mao, Çin komünizminin gücünün artırılması için, çok fazla çocuk doğurulmasını istemiş. Fazla çocuk doğuranlara da ödüller verilmiş. Bugün ise Çin'in nüfusu 1.250.000.000 kişiyi geçmiş! Bu kadar büyük nüfusun beslenmesi ve günün koşullarına uygun bir yaşam seviyesine eriştirilmesi, komünizmin idealizmi ile sağlanamadığından, yeni yönetim, eski tutumu değiştirmiş ve birden fazla çocuk yapılmasını yasaklamış! Daha da ilginç, birden fazla çocuk yapandan ceza alınması! Şimdilerde, neyse ki iki çocuk sahibi olma imkânı verildi!

Benim, beş haftalık Çin yolculuğu süresince gözlediklerim, okuduklarım ve incelediklerim sonunda, işaret etmek istediğim “zıtlıklar” işte bunlardan ibaret.

Bir başka araştırmacı göz, bu zıtlıkların sayısını, belki çok daha fazla arttırabilir. Yukarıda da belirtmeye çalıştığım gibi bu “büyük-küçük zıtlıkları”: bir yandan sistemin yapısı, diğer yandan da ekonomik gelişmeler yönünden meydana gelmiş oluyor. Dev bir ülke olan Çin, hâlen çok büyük atılımlar içinde olduğundan, bu zıtlıklar, hemen göze çarpabiliyor.

Ancak, hiç kuşku yok ki, serbest ekonomi kuralları ülkeye yerleştikçe ve özgürlükler daha da tanındıkça büyük-küçük zıtlıkları azalacak ve o ölçüde de yavaş yavaş ortadan kalkacaktır.

Sonuç

Bir ülkeyi, hele koskocaman bir kıta durumunda olan Çin gibi bir ülkeyi, beş haftalık bir inceleme ile tanıyabilmenin mümkün olamayacağı açıktır. Bu ülkede yıllar boyu yaşamış olan araştırmacılar, onun tarihsel gelişimini çeşitli yönlerinden araştırmışlar ve eserlerini de sunmuşlardır. Kimisi, “İmparatorluk Tarihi”nin tanıtılması; kimisi, “Cumhuriyet Dönemine Geçiş”in açıklanması; kimisi, Mao Zedung’un “Uzun Yürüyüşü” ile başlayan “Komünist Sistemin”, Çin’e girişi ve Deng Xiaou Peng ile birlikte “Çin Milliyetçi Komünizmi”ne dönüşünü; kimisi ise “Kültür Şok”unu¹; ya da her biri ayrı bir kültür ve dine sahip olan 56 ayrı “Azınlıkları”² ayrıntılı olarak belirtmeye çalışmışlardır.

Bu eserlerden Çin’de bulabildiklerimden yararlanmakla birlikte, görüp yakından incelemenin, çok daha sıhhatli bilgi verebildiğine inandığımdan, beş haftalık sürenin hemen bütün gününü, mahalllerinde görüp incelemekle geçirmeye çaba gösterdim.

¹ Sinclair Kevin, Po-Yee Iris Wong: *Culture Shock China* Kuperard Ltd. London, 1991.

² Rudherford Scott: *Insight Guide China* Apa Publication Singapore, 1990.

Uzun uçak ve kara yolculuklarında benimle birlikte Çin'in ilginç özelliklerini heyecanla izleyen eşim, İstanbul'a döndüğümüzde yorgunluktan hiper tansiyona uğradı. Bir süre onun tedavisi ile uğraştık.

Gittiğimiz kentlerde, en küçük memurundan, en büyük patronuna kadar çeşitli refah seviyesindeki insanlarla konuştuk. En eski çarşılarından, deri ve ipek pazarlarından en büyük ve modern süper marketlerine ve 42 katlı otellerine kadar uzanan iş ve ticaret yerlerini gördük. Alışverişlerimizde, gerekli yerlerde hiç sıkılmaksızın, sıkı pazarlıklar da yaptık. İmparatorluk tarihinin muhteşem eserlerini, mâbedlerini, müze ve sanat kuruluşlarını, ayrı ayrı gezdik ve ayaklarımız yoruluncaya dek dolaştık. Mâbedlerde saygı ile dua eden Budistler'i ve Konfiçyüs öğrencilerini, yakından gördük. Sabahları çeşitli Çin televizyonlarından yapılan "Eski Çin Kültür ve Sanatı" hakkındaki yayınları izledik Çin halkını, bütün bu yönleriyle de yakından tanımaya çalıştık. Akşam eve ya da otele döndüğümüzde, gördüklerimi ve incelemelerimi unutmamak için muntazam notlar almayı, elden bırakmadım. Bu sayede de yazıların derlenip toparlanması imkânı doğabildi. Bu izlenimlerinden ilginç olanlarını, ayrı bir dosya halinde düzenlediğimden, işte bu kitapçık meydana gelebildi.

Hiç kuşku yok ki, koskoca Çin, beş hafta değil, beş yıl süreye bile bütün günleri dolu dolu yaşanılıp incelenirse, yine de kolayca anlatılabilecek bir ülke değil. Zaten, bu konuda inceleme yapan araştırmacıların hemen çoğu, kitaplarında aynı konuya değiniyorlar.

Bütün bu durumları dikkate alınca, yazdıklarımın, benim için çok önemli olmaları yanı sıra, başkalarına da anlatılmayı gerektirecek kadar ilginç olmaları nedeniyle kaleme alındığını,* kabul edeceğinize inanıyorum.

Her yönüyle ilginç olan bu ülke hakkında birşeyler verebilmiş isem bundan büyük bir mutluluk duyacağım.